

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๘๓ ตอนที่ ๑๘๒๑ – ๑๘๓๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๘๒๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๓๑

พระ ถ้าเป็นอาตมา ฟังแล้วสติปัฏฐานไม่เกิด และตาย ยังดีกว่า ฟังแล้วไปปฏิบัติสิ่งที่ยังไม่รู้เรื่อง ไปปฏิบัติผิดก่อนตาย เพราะว่าความเข้าใจ ในขั้นการฟัง ถ้าเข้าใจจริง ๆ สติก็เกิดได้ แต่ถ้าเข้าใจในขั้นที่สติยังเริ่มเกิดไม่ได้ หรือ เป็นกุศลขั้นอื่น ก็รู้น้ำหนักอย่างที่ยอมอาจารย์ว่า คือ หิริในกุศลขั้นทาน ขั้นศีล เดียวนี้เรียบร้อยบริบูรณ์ดีไหม จนกระทั่งมีกำลัง จนกระทั่งเข้าใจสติปัฏฐาน สติก็เกิดเองได้ และถ้าบุคคลนั้นสังเกตตัวเองจะรู้ว่า มีสติขั้นอื่นเกิดบ้างแล้ว แต่ไปหวัง ขั้นสูง ๆ อีก เพราะฉะนั้น ดีแล้วที่ไม่ยังรีบปฏิบัติสิ่งที่ยังไม่แน่ใจ เพราะถ้าปฏิบัติ ก็ต้องปฏิบัติผิด

ส. การฟังพระธรรม เป็นการฟังเรื่องของตัวเอง ของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับ ตนเองว่า ขณะไหน วันไหน โลกะมาก หรือโทสะมาก มีเรื่องวุ่นวายขัดเคืองใจมาก เป็นพัก ๆ ไข้ไหม บางครั้งเป็นเรื่องของความทุกข์สำราญ เป็นเรื่องของโลภมูลจิต บางครั้งเป็นเรื่องของความกังวล ความรำคาญใจ ความหงุดหงิดใจ ความ เดือดร้อนใจ นั่นก็เป็นเรื่องของโทสมูลจิต แต่ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาโดย ได้ฟังพระธรรมมาก และรู้ว่าสภาพธรรมทั้งหมดไม่ใช่ตัวตน ก็ยังเป็นโอกาสที่ หิริโศตตปปะจะเกิดและระลึกได้ว่า ไร้สาระ

สิ่งใดที่เป็นอกุศลที่เกิดแล้ว ก็ผ่านไปแล้ว เพราะฉะนั้น ตั้งต้นเสียใหม่ ถ้าคิดอย่างนี้ได้จะปลอดโปร่งใจมากทีเดียว จะละคลายความกังวลที่เป็นอกุศล ที่สืบทอดมาอาจจะเป็นแรมวัน แรมเดือน หรือบางคนอาจจะเป็นแรมปี ถ้าคิดไม่ได้ว่า เป็นแต่เพียงนามธรรมที่คิด

ถ้าเป็นอย่างนี้ได้ ก็เป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของกุศล และได้รับประโยชน์จากการฟังพระธรรม

ท่านผู้ฟังได้ยินคำว่า อโหสิ บ่อย ๆ ใช่ไหม

ทุกคนจะต้องเกี่ยวข้องกัน และเวลาที่เกี่ยวข้องกันก็มีการกระทำต่อกัน ในลักษณะที่ทำให้ชุ่นเคืองใจ ไม่มีใครสามารถที่จะไม่โกรธใครหรือไม่วันโกรธใครได้เลย เพราะแม้แต่คนที่ท่านเคารพนับถือ บางครั้ง บางวัน บางขณะท่านก็มีความรู้สึกไม่พอใจหรือว่าชุ่นเคือง หรือไม่เข้าใจว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น ควรจะได้ทราบคำที่ใช้กันบ่อย ๆ ในภาษาไทย ที่ใช้คำว่า อโหสิ ส่วนมากที่ใช้กันก็คิดว่า เป็นการเลิกแล้วต่อกัน หรือเลิกล้างกรรมที่ได้กระทำนั้น ไม่ให้ผูกเวรกันต่อไป

อโหสิ หมายความว่าได้กระทำแล้ว

อโหสิกรรม คือ กรรมที่ได้กระทำแล้ว

มโนรทปฺรณฺธิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ วรรคที่ ๔ นิทานสูตร ข้อ ๔๗๓ ได้แสดงเรื่องกรรมและผลของกรรมไว้ทั้งโดยนัยของพระสูตรและพระอภิธรรม และมีข้อความเรื่องอโหสิกรรม คือ กรรมที่ได้มีแล้ว ซึ่งเป็นข้อความที่ท่านพระสารีบุตรได้แสดงโดยปริยายแห่งปฏิสัมภิทามรรค ซึ่งได้เคยกล่าวถึงแล้ว แต่เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้ทบทวนและได้ระลึกรู้ว่า อโหสิกรรมจริง ๆ คือ ผู้ที่เข้าใจเรื่องของกรรมที่ได้ทำแล้ว และเกิดสติหิริโอตตปฺปะระลึกรู้ว่าเป็นอกุศล

ขณะที่รู้ว่าเป็นอกุศล ก็ละอายด้วย รังเกียจด้วย ไม่ใช่รู้ว่าเป็นอกุศลก็แล้วไป แต่เมื่อรู้ว่าเป็นอกุศล ก็เกิดความรังเกียจละอายในอกุศลนั้น และกุศลต่อไปก็คือว่า จะไม่ทำอย่างนั้นอีก ไม่ใช่ว่าไปอโหสิกันเฉย ๆ

มโนรทปฺรณฺธิ มีข้อความที่กล่าวถึงอโหสิกรรมว่า หมายถึงกรรมที่ได้มีแล้ว ซึ่งท่านผู้รู้คือท่านอาจารย์สมพรได้กรุณาอธิบายว่า ถ้าพยัญชนะ อ อยู่ข้างหน้ากริยา แปลว่า ได้ แต่ถ้าอยู่ข้างหน้าคำนามแปลว่า ไม่

โหสิ แปลว่า มีแล้ว เพราะฉะนั้น อโหสิ แปลว่า ได้มีแล้ว และอโหสิกรรม คือ กรรมนั้นได้มีแล้ว

กรรมที่ได้ทำไปแล้ว สำเร็จไปแล้ว ไม่ว่าจะก่อกำเนิดก็ตาม ต้องพิจารณาว่า กรรมนั้น ๆ จะให้ผลหรือไม่ให้ผลในชาติไหน

อโหสิกรรมประเภทที่ ๑

อโหสิ กัมมัง อโหสิ กัมมวิปาโก

กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมได้มีแล้ว

เวลาที่อ่านชาดกต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า ในครั้งอดีตท่านพระเถระต่าง ๆ ท่านได้กระทำความกรรมนั้น ๆ แล้ว และท่านก็ได้รับผลของกรรมนั้น ๆ แล้ว

ขณะนี้ ชาตินี้ ทุกท่านกำลังนั่งอยู่ที่นี่ กรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้วในชาติก่อน ๆ ให้ผลไปแล้วในชาติก่อน ๆ ก็มี ไม่ใช่ว่ากรรมที่ได้กระทำแล้วจะไม่ให้ผล

อโหสิกรรมประเภทที่ ๒

อโหสิ กัมมัง นาโหสิ กัมมวิปาโก

กรรมมีแล้ว ผลของกรรมไม่ได้มีแล้ว

หมายถึงกรรมที่ได้กระทำไว้แล้วในชาติก่อน แต่ไม่ได้ให้ผลในชาติก่อน คือ กรรมที่ได้กระทำแล้ว กรรมมีแล้ว แต่ผลของกรรมไม่ได้มีแล้ว

กรรมที่ว่าทำแล้ว แต่ผลของกรรมไม่ได้มีแล้ว ตัวอย่างคือ ในชวนวิถิจิต ๗ ขณะ ชวนวิถิจิตขณะแรกเป็นทิวฐธัมมเวทนิยกรรม คือ กรรมที่จะให้ผลในชาติที่กระทำความกรรมนั้น ถ้าไม่ได้ให้ผลในชาติที่กระทำความกรรมนั้น ก็จะไม่ให้ผลเลย เพราะฉะนั้น ผลของกรรมนั้น ไม่ได้มีแล้วในชาตินั้นที่ได้ทำความกรรมนั้น

อโหสิกรรมประเภทที่ ๓

อโหสิ กัมมัง อัตถิ กัมมวิปาโก

กรรมมีแล้ว ผลของกรรมมีอยู่

คือ กรรมที่ทำแล้วในชาติก่อน ปัจจุบันนี้ที่ทุกท่านเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง กระทบสัมผัสสิ่งต่าง ๆ บ้าง ท่านไม่มีโอกาสจะรู้เลยว่า กรรมได้มีแล้ว และผลของกรรมมีอยู่ คือ ในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่กระทบสัมผัสขณะนี้เอง เช่น แฉ่ง กำลังกระทบ กำลังปรากฏ นี่คือผลของกรรมมีอยู่ คือ กายวิญญูณเกิดขึ้นเป็นผลของกรรม รู้โผฏฐัพพารมณีกำลังปรากฏในขณะนี้ แต่ไม่สามารถทราบว่าเป็นผลของกรรมอะไร แต่ผลของกรรมต้องมีในขณะนี้เพราะกำลังรู้สิ่งที่แฉ่งทางกาย และเป็นเพราะว่า กรรมได้มีแล้ว คือ ได้กระทำแล้ว จึงทำให้กายวิญญูณเกิดขึ้นรู้โผฏฐัพพารมณีกาลในขณะนี้

อโหสิกรรมประเภทที่ ๔

อโหสิ กัมมัง นัตถิ กัมมวิปาโก

กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมไม่มีอยู่

กรรมทำแล้วก็จริงในชาติก่อน แต่ยังไม่ได้ให้ผลในชาตินี้ เพราะฉะนั้น กรรม ได้มีแล้ว แต่ผลของกรรมไม่มีอยู่ในชาตินี้ อย่างผู้ที่ได้กระทำกุศลกรรมไว้มากในอดีต และปัจจุบันเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เพราะฉะนั้น กรรม คือ กุศลกรรมได้มีแล้ว แต่ผลของกุศลกรรมที่ควรจะมีก็ไม่มี คือ ไม่ได้รับในชาติซึ่งเกิดในอบายภูมิ ไม่ว่าจะเกิดในนรก หรือเป็นเปรต เป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ดิรัจฉาน

อโหสิกรรมประเภทที่ ๕

อโหสิ กัมมัง ภวิสสติ กัมมวิปาโก

กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมจักมี

แม้ว่ายังไม่ได้รับผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว แต่ก็จักได้รับ

อโหสิกรรมประเภทที่ ๖

อโหสิ กัมมัง น ภวิสสติ กัมมวิปาโก

กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมจักไม่มี

ผู้ที่เป็นพระอรหันต์กระทำความชั่วในอดีตมากมาย แต่เมื่อปรินิพพานแล้ว กรรมนั้นก็ให้ผลไม่ได้ เพราะว่าปฏิสนธิไม่เกิด เพราะฉะนั้น ไม่มีทางได้รับผลของกรรม แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ เมื่อนึกถึงกรรมที่กระทำแล้วและรู้ว่าเป็นกรรมที่ได้กระทำแล้ว สำเร็จแล้ว เป็นอโหสิกรรม ก็ไม่ต้องคำนึงว่าผลนั้นจะมาเมื่อไร ในรูปลักษณะอย่างใด เพียงแต่ถวีสักได้จริง ๆ ว่า ได้กระทำอกุศลกรรมแล้ว ก็เกิดหิริโอตตัปปะ ไม่ใช่ไปอโหสิบล้างกับคนอื่น แต่ระลึกว่า อกุศลเป็นสิ่งที่ควรขัดเกลalahให้เบาบาง โดยเจริญกุศลยิ่งขึ้น

ใครก็ตามที่ทำผิด มีไหม หรือทุกคนต้องทำถูกทั้งนั้น ภายบ้าง วาจาบ้าง ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ถ้าทำผิดแล้วไม่รู้ว่ามีผิด ขณะนั้นหิริโอตตัปปะก็ไม่เกิด แต่ถ้าทำผิดแล้วรู้ว่าผิด ที่รู้ว่าผิดนั้นคือหิริและโอตตัปปะเกิดจึงรู้ว่าผิด ถ้าผู้นั้นรู้ว่าผิด และมีหิริโอตตัปปะที่จะแก้ไขหรือขัดเกลากุศลของตนเอง วันหนึ่งจะทำให้ความละอายต่ออกุศลเพิ่มขึ้นได้ และจะเห็นได้จริง ๆ ว่า การเป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้ละอายต่ออกุศลนั้นไม่ง่ายเลย แต่สำหรับบางท่านที่ได้ขัดเกลามากแล้วก็ง่าย เพราะว่าท่านได้สะสมอบรมมาที่จะเป็นผู้ตรงที่รู้ว่า ขณะใดเป็นสิ่งที่ผิด และขณะใดเป็นสิ่งที่ถูก

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโทษของผู้ไม่มีหิริ ไม่มีความละอายในอกุศลว่าเป็นมิตรที่ไม่ควรคบ

ปรมัตถโชติกา อรรถกถา ขุททกนิกาย สุตตนิบาต จุฬวรรคที่ ๒
หิริสูตรที่ ๓ มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสกับดาบสผู้ไปทูลถามปัญหา ๔ ข้อ เพื่อเป็นธรรมบรรณาการแก่พระองค์ เพราะดาบสนั้นคิดว่า การที่จะไปสู่สำนักของพระผู้มีพระภาคอย่างเปล่า ๆ นั้นหาควรไม่ และคิดว่าควรจะนำสิ่งใดไปเมื่อพิจารณาแล้วก็เห็นว่า ธรรมดว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายหาทรงหนักในอามิสไม่เอาเถอะ เราจะนำธรรมบรรณาการไป จึงได้แต่งปัญหา ๔ ข้อ ไปทูลถามพระผู้มีพระภาค

แสดงให้เห็นว่า ดาบสนั่นเป็นผู้ที่ฉลาด เพราะรู้ว่าการไปเฝ้า
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่ไปเปล่า ๆ หรือเพื่อเล่นเฉย ๆ แต่ควรจะเป็น
ประโยชน์ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่สุด คือ ปัญหาธรรม มีธรรมเป็นบรรณาการ

ดาบสนั่นได้แต่งปัญหา ๔ ข้อ ไปทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

๑. มิตรเช่นไรไม่ควรคบ

๒. มิตรเช่นไรควรคบ

๓. ความพยายามเช่นไรควรประกอบ

๔. รสอะไรเลิศกว่ารสทั้งหลาย

คนเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ ต้องมีมิตรแน่นนอน ซึ่งดาบสนั่นใคร่ที่จะรู้ว่า
มิตรประเภทใดมีลักษณะอย่างไรที่ควรคบ และมิตรอย่างไรไม่ควรคบ พระผู้มีพระภาค
ก็ทรงแสดงลักษณะของมิตรที่ไม่ควรคบว่า ได้แก่ ผู้ไม่มีhiri คือ ผู้ไม่ละอายต่อ
อกุศลธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

คนไม่มีhiriy่อมเกลียดความละอาย ย่อมเห็นราวกับว่าของไม่สะอาด
เพราะเหตุนี้ บุคคลจึงไม่คบ คือ ไม่เข้าไปใกล้ชิดซึ่งบุคคลผู้ไม่มีhirinั้น

นอกจากนั้นพระองค์ได้ทรงแสดงลักษณะของมิตรเทียม คือ ผู้กล่าวว่า
เป็นเพื่อนแม้ชีวิตก็ยอมสละเพื่อมิตรได้ แต่ก็ไม่เอื้อเฟื้อกระทำความดีเพื่อมิตรนั้นเลย
ยิ่งกว่านั้นยังทำความเสื่อมเสียแก่ผู้ที่ตนกล่าวว่าเป็นมิตรอีกด้วย ไม่ทำตามทีพูด
และสงเคราะห์ในสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้ คือ พูดถึงแต่สิ่งที่ล่วงไปแล้วและสิ่งที่ยังมา
ไม่ถึง

ข้อความต่อไปมีว่า

ผู้ใดหวังแต่ความแตกร้างเท่านั้น ย่อมแสวงหาซึ่งโทษเท่านั้นอย่างนี้ว่า
สิ่งใดก็ตามที่บุคคลกระทำแล้วด้วยไม่มีสติ ด้วยไม่มีเมตตา หรือว่าไม่ได้กระทำ

ด้วยความไม่รู้ บุคคลนั้นจักติเตียนเราเมื่อใด เมื่อนั้นเราก็จักโต้ตอบเขา ด้วยการกระทำนั้น ดังนี้ มิตรนั้นบุคคลไม่ควรคบ

คือ เป็นผู้ที่ไม่ให้อภัยมิตร เมื่อมิตรกระทำการสิ่งใดที่ผิดพลาด ผู้ที่ไม่ใช่มิตร ก็จะแสวงหาซึ่งโทษนั้น และไม่อภัยให้ แต่สำหรับผู้เป็นมิตรที่ควรคบนั่นก็ตรงกันข้าม คือ

ก็มิตรใดเมื่อผู้อื่นกล่าวเหตุตั้ง ๑๐๐ อย่าง ๑,๐๐๐ อย่าง ก็ไม่แตกกัน มิตรนั้นแลควรคบ

เพราะเป็นผู้ที่รู้จักจริง ๆ ของเพื่อนว่าเป็นเพื่อน ไม่ฟังคำของคนอื่น

วันหนึ่ง ๆ โลกะ โทสะ เกิดเพราะมิตรมากไหม บุคคลที่คบหาสมาคมกัน ผู้ฉลาดจริง ๆ หิริโอตตัปปะเกิด เมื่อรู้จักของตนเองว่า ในขณะที่กำลังมีเรื่องราวของ มิตรที่เกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล

การที่ไม่คบ ไม่ใช่ไม่ให้เมตตา ยังคงมีเมตตาต่อบุคคลนั้นได้ เพียงแต่ว่า ไม่ใกล้ชิด เพราะจะทำให้เกิดโทษภัยสำหรับผู้นั้นด้วย

ถ. ถ้าต้องอยู่กับคนที่ไม่หิริโอตตัปปะ เราต้องทำอย่างไร

สุ. มีเมตตา

ถ. ถ้าเมตตาไม่เกิด

สุ. เมตตาไม่เกิดก็เป็นอกุศลของเรา คือ คิดถึงอกุศลของเขาจนลืม อกุศลของเรา แต่ถ้าเป็นผู้ฉลาดจริง ๆ สติจะเกิดระลึกถึงจิตที่กำลังคิดในขณะนั้นว่า คิดถึงบุคคลนั้นด้วยเมตตาหรือเปล่า

เขาไม่ดีนั้นเรื่องของเขา ถ้าจิตของเราไม่ดีด้วยในขณะที่คิดถึงเขา ขณะนั้น ก็ไม่ดีทั้งคู่ จิตไม่ดีเป็นเรื่องของเขา แต่ถ้าเรามีเมตตาต่อบุคคลนั้นได้ ขณะนั้นก็เป็น กุศลจิตของเราที่เห็นโทษว่า ไม่เมตตาขณะใด ขณะนั้นเป็นอกุศล

ใครไม่ดีนั้นเรื่องของคนอื่นทั้งหมด ถ้าสามารถอนุเคราะห์เกื้อกูลได้ก็ควรทำ แต่ถ้าไม่สามารถอนุเคราะห์เกื้อกูลได้ แม้ว่าจะไม่ใกล้ชิด แต่มีเมตตาได้

การใกล้ชิดอาจทำให้เกิดกุศลมากมายเพิ่มขึ้น แต่ถ้าไม่ใกล้ชิด เวลาที่ถึงกาลที่จะอนุเคราะห์ ก็อนุเคราะห์ด้วยเมตตาได้

สำหรับผู้ที่เจริญเมตตา แม้ว่าผู้ผิดจะไม่ขอโทษ แต่ก็เมตตาได้ แสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่มีปกติอยู่ด้วยเมตตา

เรื่องของคนอื่นเป็นเรื่องของคนอื่น จะขอโทษหรือไม่ขอโทษ แต่ผู้ที่มีเมตตา ก็ยังมีเมตตาต่อบุคคลนั้นได้

๑๘๒๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๓๑

ถ. จากคำบรรยายทางวิทยุอาทิตยที่แล้ว ที่อาจารย์บรรยายว่า โลกะ เป็นมิจฉามรรค กรุณาอธิบายด้วย

ส. โดยมากถ้าใช้คำว่า ภาวนา ทุกคนจะคิดถึงสมถภาวนาและ วิปัสสนาภาวนา แต่ยังไม่เข้าใจจริงๆ ว่า คำว่า ภาวนา หมายความว่าอะไร

ไม่ใช่เป็นการทำ แต่เป็นการเจริญอบรม ถ้าเป็นสมถภาวนาก็หมายความว่า การอบรมจิตให้สงบจากอกุศล ถ้าเป็นวิปัสสนาภาวนาก็คือการอบรมจิตให้เกิดปัญญา แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีการฟัง ไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจ ก็จะไปทำ เพราะว่า ภาวนาไม่ใช่เรื่องทำ ไม่ใช่เรื่องท่องบ่น แต่เป็นการอบรมจิตจริงๆ โดยที่ก่อนอื่น บุคคลนั้นต้องเห็นโทษของอกุศล เช่น ท่านผู้หนึ่งกล่าวว่า แต่ก่อนนี้ท่านไม่เคยรู้เลยว่า เวลาที่นึกถึงคนที่ท่านไม่ชอบ จิตในขณะนั้นเป็นอกุศล ภายหลังได้ฟังพระธรรมแล้ว เวลาที่นึกถึงคนที่ไม่ชอบ ท่านก็สามารถเกิดสติระลึกได้ว่า จิตในขณะนี้นึกถึงคนที่ไม่ชอบ ในขณะนั้นเป็นอกุศลจิต

เพราะฉะนั้น อาศัยปัญญาที่รู้อย่างนั้น และเห็นโทษของอกุศล เป็นปัจจัย ทำให้เมตตาเกิดขึ้นชั่วขณะหนึ่ง ซึ่งขณะที่กำลังมีเมตตา แม้ขณะนั้นก็เป็นการอบรม ให้จิตเริ่มสงบจากอกุศลไปเรื่อย ๆ นี่คือการที่รู้ว่าขณะใดจิตเป็นอกุศลและขณะใด จิตเป็นอกุศล แต่ถ้าไม่มีความรู้อย่างนี้เลย และได้ยินได้ฟังว่า เขาปฏิบัติธรรมกัน ก็อยากจะปฏิบัติ สังเกตดูมีหลายท่านที่ไม่รู้ว่าการปฏิบัติธรรมคืออะไร เพียงแต่ ได้ยินว่า ปฏิบัติธรรม ๆ ก็เกือบจะเป็นโรคชนิดหนึ่ง คือ โรคปฏิบัติธรรม โดยที่ไม่รู้ ไม่เข้าใจว่า ปฏิบัติธรรมคืออะไร

ถ้าได้ยินคำว่า ปฏิบัติธรรม ที่นั่นปฏิบัติธรรม ที่นี้ปฏิบัติธรรม และอยากปฏิบัติ ขณะนั้นเป็นความเห็นถูกหรือเปล่า

ขณะนั้นไม่ใช่ความเห็นถูก เพราะไม่เข้าใจว่า ปฏิบัติคืออะไร

ภาวนา คือ การอบรมจิตให้เป็นกุศล หรืออบรมจิตให้เกิดปัญญา ถ้าไม่รู้ อย่างนี้ ย่อมอยากจะทำโดยปัญญาไม่เกิด ซึ่งขณะนั้นเป็นโลภมูลจิต

และที่เข้าใจว่าขณะที่กำลังนั่งนิ่ง ๆ หรือจดจ้องอยู่ที่หนึ่งที่ใด หรือท่องคำหนึ่ง คำใด ขณะนั้นจิตสงบ แต่แท้ที่จริงแล้วขณะนั้นเป็นความต้องการที่จะให้จิตจดจ้อง ใสหรือไม่

ถ้าเป็นความต้องการ ปัญญาไม่เกิดเลย ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร และเข้าใจว่า ขณะนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม แต่ขณะนั้นเป็นโลภมูลจิตทวิวิฏฐิตสัมปยุตต์ คือ เห็นผิด เข้าใจผิดในข้อปฏิบัติ นี่หมายความว่าถึงทั้งสมณะและวิปัสสนา การอบรมเจริญภาวนา ต้องเป็นญาณสัมปยุตต์ ซึ่งเริ่มจากการเห็นโทษของอกุศล

ถ. ช่วยยกตัวอย่างกามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ให้พอเข้าใจได้

ส. กามตัณหา คือ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต

ภวตัณหา คือ ความพอใจในชั้นในสภาพที่เป็นอยู่ ในความเป็น และบางแห่งหมายความว่าถึงโลภมูลจิตที่เกิดร่วมกับสัสสตทวิวิฏฐิต คือ เห็นว่าเที่ยง เพราะในขณะนั้นไม่รู้เลยว่า สภาพธรรมเกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่ไม่ได้ยินไม่ได้ฟังเรื่องสังขารธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง ย่อมมีความคิดเห็นว่าเที่ยง เช่น กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ก็เที่ยง เป็นเราที่เห็น กำลังได้ยินก็เป็นเราที่ได้ยิน เพราะฉะนั้น ก็มีความเห็นว่า มีตัวตนที่เที่ยง นั่นเป็นอีกความหมายหนึ่งของภวตัณหา คือ โลภะ ความยินดีพอใจในความเห็นว่ามีภพที่เที่ยง

วิภวตัณหา หมายความว่าถึงโลภมูลจิตทวิวิฏฐิตสัมปยุตต์ในอุจเฉททวิวิฏฐิต คือ มีความเห็นว่า ตายแล้วสูญ

ถ. พระอนาคามีท่านละกามตัณหาได้ ใช่ไหม ในปัญจทวารวิธของพระอนาคามี ท่านมีภวตัณหาหรือเปล่า

สุ. ภวตัณหา หมายความว่าถึงความยินดีพอใจในชั้นที่ท่านยังมีอยู่ในขณะนั้น

ถ. เพราะฉะนั้น ตัณหาทั้ง ๓ สามารถเกิดในปัญจทวารวิธได้

สุ. ที่แสดงไว้ แสดงไว้ว่า ได้

เรื่องของตำราเป็นเรื่องที่ว่า เมื่ออ่านแล้ว ฟังแล้ว จะได้พิสูจน์ธรรมที่ตัวเองถ้าที่ตัวเองมีธรรมใดปรากฏก็สามารถระลึกสภาพธรรมนั้นได้โดยที่ชื่อไม่มาปิดบังแต่ต้องละเอียดขึ้น ๆ เพราะว่าโดยขั้นของการศึกษาทุกท่านก็เห็นว่า ธรรมเป็นเรื่องละเอียด เรื่องของจิตก็เป็นเรื่องละเอียด มีเจตสิกประกอบเท่าไร และเจตสิกที่เกิดขึ้นร่วมกันต่างเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันอย่างไร นั่นเป็นเรื่องละเอียดขั้นปริยัติซึ่งเห็นว่าละเอียดมากแล้ว เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ความละเอียดถึงขั้นที่สภาพธรรมปรากฏ ซึ่งจะทำให้หมดความสงสัยได้ จะต้องละเอียดยิ่งกว่านั้นด้วย

เช่น ทุกคนรู้ว่า จิตเกิดไม่ได้เลยถ้าไม่มีผัสสเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่มีใครที่จะรู้ลักษณะของผัสสเจตสิก เพียงแต่เมื่อฟังแล้วก็รู้ได้ว่า ผัสสเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมที่กระทบอารมณ์ใดจิตก็รู้อารมณ์นั้น เพราะฉะนั้น ผัสสเจตสิกกับจิตเกิดพร้อมกัน รู้อย่างนี้ เข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็ต้องมีผัสสเจตสิกแน่นอน แต่การที่จะรู้ผัสสเจตสิก ก็ไม่ใช่วิสัยของผู้ที่ยังไม่ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นกามตัณหากิเลส เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันซึ่งสติปัฏฐานควรที่จะระลึกเพื่อรู้ และภายหลังจะรู้ละเอียดต่อไปถึงธรรมอื่น ๆ ที่ได้ทรงแสดงไว้

ถ. แสดงว่าเป็นเรื่องของการอบรมปัญญาในการที่จะรู้สิ่งที่เข้าใจแล้วจนสติสามารถเกิดได้

มีผู้ถามถามปัญหาว่า แต่ก่อนเมื่อเริ่มฟังเรื่องการเจริญสติปัฏฐานนั้นรู้สึกสติเกิดได้บ่อย มีความชวนชวายในการสอบถามและการพิจารณาตามบ่อยครั้ง ความเข้าใจเกิดตามลำดับทีละเล็กทีละน้อย มารยะหลังเริ่มรู้สึกว่า สติไม่เกิดบ่อย

เหมือนแต่ก่อน รู้สึกว่า การได้ยินได้ฟัง ไม่ค่อยมีการพิจารณาสนใจตามเหมือน
เมื่อแรก ๆ ความรู้นั้นเพิ่มขึ้นช้ากว่าเก่า เมื่อได้สนทนากับผู้เจริญสติด้วยกันก็ได้
คำตอบว่า

๑. ที่เคยคิดว่าสติเกิดมากในตอนเริ่มฟัง อาจเป็นโรคะที่จัดจ้อง มีความเพียร
เหมือนขยัน ถ้ามสิ่งที่ยังไม่รู้เลย สลับกับการมีสมาธิบ้าง ภายหลังเมื่อเริ่มเข้าใจ
มากขึ้นตามลำดับ โรคะที่แทรกน้อยลง สติก็เกิดขึ้น สบาย เป็นปกติตามลำดับ

๒. เกิดความประมาท เพราะคิดว่าเข้าใจบ้างแล้ว สติเกิดได้บ้างแล้ว เมื่อได้
ยินได้ฟังจึงไม่ค่อยสนใจ

๓. เพราะอาจารย์ช่วยผู้ที่เริ่มศึกษาใหม่ ๆ มาก ช่วยเตือนสติมาก ส่วนการ
เตือนผู้ที่พอจะเข้าใจบ้างแล้วนั้น ก็ให้ฟังเทพชุดก่อน ๆ ที่บรรยายไว้แล้ว และ
ให้ค้นคว้าพระไตรปิฎกเพิ่มขึ้นเองด้วย

๔. ความต้องการมีสติมากเกิดแทรกด้วย รู้สึกว่าสตินั้นเกิดน้อยลง

จากคำตอบเหล่านี้ ยังไม่กระจ่าง ท่านอาจารย์ช่วยแนะนำเพิ่มเติม จะได้เป็น
ปัจจัยให้เกิดความเพียรและคลายความสงสัย ขอขอบพระคุณ

ส. โดยมากเป็นเรื่องของความต้องการ แทนที่สติจะระลึกลักษณะของ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที คือ แทนที่จะคิดเรื่องต่าง ๆ ก็รู้ว่า ขณะนั้น
เป็นแต่เพียงสภาพที่คิด ระลึกลับทันที เท่านั้นเอง ไม่มีอย่างอื่น

ไม่ใช่เป็นแบบทฤษฎีที่วิเคราะห์หิวจี้ว่า แต่ละบุคคลนั้นเป็นอย่างไร แต่ให้
ทราบว่าการสะสมของจิตซึ่งมีทั้งอกุศลและกุศล แล้วแต่เหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้น
บางกาลก็เป็นกาลที่สะดวกปลอดโปร่งต่อกุศล ไม่ว่าจะเป็นการฟังธรรม
สนทนาธรรม การพิจารณาธรรม หรือการที่สติปฏิฐานจะเกิด แต่บางกาลก็เป็นปัจจัย
ของอกุศลธรรมที่ได้สะสมมาแล้ว รวมทั้งอกุศลกรรมที่จะเกิดขึ้นทำให้การฟังก็น้อยลง
การพิจารณาก็น้อยลง หรือสติปฏิฐานที่จะเกิดก็น้อยลง ซึ่งผู้นั้นเป็นผู้รู้จักตนเองตาม
ความเป็นจริงว่า มีทั้งกุศลและอกุศลที่ได้สะสมแล้ว

สภาพธรรมทุกอย่างที่จะเกิด ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยจะเกิดไม่ได้เลย ไม่ใช่ใครก็ตามที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์บุคคลก็หมดโลกะ อยากจะมีแต่สนทนาธรรม ฟังธรรม ฟังเทศน์ หรือทำกิจเรื่องของการกุศล เพราะว่าอกุศลอื่น ๆ ที่สะสมมาก็ย่อมเป็นปัจจัยทำให้เกิดความยินดีเพลิดเพลินในอารมณ์อื่นได้

นี่คือแต่ละชีวิตตามความเป็นจริง ซึ่งไม่มีหนทางอื่นเลยจริง ๆ นอกจากสติระลึกรู้ทันที่ เพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามที่ได้ยินได้ฟังมา ด้วยเหตุนี้ถ้าเป็นพหูสูต เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก และมีความมั่นใจในสัจจญาณจริง ๆ คือ รู้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ เป็นสัจจธรรม เป็นของจริงที่สติสามารถระลึกรู้ทันที่ แทนที่จะไปวิจย วิเคราะห์ หรือพิจารณาว่าเพราะอะไรจึงไม่ระลึกรู้ทันที่

เพราะอะไรจึงไม่ระลึกรู้ทันที่ ไม่มีประโยชน์ ระลึกรู้ทันที่มีประโยชน์กว่า ถ้ารู้ว่าการเพราะอะไรจึงไม่ระลึกรู้ทันที่แล้วจะทำอะไรได้ ก็เพียงแต่รู้ว่าเพราะอะไรเท่านั้นเอง ซึ่งก็คือ เพราะสะสมมาทั้งอกุศลธรรมและกุศลธรรม บางครั้งสติจึงเกิด บางครั้งสติจึงไม่เกิด

ข้อสำคัญที่สุด ควรจะไม่หวั่นไหว ไม่หวั่นไหวในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ไม่หวั่นไหวเพื่อที่จะให้เกียจคร้าน หรือท้อถอย แต่ไม่หวั่นไหวเพราะรู้ปัจจัยรู้ว่าสภาพธรรมทุกอย่างที่เกิด เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่สติปัญญายังอ่อน ถ้ามีการฟัง หรือการตรึก การระลึกรู้ถึงธรรม การพิจารณาธรรมขั้นต่าง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่ขั้นสติปัญญาเท่านั้น ก็เป็นการเกื้อกูล แต่ก็ไม่มีใครสามารถบังคับได้

ทุกคนในสังสารวัฏฏ์ พระนิพพาน คือ อีกฝั่งหนึ่งของฟากมหาสมุทรซึ่งทุกคนจะต้องว่ายน้ำไปเรื่อย ๆ แม้ว่ายมองไม่เห็นฝั่ง ถ้ารู้อย่างนี้ก็ไม่ท้อถอย เพราะว่าทราบโดยยังมีชีวิต มีสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แม้ว่าโลกะจะเกิด ถ้าเป็นผู้ที่มั่นคงจริง ๆ สติระลึกรู้เพียงครั้งสองครั้ง หรือนาน ๆ ครั้ง ก็ยังดีกว่าเข้าใจผิดและไม่ระลึกรู้เลย แต่ให้ทราบเหตุปัจจัยตามความเป็นจริงว่าทุกอย่างที่เกิดต้องเพราะเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้น เรื่องวิจัย วิเคราะห์ ก็หมดเรื่องไปได้ แทนที่จะเสียเวลาวิจัย วิเคราะห์ ก็ระลึกทันที ถ้ายังไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ก็ฟัง ถ้าฟังแล้วยังเห็นว่าเป็นตัวตนอยู่นั่นแหละ ก็ฟังอีกจนกระทั่งสติเกิดระลึกได้ ในขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ก็ค่อย ๆ รู้ขึ้นได้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ทำให้เกิด

ถ้านึกถึงคำว่า คิด และรู้สภาพของจิตที่คิด ก็จะได้รู้ว่า จิตที่คิดเกิดมากมาย เพราะว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏให้คิด ถ้ารู้อย่างนี้ การพิจารณาสภาพของจิตที่คิด จะรู้ได้ว่า คิดเพราะมีสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาให้คิด สภาพธรรมที่ปรากฏทางหูให้คิด สภาพธรรมที่ปรากฏทางจมูกให้คิด สภาพธรรมที่ปรากฏทางลิ้นให้คิด สภาพธรรมที่ปรากฏทางกายให้คิด เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถรู้ลักษณะของจิตที่คิดก็จะรู้ว่า เป็นเรื่องของความคิด ตั้งแต่เกิดจนตาย ในเมื่อกรรมทำให้จิตเห็นดับไปแล้ว แต่จิตก็ยังคิดเรื่องนั้นต่อ

ถ. การที่เราจะทำกุศล เพื่อให้เกิดเป็นติเหตุบุคคล ควรทำอย่างไร เฉพาะในขั้นทาน ควรทำอย่างไร

ส. ทำไมต้องจำกัดด้วย ในเมื่อต้องการให้ปฏิสนธิเป็นติเหตุบุคคล ติ แปลว่า ๓ และถ้าเป็นเหตุฝ่ายดีก็คือโสภณเหตุ ได้แก่ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ ฉะนั้น ติเหตุบุคคล คือ บุคคลซึ่งปฏิสนธิจิตประกอบด้วย อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก

ถ้าเป็นกุศลขั้นทานธรรมดา ๆ ซึ่งทุกท่านก็ทำอยู่เป็นประจำ ให้ทราบว่า ในขณะนั้นต้องมีอโลภะแน่ จึงได้มีการให้ทานได้ และต้องมีอโทสะด้วย จึงได้มีการให้ทานได้ แต่อโมหะคือปัญญาเจตสิกในขณะที่ให้ทานนั้น มี หรือไม่มี

ถ้าไม่มี ไม่ว่าจะให้ทานมากมายสักเท่าไรก็ตาม ผลก็คือเป็นปฏิสนธิจิตที่เป็นกามารวจริบาทที่เป็นทวิเหตุ คือ ประกอบด้วยอโลภะและอโทสะเท่านั้น

ไม่ปรารถนา ไม่อยากได้ปฏิสนธิจิตอย่างนี้ ไซ้ไหม เพราะว่าเป็นผู้ไม่ฉลาด ไม่สามารถอบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ หรือถ้าเป็นการอบรมเจริญ

ความสงบของจิต ฌานจิตก็ไม่เกิด และบางคนฟังธรรมก็ไม่ค่อยเข้าใจ เพราะว่าขาดการสะสมมาที่จะพิจารณาโดยละเอียด โดยถูกต้อง

เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์ มีทรัพย์สมบัติมากมาย แต่ปราศจากปัญญา ผู้ที่เห็นโทษก็รู้ว่า เกิดมาแล้วก็มีความสุขไปเท่านั้นเองจนตาย และไม่ทราบว่าจะเกิดในชาติไหนจะสั้นหรือจะยาว เมื่อตายแล้วจะไปเกิดเป็นอะไรอีกก็ได้ อาจจะไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ปฏิสนธิจิตเป็นเหตุ

ท่านที่ใครจะให้ปฏิสนธิจิตเป็นเหตุ ประกอบด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก ก็เจริญกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา อโมหะคือปัญญาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่เข้าใจธรรม คือ สิ่งที่มี ถูกต้องตามความเป็นจริง

ในขณะที่ทุกท่านกำลังฟังพระธรรม ให้เข้าใจว่า กำลังฟังเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพื่อให้เข้าใจ และสภาพธรรมที่เข้าใจนั้นไม่ใช่เรา แต่เป็นปัญญาเจตสิกนั่นเอง

ขณะที่ฟังแล้วเข้าใจ ขณะนั้นเป็นกามาวจรกุศลญาณสัมปยุตต์ ซึ่งถ้าให้ผล ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด บุคคลนั้นจะเป็นเหตุบุคคล เป็นบุคคลที่เกิดพร้อมด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก

การฟังธรรมก็ดี ในขณะที่เข้าใจ ในขณะที่พิจารณาธรรม หรือจะเป็นการสนทนาธรรมก็ดี ในขณะที่เข้าใจ ต้องในขณะที่เข้าใจ ในขณะนั้นเป็นกามาวจรกุศลหรือมหากุศลที่เป็นญาณสัมปยุตต์ ในขณะนี้ถ้าเข้าใจแล้วก็ปจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิด เมื่อจิตเกิดและดับไป ขณะนั้นปฏิสนธิจะเป็นเหตุบุคคล

ถ. ขั้นการฟังหรือเรียนธรรม ผมพอจะเข้าใจว่า เราควรจะทำความเข้าใจอย่างไรจึงจะประกอบด้วยปัญญา แต่ขณะที่เรากำลังถวายเป็น เราจะทำอย่างไรจึงจะประกอบด้วยปัญญา

สุ. แม้หากิริยาจิตซึ่งเป็นกามาวจรจิตของพระอรหันต์ ก็ยังมีทั้งที่เป็นญาณวิปยุตต์และญาณสัมปยุตต์ เป็นพระอรหันต์แล้ว แต่บางขณะหากิริยานั้นก็ไม่ได้ประกอบด้วยปัญญา เป็นญาณวิปยุตต์ บางขณะก็ประกอบด้วยปัญญา

เป็นญาณสัมปยุตต์ นั้นสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์
อยากให้ทุกคนเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ไซ้ไหม เป็นไปไม่ได้ เพราะว่า
ตามความเป็นจริง บางกาลก็เป็นมหากุศลญาณวิปยุตต์ และบางกาลก็เป็น
มหากุศลญาณสัมปยุตต์

ถ้าเป็นผู้ที่ปรารถนาจะให้ เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ในขณะที่ให้ทาน
ตาก็มีเห็น หูก็มี จิตได้ยินก็มี กลิ่นก็ปรากฏ จิตที่รู้กลิ่นก็มีในขณะนั้น สภาพที่อ่อน
หรือแข็งก็ปรากฏ จิตที่รู้อ่อนหรือแข็งก็ปรากฏ จิตที่คิดนึกที่รู้ว่าวัตถุใดเป็นไทยธรรมก็มี
เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ ขณะนั้น
เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ไม่ว่าจะขณะที่กำลังให้ทาน ขณะที่สนทนาธรรม
แสดงธรรม หรือฟังธรรมก็ตามแต่ สติปัฏฐานก็สามารถเกิดได้

๑๘๒๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๓๑

ถ้าจะเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ในขณะที่ให้ทาน ขณะนั้นต้องประกอบด้วย ปัญญา แต่ไม่จำเป็นต้องมีแต่มหากุศลญาณสัมปยุตต์เสมอไป ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ก็ยังมีมหากิริยาญาณวิปยุตต์ ฉนฺได ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ก็ต้องมีมหากุศล หรือกามาวจรกุศลที่เป็นญาณวิปยุตต์ฉนฺนด้วย

แต่ต้องเป็นผู้ที่ตรง ธรรมทำให้เป็นผู้ตรง ถ้าใครรู้สึกตัวว่ายังไม่ตรง ก็จะต้อง พิจารณาเห็นโทษของความไม่ตรง และรู้ว่าเฉพาะผู้ที่ตรงเท่านั้นที่สามารถรู้แจ้ง อริยสัจจธรรมได้

ถ. ผู้ที่จะได้นิพพานเป็นอภิญญาต้องเป็นบุคคลชั้นไหน คือ เป็นปุถุชน หรือเป็นพระอริยบุคคล

ส. ปุถุชนไม่มีนิพพานเป็นอภิญญา ปุถุ คือ หนา ปุถุชน คือ ผู้หนาด้วย กิเลส แต่จากความเป็นบุคคลผู้หนาด้วยกิเลส สามารถอบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้ง อริยสัจจธรรมได้ ซึ่งขณะที่รู้แจ้งอริยสัจจธรรมมีนิพพานเป็นอภิญญา บุคคลนั้น พ้นสภาพของความเป็นปุถุชนโดยเป็นพระโสดาบันบุคคลเมื่อโสดาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้น มีนิพพานเป็นอภิญญา

ถ. ที่เราเรียนสติปัฏฐาน เจริญสติปัฏฐานทุกวันนี้ มีเหตุผลอะไรที่เรา ต้องมาทำกัน

ส. จะทำอะไร

ถ. ที่ว่าเราเจริญสติปัฏฐาน พิจารณาเรื่องรูปเรื่องนามให้เห็นไตรลักษณ์

ส. เห็น ประจักษ์แจ้ง เป็นปัญญา

ถ. เพื่ออะไร ทำไมต้องทำอย่างนี้

ส. ชอบปัญญาหรือไม่ชอบ เห็นประโยชน์ของปัญญาหรือไม่เห็น

ถ. ชอบปัญญา แต่ปัญญานี้เอาไปทำอะไร

ส. ถ้าอย่างนั้น ที่ชอบจริง ๆ นั้นก็เป็นโลกะ เพราะว่าปัญญาก็เป็น อารัมมณวิปัสสนาให้เกิดโลกมุขจิตได้

อยากมีปัญญาเพราะอะไร เพราะพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีปัญญา เพราะพระอริยสาวกมีปัญญา เพราะฉะนั้น ก็อยากจะมีปัญญา แต่ยังไม่เห็น ประโยชน์ของปัญญา เพียงแต่อยาก

ควรพิจารณาจิตในขณะที่อยากมีปัญญาว่า ความต้องการ ความอยาก ในขณะนั้นเป็นโลกมุขจิต หรือเป็นปัญญาที่เห็นประโยชน์ของปัญญา

การฟังพระธรรม ถ้าทุกคนจะพิจารณาจิตของตนเองก็อาจจะถูกต้องขึ้นหรือว่า ตรงขึ้น เพราะบางท่านอาจจะบอกว่า เคย คือ ครั้งหนึ่งเมื่อเริ่มศึกษาก็เพราะอยากรู้ อย่างคนอื่นรู้ เพียงอยากรู้เหมือนคนอื่นที่เขาเรียนแล้วเขารู้ ก็อยากรู้ว่าเขา แต่ภายหลังเมื่อฟังบ่อยขึ้นมากขึ้นก็รู้ว่า ถ้าจุดประสงค์เป็นอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่ถูกต้อง เพราะว่าในขณะนั้นเป็นไปด้วยความต้องการหรือความอยาก เช่นเดียวกับคำถาม ที่ว่านี้ แสดงให้เห็นว่าถ้าเป็นอย่างอื่นที่ไม่ใช่มรรคจิต ๔ ดวง ผลจิต ๔ ดวง และ พระนิพพานแล้ว อารัมมณอื่นทั้งหมดเป็นที่ต้องการของโลกะทั้งสิ้น แม้แต่ปัญญา ที่ว่าอยากรู้มีปัญญา ก็ไม่ใช่ด้วยการเห็นประโยชน์ว่า ปัญญาเป็นสภาพธรรมที่สามารถรู้แจ้งในสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ หมดความสงสัย หมดความไม่รู้

เพราะฉะนั้น ต้องเห็นว่า ตั้งแต่เกิดจนตายในสังสารวัฏ เป็นเพราะไม่รู้ และก็ยังอยากรู้ต่อไป ไม่รู้ว่าเกิดมาอย่างไรและมีชีวิตแต่ละวันแต่ละขณะ เป็นไปอย่างไร ตายแล้วจะเป็นอย่างไร คือ มีความไม่รู้ และยังชอบที่จะไม่ต้องรู้หรือกรูไปทำไม ถ้าเข้าใจว่าอย่างนั้น ก็ไม่เห็นประโยชน์ของปัญญา

แต่ถ้าเห็นประโยชน์ของปัญญาจะรู้ว่า เห็น ไม่ใช่เฉพาะขณะนี้หรือชาตินี้ ชาติก่อน ๆ ในแสนโกฏิกัปก็เห็นมาแล้วทั้งนั้น ได้ยินก็เหมือนกัน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คตินึกเรื่องราว

เรื่องนี้มากมายเหลือเกินในแต่ละชาติ แต่เฉพาะชาติหนึ่งก็เรื่องหนึ่ง เพราะฉะนั้น เรื่องของชาติก่อนก็จบ คิดจบไปแล้วไม่ต้องคิดต่อในชาตินี้ แต่เรื่องของชาตินี้ในขณะที่ยังไม่ตายก็ยังไม่จบ ยังคิดกันต่อไปอีก แต่ละคนก็คิดเรื่องของตัวเองไป จนกว่าจะจบชาตินี้เมื่อไร ก็หยุดคิดเรื่องของชาตินี้ และก็ไปคิดเรื่องของชาติต่อไปอีก เท่านั้นเอง คือ เกิดมาเพื่อที่จะคิดเรื่องต่าง ๆ และก็เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ยิ่งกว่านั้นก็ยังเป็นสุข เป็นทุกข์ หวันไหว้อย่างมากมายกับ เพียงเสียงที่ได้ยินทางหู เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ เป็นความหวั่นไหวต่าง ๆ

แสดงให้เห็นว่า วันหนึ่งทุกข์มีมากโดยไม่รู้ แต่ถ้าปัญญาจริง ๆ ก็น่าจะคิดว่า พอเสียที่ได้ใหม่ที่จะไม่ต้องเห็นอีก ได้ยินอีก ได้กลิ่นอีก ลิ้มรสอีก รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอีก คิดนึกอีก ถ้าคิดว่าควรจะพอเสียที่ ก็จะแสวงหาทางดับไม่ให้ต้องเห็นอีก ได้ยินอีก ได้กลิ่นอีก ลิ้มรสอีก สัมผัสอีก คิดนึกอีก

ถ. ตามความคิดความเข้าใจของผม ที่เราปฏิบัติสติปัฏฐานทุกวันนี้ ก็เพื่อจะรู้ความจริง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เราเรียนเพื่อรู้อะไรนี้ เพื่อจะเอาไปคิดว่า ตัวตนของเราจริง ๆ ไม่มี ถ้าไม่มีตัวตนจริง ๆ แล้ว ความคิดในกิเลสทั้งหลายจะเบาบางลงไป อย่างที่ท่านกล่าวว่า ผู้ที่จะเป็นโสดาต้องไม่มีสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา ที่ปฏิบัติสติปัฏฐานก็เพื่อต้องการธรรมขั้นนั้น ใช่หรือเปล่า

สุ. ที่ว่าปฏิบัติสติปัฏฐานเพื่อจะเอาไปคิดนั้น ไม่ถูก ต้องแยกว่าการศึกษาพระธรรมมี ๓ ขั้น คือ ขั้นปริยัติ ฟังให้เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ และที่ทรงแสดงไว้ก็ไม่พ้นจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ฟังแล้วก็ฟังอีก เพื่อให้เข้าใจขึ้น เพื่อที่จะให้รู้ชัดในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล นี่คือการฟัง และพิจารณาด้วย เพราะถ้าบุคคลใดก็ตามได้ยิน ขณะนี้ก็กำลังได้ยิน แต่ไม่ได้พิจารณา ไม่เข้าใจในอรรถ ท่านกล่าวว่า ขณะนั้น ไม่ได้ฟัง เพียงแต่ได้ยิน

แม้ในขณะที่กำลังฟังอยู่นี้ ถ้าท่านผู้ใดไม่เข้าใจในสิ่งที่ได้ฟัง ไม่พิจารณาในสิ่งที่ได้ฟัง ไม่รู้ในอรรถความหมายของสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ขณะนั้นเพียงได้ยิน

เพราะฉะนั้น ความหมายของคำว่า ปริยัติ ไม่ใช่เพียงแต่ได้ยิน แต่ฟัง และสำหรับผู้ที่ได้ยิน พิจารณา ฟังเข้าใจเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ขณะนั้น สติปัฏฐานไม่เกิด หรือไม่ประพฤติปฏิบัติตามธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ขณะนั้น ก็ยังไม่เชื่อว่าเป็นผู้ฟัง ยังไม่ใช่สาวกจริง ๆ เพราะถ้าฟังจริง ๆ เข้าใจจริง ๆ จะประพฤติปฏิบัติตามจริง ๆ แต่ถ้าฟังแล้ว เข้าใจแล้ว ก็ยังไม่ปฏิบัติตาม อย่างนั้น จะกล่าวว่าเป็นสาวกหรือเป็นผู้ฟังจริง ๆ ยังไม่ได้

ในขั้นของปริยัติ คือ ฟังเพื่อที่จะให้เข้าใจ เพื่อที่จะพิจารณา เมื่อเข้าใจ และพิจารณาแล้ว ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ความเข้าใจจะไม่หยุดอยู่เพียงนั้นเลย แต่เป็นปัจจัยที่จะให้สติระลึก ไม่ใช่เรา เป็นสภาพธรรมที่ระลึกได้ เช่น ในขณะนี้ ทางตามีสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ฟังแล้วและสติก็นึกได้ว่า จะต้องพิจารณา เพื่อที่จะรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ไม่ใช่สภาพรู้ นี่คือปฏิบัติ

ไม่ใช่ว่าปฏิบัติสติปัฏฐานเพื่อไปคิดให้เห็นว่าเป็นอนัตตา แต่การศึกษาดูธรรม เป็นปริยัติธรรม เมื่อเข้าใจแล้วจะทำให้สติปัฏฐานเกิดระลึกเพื่อที่จะศึกษาที่เป็น ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา เพื่อให้ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ขณะใดที่ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะนั้นก็ เป็นปฏิเวธอีกขั้นหนึ่ง

การฟัง เมื่อเข้าใจแล้วก็ปัจจัยให้สติปัฏฐานเกิดระลึกศึกษาพิจารณา รู้ตามที่ได้ฟัง ไม่ใช่เป็นคำ ๆ แต่รู้ในลักษณะอาการของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยไม่ใช่เป็นคำ และขณะใดที่ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนสามารถ รู้แจ้งพระนิพพานได้ ขณะนั้นก็ เป็นปฏิเวธ

เข้าใจจุดประสงค์ของการฟังหรือยังว่า เพื่อละความไม่รู้ เพื่อขัดเกลากิเลส เท่านั้น ไม่ใช่เพื่อเก่งกว่าคนอื่น หรือรู้เท่าคนอื่น

ถ. โลกะรู้ปรมาตถ์ได้ไหม

สุ. ถามอย่างนี้ ต้องเข้าใจคำว่า รู้ หมายความว่าอย่างไร รู้ว่าปัญญา หรือว่ามีปรมาตถธรรมเป็นอารมณ์ คำถามต้องชัด ถ้าถามว่า โลกมูลจิตมีปรมาตถธรรม

เป็นอารมณ์ได้ไหม ตอบว่า ได้ โลกมุขจิตมีปรมาตธรรมเป็นอารมณ์ได้ แต่โลกะไม่รู้ว่าเป็นปรมาตธรรมเป็นปรมาตธรรม

ถ. ก็รู้เป็นบัญญัติ ใช่ไหม

ส. ขณะที่กำลังรู้แจ้ง เป็นกายทวารวิจิตร ญาณใหม่ จิตที่เกิดขึ้นรู้แจ้ง ต้องอาศัยกายปสาทรูป เพราะฉะนั้น จิตที่กำลังรู้ลักษณะแจ้งที่ยังไม่ดับ ทั้งหมดเป็นกายทวารวิจิตร คือ เป็นจิตที่เกิดขึ้นเป็นไปในอารมณ์แจ้งที่กำลังปรากฏ

เริ่มตั้งแต่ปัญจทวาราวชชนจิต กายวิญญูณ สัมปฏิจฉันนจิต สันตึรณจิต โงฐัพพนจิต ชวนจิตที่เป็นโลกะที่พอใจในโงฐัพพะที่กำลังปรากฏ ถ้าอารมณ์นั้นยังไม่ดับ ตทาลัมพนจิตก็เกิดขึ้นรู้แจ้งหรือจะใช้คำว่าโงฐัพพะก็ได้ จะแจ้งหรือจะอ่อนก็คือโงฐัพพะ คือ สิ่งปรากฏทางกาย ในขณะที่โลกมุขจิตมีปรมาตธรรมเป็นอารมณ์ แต่ไม่ใช่รู้ชื่อว่าแจ้งนั้นเรียกว่าอะไร ในขณะที่ทุกคนกระทบสัมผัสได้ก็ชั่วขณะที่แจ้งปรากฏ หรืออ่อนปรากฏก็ได้ และเกิดโลกมุขจิตขึ้น ในขณะที่ไม่ใช่การรู้ชื่อว่าสิ่งนั้นเรียกว่าอะไร แต่โลกมุขจิตไม่ใช่ปัญญาเจตสิก เพราะฉะนั้น โลกมุขจิตไม่สามารถรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

คำว่า ปรมาตธรรม เป็นชื่อเรียกสภาพธรรมที่มีจริง แต่ต้องเข้าใจถึงลักษณะด้วยว่า โลกะสามารถชอบสีที่กำลังปรากฏก็ได้ ชอบเสียงก็ได้ ชอบกลิ่นก็ได้ ชอบรสก็ได้ ชอบโงฐัพพะก็ได้ เพราะฉะนั้น โลกะชอบรูป เสียง กลิ่น รส โงฐัพพะ อัมมารมณ แต่โลกะไม่ใช่ปัญญา แม้ว่ามีปรมาตธรรมเป็นอารมณ์ โลกะก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า สภาพที่โลกะกำลังชอบ กำลังพอนั้น ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ้าถามเป็นเหมือนชื่อ คำตอบก็ต้องให้ชัดเจน และคำถามควรจะเปลี่ยนด้วยให้ชัดขึ้น มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เข้าใจผิดได้

ถ. เวลาเราได้ยินเสียง เราจะโยนิใฝ่ว่าอย่างไร อย่างรถยนต์ดัง เราจะรู้เสียงเฉย ๆ หรือเราจะรู้ว่า นี่เป็นรูปเป็นนาม

ส. ขอบทพจน์อีกครั้งหนึ่ง ภาวนา คือ การอบรม ที่จะรู้นี้หมายความว่า เพื่อให้ปัญญาเกิดรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ใช่ไหม ตัดคำว่า ทำ ออกไปได้เลย และตัดคำว่า จะโยนิโสอย่างไร ออกไปด้วย เพราะว่าไม่ใช่เรื่องทำ และไม่ใช่เรื่องจะโยนิโส แต่เป็นเรื่องที่ฟังให้เข้าใจก่อนและรู้ว่า ขณะใดสติเกิด

ต้องรู้ว่าขณะใดสติเกิด ไม่ใช่จะทำสติ หรือจะตั้งสติ แต่รู้ว่าขณะใดสติเกิด ขณะนั้นสติกำลังระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ แต่สิ่งที่กำลังปรากฏดับเร็วมาก อย่างไฉนกับเสียง ...

ถ. ... (ไฉนไม่ชัด)

ส. แต่ก็มีไฉนอีก มีเสียงอีก หรือทางตากียังไม่ปรากฏว่าดับ เพราะฉะนั้น ถ้าสติปฏิฐานจะเกิดระลึกทางตา ...

ถ. ไม่ทัน

ส. ไม่ทันอะไร ไม่ได้ให้ทันอะไรเลย คำว่า ไม่ทัน ก็ทั้งไปได้อีกเหมือนกัน คือ ไม่จำเป็นต้องทันอะไรทั้งสิ้น เพราะว่าเป็นการอบรมเจริญความรู้ ไม่ใช่ไปทัน แต่ขณะที่กำลังเห็นเริ่มรู้ใหม่ว่า เป็นสิ่งที่เพียงปรากฏให้คิด

ถ. รู้ ก็เป็นคนทุกทีเลย

ส. ขณะนั้นสติไม่เกิด ถ้าสติปฏิฐานเกิด คือ รู้ว่าสิ่งนี้กำลังปรากฏ ก่อนที่จะคิดถึงรูปร่างลักษณะ ก่อนที่จะรู้ว่าเป็นคน เพียงเห็น มีไหม

ถ. เห็นที่ไรก็เป็นคนไปแล้วทุกที

ส. เป็นคนไปแล้ว ก็จะต้องอบรมเจริญสติปฏิฐาน นี่คือเหตุที่จะต้องเจริญสติปฏิฐานจากความเข้าใจ เพราะฉะนั้น ที่ถามว่าจะโยนิโสอย่างไร เห็นใหม่ว่า ไม่ใช่เรื่องจะโยนิโส แต่เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจอย่างนี้ว่า เพราะเห็นแล้วก็รู้ทันทีว่าเป็นอะไร นั่นก็แสดงว่า ขณะนั้นสติไม่ได้เกิดที่จะระลึกทางตา

เพราะฉะนั้น สติที่ระลึกทางตา เริ่มอย่างไร ต้องมีการเริ่ม มีการปรารภเรื่อย ๆ บ่อย ๆ

ถ. แล้วเริ่มอย่างไร

ส. ทางตามีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นโดยยังไม่ว่าเป็นคน มีไหม

ถ. ไม่มี

ส. ไม่มี ทุกครั้งเป็นคนหมด ขอให้มองไปที่ท่านผู้ฟัง และหันกลับมา มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งใส่เสื้อดอก เมื่อก็มองแล้ว ท่านใส่เสื้อดอกสีอะไร ดอกอะไร รูปร่างของดอกที่เป็นลายเส้นเป็นอย่างไร

ถ. ไม่รู้

ส. แต่เมื่อก็เห็น ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ถ้ามีคนถามก็จะระลึก คือ มองแล้ว ก็นึกตาม โบอนุโมทนาบัตรของมูลนิธิมีอยู่ใบหนึ่ง เป็นรูปของต้นโพธิ์ พระอานนท์ และมีคำเขียนข้างบนว่า เอวัมเม สุตัง ซึ่งข้างใต้ภาพต้นโพธิ์มีรูปของอุบาสกนั่งห่มขาวท่านหนึ่งที่กำลังประนมมือ ไม่ทราบว่าจะมีใครเห็นบ้าง ซึ่งเวลาที่ท่านรับ โบอนุโมทนาบัตรนั้นไป ท่านเห็น จักขุวิญญาณเกิด และสิ่งที่ปรากฏทางตาก็มี แต่ไม่รู้หรือว่าข้างใต้ต้นโพธิ์พระอานนท์นั้น มีรูปอุบาสกที่ประนมมือ

แสดงให้เห็นว่า เห็นมี แต่ถ้าไม่มีการนึกคิด จะไม่รู้ว่ามีสิ่งไหนเป็นอะไร เริ่มจากลายเส้น ดอกเส้นก็ได้ หรือเริ่มจากในห้องนี้มีอะไรบ้าง ไม่สามารถตอบได้ทุกอย่าง เพราะว่าบางอย่างไม่ได้คิดถึง เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้ตอบว่ามีสิ่งนั้น แต่ถ้ามีคนบอกว่า ดูให้ทั่ว ให้ละเอียด ก็จะต้องนึกไปแต่ละอย่างเรื่อย ๆ จนกระทั่งเกือบจะทั่ว แต่ก็ยังมีบางอย่างที่ปรากฏแต่ไม่นึกถึง เพราะฉะนั้น ก็ไม่ทั่ว

ก่อนที่จะไปคิดถึงเรื่องโยนิโส หรือจะทำอะไร ให้ทราบว่า ไม่ใช่เรื่องตัวตน จะไปโยนิโสหรือจะไปทำ แต่เป็นเรื่องการอบรมความรู้ความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรม ในลักษณะของสติปัฏฐาน จนกระทั่งเข้าใจจริง ๆ และจะรู้ว่า ขณะใด สติปัฏฐานเกิดทางทวารไหน หรือระลึกอารมณ์ทางใด

๑๘๒๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๓๑

ถ. ฟังแต่เสียงเฉย ๆ ก็รู้ว่าอาจารย์พูดอะไรทุกที อย่างนี้เราจะทำใจอย่างไร

ส. ทำอีกแล้ว ไม่ได้ใหม่ เลิกคิดเรื่องทำ

ถ. ไม่ได้ทำ แต่เป็นทันที ขณะที่ได้ยินเสียงก็รู้ว่าเป็นอาจารย์สุจินต์

ส. ขณะนั้นคือหลงลืมสติ

ถ. หนูตั้งใจนะ เปิดวิทยุคอยเลย จะไม่มีสติได้อย่างไร คอยจ้องเลยว่าเวลานี้ต้องฟัง ไม่ทำอะไรทั้งนั้น

ส. ถ้าเป็นสติก็ไม่ใช่สติปัญญา เพราะว่ามีหลายชั้น สติขั้นทาน สติขั้นศีล สติขั้นความสงบของจิตที่เป็นสมถภาวนา และสติปัญญาที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม แต่ไม่มีตัวตนที่จะไปทำโยนิโส ฟังวิทยุนี้ ฟังทำไม

ถ. ฟังเพื่อให้รู้ว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะถูก

ส. ฟังให้เข้าใจ ได้ไหม

ถ. ได้ แต่ถ้าฟังแล้วไม่รู้เรื่องก็ไม่เข้าใจ ปัญญาก็ไม่เกิด

ส. ถูกต้อง เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการฟังคือเพื่อเข้าใจ เรื่องของสติปัญญาที่จะเกิดหรือไม่เกิดเอาไว้ทีหลัง เข้าใจก่อน ดีไหม

ถ. จะเข้าใจอย่างไร เวลาอาจารย์พูด จะเข้าใจว่าเป็นเสียงเฉย ๆ มันก็รู้เรื่อง

ส. ไม่ใช่อย่างนั้น เรียนให้ทราบแล้วว่า ฟังให้เข้าใจก่อน ยังไม่ต้องทำอะไรทั้งหมด ยังไม่ต้องปฏิบัติอะไรทั้งสิ้น อย่าเป็นโรคปฏิบัติ โรคนี้หนักแล้ว คืออยากจะทำปฏิบัติ ต้องเข้าใจให้ถูกกว่า ปฏิบัตินี้ไม่ใช่เรา แต่เป็นขณะใดที่สติปัญญาเกิด

ขณะนั้นสติปัฏฐานปฏิบัติกิจของสติปัฏฐาน ไม่ใช่เราจะโยนิโส หรือเราจะทำ เพราะฉะนั้น ไม่อยากให้เป็นโรคปฏิบัติ ให้เข้าใจก่อน

ถ. ทำอย่างไรจึงจะหายโรค

ส. อยากจะทำให้หาย

ถ. ฟังมานานแล้ว รู้เป็นเรื่องทุกที ถ้าจะฟังให้ลึกแต่ว่าเป็นเสียง เราหลอกตัวเองได้ แต่ความจริงรู้เป็นเรื่องทุกครั้ง

ส. ขออนุโมทนาที่เป็นผู้ตรอง ที่รู้ว่ายังไม่รู้

ถ. ก็อยากจะรู้ว่า ทำอย่างไรจึงจะถูก

ส. แต่ยังไม่รู้ ใช่มั้ย

ถ. ก็ไม่รู้เรื่อง

ส. ฟังต่อไปอีก เช่น เดียวนี้ ก่อนอื่นต้องทราบว่ามีสิ่งที่ปรากฏทางตาก่อนที่จะคิดถึงรูปร่างสัณฐาน อย่างที่ได้เรียนให้ทราบแล้วว่า ถ้าเห็นรูปภาพ เห็น แต่ยังไม่คิดถึงถึงภูเขาดันไม้อะไรก็ได้ บางรูปดูยากเหลือเกิน จิตรกรสมัยนี้ท่านมีวิธีเขียนรูปต่าง ๆ เอียงซ้ายก็ยังไม่เห็นว่าเป็นอะไร ดูทางขวาตั้งนานก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไร จนกว่าจะนึกขึ้นมาได้ เพียงแค่เลข ๓๑ ก็ยังทำพลิกแพลงจนกระทั่งต้องดูนานกว่าจะรู้ว่าเป็นอะไร นี่ก็เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น รูปภาพเหล่านั้นต้องอาศัยจิตที่คิดถึงสี่สนที่ตัดกันอย่างมาก ฉนใด ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ ถ้าเพียงแต่เริ่มที่จะเข้าใจว่า มีเห็นก่อนที่จะคิดถึงรูปร่างสัณฐาน พอที่จะรู้ว่าเป็นสัจจญาณเป็นความจริงหรือเปล่าที่ว่า ต้องมีสิ่งที่ปรากฏทางตาเพื่อให้เกิดถึงรูปร่างสัณฐานจึงจะรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นอะไร แค่นี้เองคือ ค่อย ๆ เริ่มไป ฟังแล้วก็ฟังอีก แต่สำหรับท่านที่เข้าใจแล้วในขณะนี้ สติปัฏฐานอาจจะเกิดและระลึกได้บ้าง

สำหรับผู้ที่จะฟังไม่นาน ก็อาจจะผ่านข้อความบางตอนซึ่งมีท่านผู้อื่นซักถามไว้แล้ว เพราะฉะนั้น ก็เริ่มคิดใหม่และเข้าใจใหม่ได้ว่า ทางตาในขณะนี้ เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏให้คิดถึงรูปร่างสัณฐานเท่านั้นเอง

ถ. แล้วทางหู

สุ. ทางตาเข้าใจแล้ว แน่ใจ

ถ. รู้สึกว่าทางตาไม่ค่อยห่วง เพราะว่าฟังวิทยุใช้หูมากกว่า

สุ. แต่ผู้ที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ต้องรู้ทั่วทั้ง ๖ ทาง ถ้าฟังทางตาเข้าใจแล้ว

จริง ๆ ก็ใช้ได้หมดกับทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจด้วย ๖ ทางนี้ไม่ต่างกันเลย เพราะว่าทางหูมีเสียงสูง เสียงต่ำ ทำให้เข้าใจความหมาย รู้ว่าเสียงนั้นหมายความว่าอะไร แต่ก่อนที่จะรู้ความหมายของเสียงสูง เสียงต่ำนั้น ต้องได้ยินก่อน เพราะฉะนั้น ก็มีจิตที่ได้ยินเสียง ดับไป และมีจิตที่รู้ความหมายของเสียงที่ได้ยินขณะที่เสียงนั้นดับไปแล้ว

ถ. มีครั้งหนึ่ง ไปหลงที่อินเดีย ที่ทัชมาฮาล มีแขกเยอะ ก็ไปถามเขา เขาก็ตอบกันทุกคนเลย แต่ขณะนั้นไม่รู้เรื่อง คิดว่า อย่างนี้หรือเปล่าที่ว่า สักแต่ได้ยิน

สุ. สักแต่ได้ยินในขั้นการฟัง ไม่ใช่สักแต่ได้ยินด้วยปัญญาที่ได้อบรมเจริญแล้ว แต่ก่อนอื่นโดยแม้ขั้นการฟังก็ทราบว่ามีเสียงได้ยินเสียงก่อน และเสียงนั้นดับไป จึงมีการคิดถึงความหมายของเสียง

ท่านผู้ฟังลองนึกในใจ แม้ว่าจะไม่ได้ยินเสียง นึกถึงคำว่า บางลำพู นึกได้ไหม ขณะที่นึกนั้นคือสัญญา ความจำเสียง ไซ้ไหม ไม่มีเสียงเลย มีแต่คำว่า บาง-ลำ-พู ให้คิดในใจเท่านั้น ก็ยังคิดได้ แต่ที่คิดในใจว่า บางลำพู คือ สัญญา ความจำเสียงที่มีความหมายอย่างนั้น ก็เกิดนึกถึงคำนั้นได้

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าใครจะนึกเรื่องอะไรก็ตามที่เป็นเรื่องราว ให้ทราบว่า ขณะนั้นเพราะสัญญาจำเสียงเกิดขึ้นนึกแม้ว่าไม่ได้ยิน ในขณะที่ได้ยินมีเสียงปรากฏ นั่นตอนหนึ่ง และก็นึกถึงความหมายของเสียงที่ได้ยินอีกตอนหนึ่ง

นี่คือการที่จะไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่ใช่เพียงนึก ๆ เอาว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นการประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมทางตา ซึ่งไม่ใช่ทางหู ไม่ใช่ทางจมูก ไม่ใช่ทางลิ้น ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางใจ ทางหูก็ไม่ใช่ทางตา ไม่ใช่ทางจมูก ไม่ใช่ทางลิ้น ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางใจ คือ

สามารถแยกรู้ลักษณะของสภาพธรรมโดยประจักษ์ลักษณะที่ต่างกันจริง ๆ โดยอาศัยการอบรม คือ การฟัง จนกระทั่งเข้าใจ

ในชาติหนึ่ง ๆ ที่ทุกท่านอบรมเพื่อที่จะให้ถึงพระนิพพาน จะไม่พ้นจากการฟังให้เข้าใจ พร้อมกับเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แม้ทีละเล็กทีละน้อย วันละนิดวันละหน่อย หรือชาติละนิดชาติละหน่อยก็ตามแต่ แต่นี่คือการอบรมปัญญา เราจะไม่เอาอย่างอื่นเลย ไม่ได้ต้องการสติมาก ๆ จะเอามาทำไม เอาสมาธิมาก ๆ จะเอามาทำไม ถ้าไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งจะต้องอบรมด้วยการฟัง และขณะนี้กำลังเป็นการภาวนาอยู่ คือ อบรมไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเข้าใจขึ้น สติปัฏฐานเกิดระลอกขึ้น พิจารณาจนกระทั่งรู้ จนกระทั่งประจักษ์แจ้งขึ้น จนกระทั่งชัดขึ้น

ต้องเป็นผู้ที่อดทนมากที่สุดที่จะไม่ย่อท้อ เพราะว่าเรื่องของความอยาก เป็นเรื่องธรรมดา อยากไปหมดทุกอย่าง อย่าง จนกระทั่งอยากจะรู้แจ้งนิพพาน อยากให้วิปัสสนาญาณเกิด อยากที่จะรู้ว่านามธรรมเป็นอย่างไร รูปธรรมเป็นอย่างไร แต่อะไรจะละความอยากซึ่งเป็นโลภะได้ เพราะว่าในขณะนั้นเป็นเพียงความอยาก ไม่ใช่เป็นปัญญา

เพราะฉะนั้น ต้องรู้หนทางที่จะละความอยาก แม้อยากอย่างนี้ก็ต้องละ คือ ด้วยสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันทีเท่านั้น ไม่มีวิธีอื่น แต่ต้องอาศัยการฟังไปจนกระทั่งมีปัจจัยพอที่จะให้สติระลึกรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยไม่บังคับ

ถ. ถ้าทวารอื่น สมมติว่าลมพัดเย็นในหน้าหนาว ลมพัดเรารู้ว่าเย็น และก็คิดว่าเย็นเป็นธาตุไฟทุกที จะเอาตอนรู้สึกเย็นหรือตอนที่คิดว่าธาตุไฟคือเย็น เราจะโยนโยนอย่างไร

ส. ต้องการอะไร

ถ. อยากจะรู้ว่า เราจะเจริญอย่างไรจึงจะรู้จริง ๆ ว่า ที่ลมพัดมาเย็นหนาวขนาดนี้ จะรู้สึกแต่ว่ากระทบมาแล้วก็เย็น หรือว่าเย็นนี่คือธาตุไฟ

ส. ถ้าการฟังยังไม่พอ ไม่มีทางที่ปัญญาจะเกิดในขณะนั้น ก็ต้องมีแต่ความสงสัย ซึ่งขณะนั้นกำลังเป็นความจริง คือ สงสัยว่าจะทำอย่างไร จนกว่าการฟังนั้นมากพอที่จะรู้ว่า ไม่ต้องอยากจะรู้หรอก และฟังจนกระทั่งเข้าใจว่า ในขณะที่เย็นปรากฏ สติระลึกที่เย็น หรือสติระลึกที่สภาพที่รู้เย็น

ถ. รู้เย็น

ส. สติระลึกที่สภาพที่รู้ ขณะนั้นก็รู้ว่า เป็นแต่เพียงนามธรรม เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง คือ ไม่ใช่เรา

ถ. ก็รู้แค่นั้น

ส. รู้แค่นั้น และก็มีเย็นอีก มีแข็งอีก ก็ระลึกต่อไปอีก ระลึกอีก ๆ เรื่อย ๆ ไม่มีวันจบ

ถ. ก็รู้เย็นเท่านั้น

ส. และรู้ลักษณะที่สภาพรู้ ไซ้ใหม่ เมื่อกี้

ถ. ก็รู้สึก เวลาเย็นกระทบก็รู้สึกเย็น ก็เข้าใจว่าเป็นนามธรรม

ส. บางคนก็ท้อ บางคนก็นึกในใจต่อไปเลยว่า เป็นนามธรรม ขณะนั้นยังไม่ใช่ว่ารู้ชัดในลักษณะของสภาพรู้ เพราะว่าไม่จำเป็นต้องเรียกชื่อ รู้เย็นเกิดแล้ว

ถ. ถ้าเรารู้ของเราคนเดียวก็ไม่เรียกชื่อ เราก็รู้สึกว่าเป็น

ส. ก็เป็นเรา รู้สึกว่าเป็น จนกว่าจะถอนความเป็นเราออก โดยการพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั่วทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ คือ ต้องรู้ว่า สติเกิด หรือหลงลืมสติ และเมื่อสติเกิดแล้ว ปัญญายังไม่พอ สำคัญที่สุดก็คือว่า แม้สติเกิดแล้ว ปัญญายังไม่พอ

เพราะฉะนั้น ที่ปัญญาจะพอ ก็โดยอาศัยการฟังแล้วฟังอีก พิจารณาแล้วพิจารณาอีกในขณะนั้น จนค่อย ๆ รู้ขึ้น อย่าใช้คำว่า รู้แล้ว เพราะการที่จะรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม ไม่ใช่แล้วทันทีที่สติระลึก แต่หมายความว่า เวลาที่สติไม่ระลึกเป็นเรา เวลาที่สติระลึกก็เริ่มที่จะรู้ลักษณะที่ต่างกันว่า ลักษณะที่เป็นสภาพรู้ไม่ใช่ลักษณะที่เย็น และพิจารณาไปอีกเรื่อย ๆ บ่อย ๆ เนือง ๆ เป็นปกติ

ไม่ต้องทำอย่างอื่น ดีไหม ไม่เหนื่อย คือ ไม่ต้องไปทำอะไรที่ต้องเหนื่อย เพียงแต่เมื่อสติเกิดก็พิจารณารู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพรู้ หรือเป็นลักษณะของรูปธรรมที่ปรากฏซึ่งไม่ใช่สภาพรู้

ถ. เรื่องความโกรธ รู้สึกว่าอย่างอื่นเกิดแล้วหายเร็วมาก แต่ความโกรธ ๑๐ ปีก็ไม่หาย จะทำอย่างไรให้หาย

ส. โลกะยิ่งยาก โลกะมากกว่า ๑๐ ปี คือ ระยะเวลาที่ไม่โกรธนั้นก็โลกถูกรื้อหรือผิด ที่ว่าโกรธมาถึง ๑๐ ปี วันนี้โกรธแล้วหรือยัง

ถ. ถ้าคิดก็โกรธ

ส. ถ้าไม่คิดก็ไม่โกรธ แต่ในขณะที่ไม่คิดและไม่โกรธนั้น มีโลกะไหม ทางตาเห็นแล้วชอบอะไรบ้างไหม ต้องการอะไรบ้างหรือเปล่า ทางหูต้องการอะไรหรือเปล่า

ถ. เฉย ๆ

ส. เฉย ๆ เป็นอุเบกขาเวทนา เกิดกับโลกมูลจิตก็ได้ โมหมูลจิตก็ได้ ถ้าขณะนั้นไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่ทาน ไม่ใช่ศีล

ถ. ปกติไม่ใช่เป็นคนโลก เป็นคนโทสะมากกว่า ไม่ค่อยชอบอะไร

ส. เข้าใจว่าอย่างนั้น เข้าใจว่ามีโทสะมาก แต่ให้ทราบว่ วันนี้ที่ยังไม่ได้นึกถึงเรื่องโกรธ มีโลกะเกิดตลอด อะไรจะมากกว่ากัน

ถ. ไม่เห็นว่าโลก ไม่เห็นอยากจะได้อะไร รู้สึกว่าอะไร ๆ ก็ไม่ชอบ

ส. ขอโทษ ตื่นขึ้นมาอยากจะทำอะไรบ้าง

ถ. ฟังธรรม ตื่นขึ้นมาก็ก่เปิดวิทยุฟังธรรม และสวดมนต์

ส. ฟังธรรมเสร็จแล้ว ทำอะไรอีก ขณะที่กำลังฟังพระธรรมเป็นกุศล เหมือนขณะที่สวดมนต์ก็เป็นกุศลเสียส่วนใหญ่ เมื่อฟังพระธรรมแล้ว สวดมนต์แล้ว ทำอะไรอีก

ถ. เข้าห้องน้ำ ทำอาหาร

ส. มีโลกะไหมขณะนั้น

- ถ. ก็ธรรมดา มีโลภะ
- ส. เห็นโลภะมากไหม
- ถ. ก็ปกติมีทุกวัน
- ส. โลภะไม่ตองนี้ ก็เพราะว่าปกติมีทุกวัน แต่โทสะยังตองนี้ก็จะโกรธ
- ถ. แต่ไม่กระตุกใจเหมือนมีโทสะ โลภะคือเรื่อย ๆ ไป แต่ถ้าโทสะจะเปลี่ยน
- ส. จะไม่มีได้ ต่อเมื่อเป็นพระอนาคามีบุคคล
- ถ. วิธีแก้
- ส. วิธีแก้ คือ บรรลุธรรมเป็นพระอนาคามีบุคคล เป็นพระอนาคามีบุคคล เมื่อไรจะไม่มี ความขุ่นเคืองใจเลย แม้เพียงเล็กน้อยก็ไม่มี
- ถ. เมื่อไรจะได้เป็น
- ส. ถ้าบอกว่า เดียวก็ได้เป็น เอาไหม
- ถ. คือ อยากจะเอาไปแก้
- ส. นั่นสิ ถ้ามีวิธี
- ถ. อย่างเช่น ให้เจริญเมตตา
- ส. ก็จะบอกว่า ทำไม่ได้อีก
- ถ. ถ้าเป็นคนอื่นเจริญออก แต่คนที่เห็นเหตุให้มีโทสะเจริญไม่ออก
- ส. แสดงว่าเมตตาของเราไม่ได้เจริญ เพราะถ้าเราจะมีเมตตาต่อคนดี ไม่ยาก เพราะเขาดี ไซ้ไหม แต่ถ้าคนไม่ดี เป็นบพ็กหัด เป็นบพ็สุจัน เป็นเครื่องทดลองว่า เมตตาของเราเจริญขึ้นบ้างหรือเปล่า
- ถ. ที่ศึกษาก็จะเอาไปแก้ตัวโทสะ ตัวอื่น ๆ ก็อย่างนั้น ๆ ไม่ทำเราให้ทุกข์ใจกระวนกระวายอะไร แต่ถ้าเป็นโทสะคล้าย ๆ จะตกใจ จะทำความดีก็ต้องเลิก เพราะว่าทำแล้วก็อย่างนั้น ๆ แลละ เหนื่อยยาก ก็เลยคิดว่าถ้าศึกษาธรรม เขาบอกว่า มีปัญญาไปแก้ได้ ฟังเทศน์อะไรก็บอกให้เจริญเมตตา เจริญคนโน้นคนนี้ได้ แต่สำหรับคนที่เห็นเหตุให้เราเกิดโทสะเจริญไม่ได้

ส. แสดงว่าเมตตายังไม่เจริญ เพียงแต่มีบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ แต่ยังไม่เจริญ ถ้าเจริญจริง ๆ แม้คนไม่ดี หรือคนที่เราไม่ชอบ เมตตาก็ยังเกิดได้ และขณะนั้นใจก็ไม่เดือดร้อน ถ้าไม่อยากจะเดือดร้อนใจก็ต้องมีเมตตา นี่คือหนทางแก้ แต่ก็แก้ไม่ได้ เพราะว่าปัญญาไม่พอ เพราะฉะนั้น ถ้ามั่นใจตัวเองจริง ๆ ว่า ชาตินี้ทั้งชาติซึ่งเราก็จะจากโลกนี้ไปแล้ว ต้องการอะไรที่สุด

ถ. ไม่ต้องการอะไรเลย

ส. ปัญญาต้องการไหม

ถ. ไม่ต้องการ

ส. ปัญญา也不需要 เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีอะไรจะละโทสะ

ถ. เพราะถ้าเราต้องการ ก็มีตัวต้องการอยู่นั่นแหละ ก็จะได้ภพอีก

ส. คิดดู จะจากโลกนี้ไปแล้ว อะไร ๆ ก็ไม่สามารถจะเอาไปได้ที่เป็นวัตถุทรัพย์สินของ ถ้าเราสะสมอกุศลกรรมไว้มาก คือ โทสะ ชาติต่อไปเราก็จะเป็นคนที่มักโกรธ แต่ถ้าเราสะสมเมตตาเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ชาติหน้าก็ไม่มีความต้องการมาถาม

ถ. วิธีเจริญเมตตา

ส. ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา รู้ความจริงนี้หรือยัง ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าเรามีเมตตาขณะนี้ ต่อไปก็มีปัจจัยที่จะให้เมตตาเกิดขึ้น

ถ. เมตตาหมายความว่าอะไร หมายความว่าให้เราภัยให้เขา ไซ้ไหม

ส. เมตตา คือ ความเป็นเพื่อน ความเป็นมิตร ไม่เป็นศัตรู

ถ. สมมติว่าเราทำแล้ว เราให้ทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว แต่เขาก็ยังด่าเราอยู่

ส. เพราะว่าเราหวังการตอบแทน คือ การไม่ด่า

ถ. ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร

ส. ก็เราหวังผลตอบแทนนี้

ถ. ต้องการเงินทองก็ให้ ทรัพย์สินสมบัติอะไรก็ให้ ขออะไรให้ทุกอย่าง แต่ก็พอไม่เป็น เพราะฉะนั้น เราก็ไม่ไหว เราก็โดนอีก เราก็โกรธอีก

ส. ถ้าพิจารณาว่า ความทุกข์ของเราเกิดจากการที่เราให้แล้วเขายังด่า นี่คือการทุกข์ของเรา เพราะฉะนั้น ถ้าเราให้โดยไม่หวังว่าเขาจะด่าหรือไม่ด่า ถ้าเขาด่า เราก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะเราไม่ได้หวังว่าเขาจะไม่ด่าจากการให้ของเรา

ถ. อย่างเขาขอ ๑๐ ครั้ง เราให้ไป ๙ ครั้ง ครั้งที่ ๑๐ เป็นครั้งที่ขัดข้อง เขาโกรธมาจนบัดนี้ ๑๐ ปี เพราะว่าไม่ได้ตั้งใจ ก็ด่าอยู่เรื่อย

ส. นี่คือการคิด และไม่รู้ว่ ณะที่คิดก็เป็นแต่เพียงชั่วขณะที่มี ปัจจัยเกิดขึ้นคิดถึงเรื่องนั้นและกัดับ จบแล้ว ถ้าไม่คิดอีกก็ไม่ทุกข์ ถ้ามีปัญญารู้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่เที่ยงจริง ๆ แม้แต่ความคิดก็ไม่เที่ยง กัดับไป

ถ. สมมติว่าเราโดนด่าอีก ก็ไม่คิดอีก แต่ก็โกรธแล้ว

ส. กัดับแล้ว

ถ. และเราจะเจริญอย่างไร

ส. ดับแล้วนี้ โกรธแล้วก็ดับแล้ว

ถ. คนที่ด่า เป็นคนที่มีบุญคุณด้วย สมมติว่าเขาเคยมีบุญคุณกับเรา สัก ๑๐๐ บาท เราใช้เป็นหนี้แล้วก็ไม่พอ จึงต้องโกรธ ที่มาศึกษาธรรมก็ด้วยเหตุนี้ คนนี้เคยมีบุญคุณกับเรา เราก็ช่วยทุกอย่างจนไม่รู้จะช่วยเหลืออย่างไรแล้ว เขาก็ไม่พอก็เลยโกรธ

ส. ถ้าอย่างนั้นลองพิจารณาอย่างนี้ได้ไหมว่า ความโกรธมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์

ถ. ก็รู้สึกว่ามีประโยชน์

ส. ถ้าความโกรธมีประโยชน์ ทำไมจะเลิก ทำไมอยากหาวิธีที่จะไม่โกรธ

ถ. เพราะเป็นเหตุให้เราเข้ามาศึกษาธรรม เป็นปัจจัยทำให้เราเข้ามาหาyddัทุกข์

๑๘๒๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๓๑

ส. ขอรียนถามท่านผู้ฟังทุกท่านว่า ท่านโกรธหรือเปล่า ก็โกรธทุกคน ไม่มีความต่างกันเลย สภาพธรรมที่โกรธมีจริง ซึ่งทุกคนที่ไม่ใช่พระอนาคามี มีสภาพธรรมนี้เกิดขึ้น แล้วแต่ว่าจะมากหรือน้อย เป็นของธรรมดา ไม่ใช่ท่านผู้ฟัง ท่านนี้ท่านเดียวที่รู้จักโกรธ หรือมีความโกรธ ทุกคนโกรธ เพราะว่าสภาพธรรมที่โกรธ มีจริง เหมือนกันทุกคน เป็นของธรรมดา

ถ. งั้นปล่อยไว้อย่างนั้น

ส. ปล่อยหรือไม่ปล่อย มีปัจจัยก็ต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่เราเป็นตัวตนจะปล่อย อย่าได้คิดว่ามีอำนาจ หรือมีตัวตน หรือจะบังคับสภาพธรรม ทุกสิ่งทุกอย่างได้ แต่ให้ทราบว่าเป็นสภาพธรรมทุกอย่างที่เกิด เกิดเพราะเหตุปัจจัย ถ้าสติเกิดระลึกทันจะเห็นโทษของความโกรธ และรู้ว่าถ้ายังโกรธต่อไปข้างหน้า ความโกรธก็มีปัจจัยที่จะเกิดอีกมาก

การที่ชาตินี้เป็นบุคคลที่โกรธตั้ง ๑๐ กว่าปี และยังไม่ลืม ก็เพราะว่าสะสมมา ที่จะผูกโกรธ และนึกโกรธบ่อย ๆ เพราะฉะนั้น ต้องเคยเป็นอย่างนี้มาแล้ว ถ้ายังไม่เห็นโทษ ชาติต่อไปก็ต้องเป็นอย่างนี้อีก

ถ. ไม่ใช่โกรธครั้งนั้นครั้งเดียว แต่โดนบ่อย ๆ

ส. มีใครบ้างที่เคยโกรธเพียงครั้งเดียว ไม่มี ทุกคนโกรธบ่อย ๆ ทั้งนั้น ทุกคนเหมือนกันหมด

ถ. หมายความว่าครั้งนั้นแล้วไป ถ้าโดนใหม่ จะทำอย่างไรไม่ให้โกรธ

ส. ไม่ใช่ทำอย่างไรไม่ให้โกรธ ถ้าโกรธเกิดขึ้นก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่มีจริงอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เรา เป็นสภาพธรรมที่ ...

ถ. ไม่ต้องแก้ ปล่อยให้เป็นอย่างนั้นเลย

ส. จะเป็นตัวตนที่จะทำหรือ เลิกคิดได้ และไม่ใช่ปล่อยหรือไม่ปล่อย แต่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่มีใครสามารถทำให้เกิดจิตเห็น จิตได้ยิน หรือจิตเป็นกุศล จิตเป็นอกุศลได้ สภาพธรรมทุกอย่างมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น ซึ่งปัญญาสามารถอบรมรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมนั้นว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

นี่คือจุดประสงค์ของการศึกษาพระธรรม เพื่อให้รู้ความจริงของสภาพธรรม ไม่ใช่ไปบังคับ แต่รู้ว่าสภาพธรรมทุกอย่างไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ. และเราไม่ต้องแก้ไข ปล่อยไปให้เป็นอย่างนั้น

ส. ขณะนี้ถ้าฟังแล้วเข้าใจ คือ กำลังแก้ แต่จะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับกำลังของปัญญา

ถ. ถ้าเหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นอีก ก็ปล่อยไป

ส. ไม่มีเราปล่อย ถ้ามเป็นครั้งที่ ๕ ที่ ๖ แล้ว เรื่องที่ว่าจะปล่อย และดิฉันก็เรียนซ้ำแล้วซ้ำอีกว่า อย่ามีความเป็นตัวตนที่คิดว่าจะปล่อย แม้แต่จะเห็น หรือจะได้ยิน จะคิดนึกอย่างไร เป็นโลภะ เป็นโทสะ เป็นกุศลอกุศลอย่างไร ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ซึ่งปัญญาควรที่จะต้องอบรมจนสามารถประกาศว่า สภาพธรรมนั้นๆ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล และขณะนี้กำลังฟังเพื่อที่จะให้เข้าใจ นี่คือการที่จะแก้ แต่ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังของปัญญาที่เกิดขึ้น

ถ. เวลาฟังเทศน์ พระบอกว่าให้เจริญเมตตาแก้โทสะ ประหารโทสะ

ส. พระบอก แล้วทำได้ไหม

ถ. นั่นสิ กำลังจะถามว่า เอาเมตตาแก้ จะเมตตาสักขนาดไหน

ส. ถ้าขณะนั้นเมตตาเกิด โทสะก็เกิดไม่ได้ แล้วแต่ว่าเมตตาจะเกิดหรือไม่เกิด

ถ. พระบอกว่า เอาเมตตาประหารโทสะเสีย ก็พยายามมาก ๆ เลย

ส. สำเร็จไหม

ถ. พอไม่เป็นเมตตา เราก็โกรธอีก

ส. ตราบใดที่ยังไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล อย่าไปถามใครเลยเรื่องวิธีอื่นที่จะทำให้ไม่มีโทสะ เพราะว่ามีวิธีเดียวเท่านั้น คือ ต้องอบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้งอริยสัจจธรรมถึงขั้นพระอนาคามีบุคคลเมื่อไร เมื่อนั้นจึงจะไม่มีโทสะ

ถ. เหตุการณ์อย่างนี้ยังมีอยู่เรื่อย เราก็อบรมเจริญอย่างนี้อยู่เรื่อย ๆ ไม่ต้องแก้หรือ ก็พยายามทำอยู่แล้ว คิดว่าเป็นกรรมของเราจึงยอมเสียสละทุกอย่าง แต่รู้สึกว่ตั้งแต่มาเรียนธรรมยิ่งโดนหนัก แต่ก่อนนี้โดนนิด ๆ หน่อย ๆ เดียวนี้โดนเยอะ

ส. คิดว่าอย่างไร คงไม่คิดว่าเพราะฟังธรรมเลยยิ่งโดนเยอะ

ถ. ไม่หรอก คือ เมื่อก่อนโดนก็รู้สึกด้าน ๆ แต่เดี๋ยวนี้เวลาได้ยินแล้วแปล๊บเลย รู้ว่าโกรธแล้วนะ จัดแจงจะโกรธแล้ว

ส. ก็ยังรู้ว่า จัดแจงจะโกรธ ก็รู้เร็วขึ้น แต่ก่อนนี้โกรธโดยที่ไม่รู้

ถ. ถ้ายิ่งฟัง ก็ยิ่งจะรู้ มันเร็ว รู้ว่าเร็ว แต่ก่อนไม่รู้ ถึงรู้ก็อย่างงั้น ๆ ไม่ค่อยทุกข์ แต่เดี๋ยวนี้รู้ปั๊บ ทุกข์เลย

ส. คิดว่าจะกลับไปเป็นอย่างเก่าดีไหม ที่ว่าด้าน ๆ

ถ. เดียวนี้ก็ด้าน ๆ อยู่แล้ว คิดว่า ถ้าเราสกปรกจะทำอย่างไรให้สะอาด ถ้าไม่มีวิธี ก็คงจะปล่อยให้ด้าน ๆ ไป

ส. นี่คือการทุกข์ของสังสารวัฏฏ์ ใช่ไหม ทุกคนก็เห็นชัดจากตัวอย่างของท่านที่มีทุกข์ คือ กิเลส โทสะ

ถ. ที่ถามอาจารย์ หมายความว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านมีบโตะอะไรไหมที่จะแก้ทุกข์อย่างนี้

ส. คิดว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสว่าอย่างไร

ถ. ก็จะถามอาจารย์

ส. ขอกล่าวถึงพระพุทธรพจน์ โลภาะ โทสะ โมหะ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ของเรา แม้แต่ความโกรธในขณะนั้น

ก็ไม่ใช่เรา และไม่ใช่อะไรของเรา ถ้าสามารถรู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ทุกข์จะลดน้อยลง เพราะเราไม่ยึดถือโลภะ โทสะ โมหะ และธรรมทั้งหลายว่าเป็นของเรา เมื่อไม่มีเราก็กไม่มีบุคคลอื่น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นและดับไป

ผู้ฟัง ถ้าจะดับโทสะทันที รู้สึกจะลำบาก เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ก็หมุนเวียนอยู่อย่างนี้ ถ้าเรายังนึกถึงบ่อย ๆ เดียวก็วนมาเป็นปัจจัยที่มีกำลัง ผมอยากจะเรียนเสริมอาจารย์ที่อาจารย์เคยพูดไว้ว่า การศึกษาธรรม เราศึกษาเพื่ออะไร เพื่อรู้จุดมุ่งหมายของชีวิตใช่ไหม จุดมุ่งหมายของชีวิตคืออะไร ชีวิตก็คือนามธรรมรูปธรรมที่อาจารย์พูดมานานเหลือเกิน

เมื่อเป็นนามธรรมรูปธรรม ก็ไม่ใช่ตัวเราอย่างที่เราอาจารย์ว่าเมื่อก็ ไม่ใช่ตัวเรา เมื่อเป็นอย่างนี้ เราจำเป็นต้องเข้าใจในนามธรรมรูปธรรมอย่างแท้จริง ไม่งั้นดับกิเลสไม่ได้ ถ้าเข้าใจนามธรรม เข้าใจรูปธรรม ตัวนี้แหละคือปัญญาที่เกิดขึ้นมาจริง ๆ และดับกิเลสได้จริง ๆ ถ้าเรายังไม่เข้าใจคิดว่าเป็นตัวเรา เป็นกลุ่มเป็นก้อนอยู่ มันววนมาตลอดเวลา แต่ถ้าเราแยกออกไป นื่อนามธรรม นี้อรูปธรรม และนามธรรมเป็นอย่างไรมีจิต เจตสิก ถ้าเข้าใจอย่างนี้ละเอียด นั้นแหละปัญญาจะเฉียบคมและตัดกิเลสเห็นเป็นท่อน ๆ เลย ไม่มีวนมา

ฉะนั้น จุดสำคัญ คือ ให้รู้จุดมุ่งหมายของชีวิต เรามาศึกษาพระธรรม เพื่อเข้าใจจุดมุ่งหมายของชีวิตที่แท้จริง คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรม คือ นามธรรมกับรูปธรรม ถ้ายังไม่รู้แจ้งจะไปดับกิเลสได้อย่างไร ก็ดับไม่ได้ ก็ถือนั่นเป็นกรรมเก่าที่เราผจญมา

ผมจำที่อาจารย์ชี้แจงมานานหลายปีแล้วว่า คนแต่ละคนไปซื้อที่จัดสรรเกิดสล้มขึ้น เมื่อเกิดสล้ม ก็มีกินเหล้า ขโมยของ นอนไม่หลับทั้งคืน ต้องย้ายไปซื้อใหม่ ๓ ปีเริ่มอีกแล้ว อย่างเดิม ก็หนีอีก หนีที่ ๓ ไม่ถึง ๓ ปีเกิดอีกแล้ว เขาบอกว่า นี่แหละคือกรรมเก่า จะต้องทน และศึกษาให้เข้าใจ จะรู้ว่าวัฏจักรเป็นอย่างนี้ หนีที่ ๓ เขาสู้จริง ๆ สู้ด้วยธรรม ใจเย็นสู้ ผมเห็นว่าที่ท่านอาจารย์พูดสั้น ๆ เพราะนึกว่าทุกคนคงเข้าใจที่ท่านได้ชี้แจงมาเป็นสิบ ๆ ปีแล้ว แต่ความจริง

ก็คือตรงนี้ที่ท่านบอกว่า ต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายของชีวิต และเราจะดับกิเลสได้ ถ้าไม่เข้าใจนามธรรมรูปธรรม ท่านไม่มีทางที่จะดับกิเลสได้ บางคนไปนั่งสมาธิเพื่อดับกิเลส เป็นไปไม่ได้ ไม่มีทาง

สุ. ขออนุโมทนาในเมตตาของท่านผู้ฟังที่เกื้อกูลผู้ที่กำลังมีโทษ และเป็นทุกข์อย่างหนึ่งในสังสารวัฏ ไม่ทราบท่านผู้ฟังท่านอื่นจะมีประสบการณ์ หรือมีเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ในการระงับโทษบ้างไหม ที่จะเกื้อกูล

ผู้ฟัง เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผมเอง ผมเป็นหมอเอกซเรย์ มีคนไข้ที่ไม่เคยเห็นหน้ากันเลย มาถึงก็ด่าเป็นชุด โดยที่เรายังไม่ทันพูดอะไร ขณะนั้นก็โกรธ แต่เมื่อสติเกิดก็ระลึกได้ว่า ในอดีตเราคงเคยด่าคนอื่นมาแล้วอย่างนี้ ตอนนั้นก็มารับผล แต่อีกสักพักก็โกรธใหม่อีก ก็ระลึกว่า โกรธ ๆ อย่างนี้ ยังเป็นปุถุชนอยู่ เมื่อก่อนเราก็คงเคยโกรธเหมือนอย่างที่เขาเคยโกรธเรา เดียวนี้ อັตภาพนี้ ยังประมาทอยู่ ก็โกรธได้อีก และอັตภาพต่อ ๆ ไปก็จะโกรธได้อีก แม้วันนี้เราจะไม่ได้โกรธเขา เราไม่ได้ไปว่าคนอื่น แต่ถ้ายังประมาทอยู่ก็อาจจะเกิดได้อีก เพราะว่ากิเลสอย่างนี้ ๆ เราก็เคยมีมาแล้ว และต่อไปก็อาจจะมีอีก ก็พิจารณาอย่างนี้ เพื่อจะเกิดประโยชน์บ้าง

สุ. ขออนุโมทนาในเมตตาจิต เพราะว่าทุกท่านที่กำลังลดความโกรธด้วยธรรม

พระ เรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดาอย่างโยมอาจารย์ว่า อาตมาเมื่อเริ่มฟังธรรมครั้งแรกตามที่เคยเล่าแล้วว่า ไม่ศรัทธาโยมอาจารย์ คิดว่าไม่เหมือนกับสมณะ ตอนแรกก็มีโทษะ ไม่พอใจโยมอาจารย์มาก แต่ภายหลังเมื่อเริ่มเข้าใจธรรมก็เริ่มรู้ลักษณะของจิตขณะที่มีความไม่พอใจ ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งจริง ๆ ... ภายหลังอาตมาทั้งหมด อาตมาฟังธรรมเท่านั้น เมื่อไหร่โยมอาจารย์แสดงพระธรรมซึ่งตรง อาตมาก็เคารพ

สุ. แสดงให้เห็นว่า ความโกรธย่อมเกิดขึ้นได้สำหรับแต่ละบุคคลในแต่ละเรื่อง เพราะฉะนั้น ก็เป็นธรรมที่มีจริง ๆ แล้วแต่ว่าจะสะสมปัจจัยมาที่จะโกรธในเรื่องอะไร ก็โกรธในเรื่องนั้น ซึ่งดิฉันก็คงจะทำให้หลายท่านโกรธโดยที่ไม่รู้ตัว

เพราะการเป็นผู้บรรยายธรรมในฐานะของอุบาสิก เมื่อสภาพความจริงเป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น โดยไม่ต้องการให้คนอื่นเข้าใจผิด เมื่อมีกิเลสประเภทใด ผู้อื่นก็ย่อม เห็นในกิเลสประเภทนั้น แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่า ธรรมสำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔ ไม่ใช่สำหรับเพศบรรพชิตเท่านั้น

เพราะฉะนั้น แม้จะเป็นอุบาสิก ศีล ๕ ก็ยังสามารถศึกษาพระธรรมได้ และเมื่อศึกษาพระธรรมเข้าใจแล้ว ก็แล้วแต่โอกาส แล้วแต่ปัจจัยที่ว่า ท่านผู้ใดจะทำ ประโยชน์แก่พระศาสนาทางด้านใด ซึ่งก็ได้เห็นศรัทธาของอุบาสกอุบาสิกาในยุคนี้ สมัยนี้มากทีเดียว ที่ต่างก็ช่วยกันทำประโยชน์ในการศึกษาและในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ซึ่งทุกคนก็ได้เห็นตามความเป็นจริง โดยที่ไม่ทำให้คนอื่นเข้าใจผิด ถ้าดิฉันเป็นผู้ที่ต้องการให้คนอื่นยกย่องหรือสรรเสริญ ก็อาจจะพยายามทำพิเศษ เป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เป็นผู้ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นจริง ๆ

จากตัวอย่างของคุณหมอวัลลภและพระคุณเจ้า จะเห็นได้ว่า แม้ไม่ใช่ พระอนาคามีบุคคล แต่ถ้ามีการสะสมความรู้ความเข้าใจธรรม ก็เป็นปัจจัยให้ไม่โกรธ ในเรื่องหรือในเหตุการณ์ที่แต่ก่อนเคยโกรธได้ และจะเห็นได้ว่า ขณะที่กระทบกับเรื่อง ที่ไม่น่าพอใจและไม่โกรธ ในขณะนั้นไม่ได้คิดว่า จะโยนิโสอย่างไร

ทุกคนมีเรื่องโกรธแน่นอน แต่บางท่านโกรธมาก บางท่านก็ไม่โกรธแม้ในเรื่อง เดียวกันก็ได้ ใครก็ตามที่ไม่โกรธในขณะที่มีเรื่องที่ไม่น่าพอใจ ขอให้พิจารณาว่า ในขณะนั้น เพราะคิดว่าจะโยนิโสอย่างไร หรือเพราะว่าในขณะนั้นไม่โกรธ ตามความเป็นจริง ไม่จำเป็นต้องคิดใหม่ว่า จะโยนิโสอย่างไร ๆ แต่เพราะว่า การศึกษาธรรม การพิจารณาธรรม การเข้าใจสภาพธรรมขณะนั้นทำให้ไม่โกรธ ซึ่งขณะที่ไม่โกรธนั่นเองเป็นโยนิโสมนสิการ

โดยมากมักจะมีตัวตนที่คิดว่า จะทำอะไรหรือจะโยนิโสอย่างไร ซึ่งที่จริงแล้ว ต้องไม่ลืมว่า ไม่ใช่ตัวตนที่คิดว่าจะโยนิโสอย่างไร แต่ต้องเป็นความรู้ความเข้าใจธรรม ที่ละเอียดขึ้นจึงทำให้ไม่โกรธได้ เพราะว่าสภาพธรรมในขณะที่ไม่โกรธในขณะนั้น

เป็นโสภณธรรม ขณะใดที่โสภณธรรมเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน

ทุกท่านที่ศึกษาธรรมแล้ว ได้สังเกตพิจารณาโยนิโสมนสิการของท่านเองว่า ละเอียดยิ่งมากขึ้นหรือเปล่า ด้วยการเป็นผู้ที่ฟังพระธรรม ไตร่ตรองพระธรรม พิจารณาและอบรมเจริญปัญญาที่ละเอียดยิ่งขึ้น เช่น ที่ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า ตอนต้นก็มีศรัทธาใคร่ที่จะศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม แต่ภายหลังเมื่อศึกษาและเข้าใจแล้ว และสติปัญญาก็เกิดบ้างแล้ว ก็เลยดูเหมือนปล่อยตามสบาย คล้าย ๆ กับ คลายความเพียรลง ในความรู้สึกรู้สึกของท่านเป็นอย่างนั้น แต่ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่า จะต้องเข้าใจการเจริญขึ้นของโยนิโสมนสิการ

ในตอนแรกมีโยนิโสมนสิการใคร่ที่จะได้เข้าใจเรื่องของธรรม และเมื่อเข้าใจแล้วก็ฟังเพื่อที่จะให้รู้ว่า สติปัญญาคือขณะไหน ขณะที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และพิจารณาลักษณะของสิ่งที่ปรากฏเพื่อที่จะรู้ตามความเป็นจริงว่า ลักษณะนั้นเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม แต่เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว การสะสมมาของอกุศลที่มากก็ทำให้เป็นผู้ที่หลงลืมสติ เพราะฉะนั้น จะทำอย่างไร

๑๘๒๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๑

บางท่านก็คิดว่า ถ้าได้สนทนากันและได้เข้าใจเหตุผลที่ละเอียดขึ้น จะช่วยให้มีศรัทธาเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า โยนิโสมนสิการต้องละเอียดขึ้นอีก ๆ เมื่อได้ฟังพระธรรม เมื่อเข้าใจ และเมื่อสติปัฏฐานเกิดแล้ว เพราะว่าการที่จะเป็นผู้ที่มีปกติระลึกและรู้ลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันจริง ๆ และละคลายความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ในขณะที่กำลังได้ยินเดี๋ยวนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่ยากกว่าการที่บางครั้ง บางขณะ บางกาล สติปัฏฐานจะเกิดและระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพียงบางอย่างบางประการ เช่น เวลาก่อนนอน อาจจะไม่มีเรื่องธุรกิจการงาน ไม่มีความกังวลใจใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เวลาอื่นสติปัฏฐานอาจจะไม่เกิด แต่ให้ทราบว่า โยนิโสมนสิการ ต้องละเอียดที่จะรู้ว่าเพียงรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมบางอย่างในบางเวลา ไม่พอ

เพราะฉะนั้น เมื่อมีเห็นขณะใด ได้ยินในขณะใด ในสถานที่ใดก็ตาม คิดนึกเรื่องใดก็ตาม สุขทุกข์เรื่องใดก็ตาม เพลิเพลินหรือกังวลขุนเคืองใจขณะใดก็ตาม เป็นสภาพธรรมที่สติจะต้องระลึกเพื่อรู้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพื่อละคลายอนุสัยกิเลสที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเราโดยละเอียด มิฉะนั้นแล้วไม่มีทางดับอนุสัยกิเลส ถ้าเพียงแต่รู้ลักษณะของบางนามบางรูปเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้โยนิโสมนสิการจึงต้องเจริญขึ้น และละเอียดขึ้นด้วย ในขณะที่กำลังมีชีวิตปกติประจำวันและสติปัฏฐานก็ไม่เกิด โยนิโสมนสิการ ก็คือ รู้ว่ามีสภาพธรรมกำลังปรากฏ สติควรระลึกเพื่อที่จะได้ศึกษาลักษณะนั้นว่า เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาต้องประกอบด้วยโยนิโสมนสิการที่จะรู้ว่า ถ้าดูเหมือนละคลายความเพียร ก็เพราะว่าในขณะนั้นการสะสมของอกุศลทำให้เพลิเพลินและหลงลืมสติ แต่เมื่อสติเกิดขณะใด ขณะนั้นก็โยนิโสมนสิการ คือ

ค่อย ๆ ระวัง ค่อย ๆ พิจารณา ค่อย ๆ รู้ไปเรื่อย ๆ ตลอดชีวิต เป็นชาติ ๆ ไป จนกว่าปัญญาจะสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ แม้ว่าดูเหมือนน้อยกว่าที่เคยเป็น แต่ก็ละเอียดกว่า เพราะว่าบางครั้งบางเวลาสติปัญญาน่าจะเกิดจนรู้สึกว่ามันนานหรือมาก แต่ไม่ละเอียด เพราะว่าไม่รู้สภาพธรรมที่เป็นปกติในชีวิตประจำวันจริง ๆ

ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ก็คือโยนิโสมนสิการที่เจริญขึ้น โดยไม่ใช่ถามว่า จะปฏิบัติอย่างไร เพราะว่าไม่ใช่เรื่องจะทำ แต่เป็นเรื่องของการฟังพระธรรมให้เข้าใจและอบรมความเข้าใจให้ละเอียดขึ้น

ผู้ฟัง ไม่ใช่เป็นข้อสงสัย แต่จากประสบการณ์ในการเจริญสติปัญญานในชีวิตประจำวันมาหลายปี ที่อาจารย์พูดว่า ดูเหมือนความเพียรจะย่อหย่อนหลังจากที่เกิดปัญหานี้แล้ว ผมก็พิจารณาตัวเองว่า เป็นอย่างนั้นด้วยหรือเปล่า ก็เป็นบ้าง แต่อย่างที่ว่าอาจารย์พูดไว้ข้อหนึ่งซึ่งน่าฟังมาก คือ อกุศลที่สะสมมาไม่ใช่บ่อย และถ้าเปรียบเทียบกับสติที่เริ่มระลึกรู้บ้างนิด ๆ หน่อย ๆ ในขณะนั้นก็เกิดความคิดว่า เดียวนี้รู้สึกว่ามันน้อย ไม่เหมือนตอนใหม่ ๆ ซึ่งความจริงแล้วเราไม่รู้เองว่าความคิดนั้นเป็นความคิดของปุถุชน และการเจริญสติปัญญาก็ยังไม่เป็นผล ยังไม่เป็นปัญญาที่ถึงขั้นประจักษ์ได้ เพิ่งเริ่มระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่เราจะไปเอาผลมากหลังจากนั้นแล้ว ผมก็นำเทปของอาจารย์มาฟัง จากเมื่อก่อนนี่เปิดฟัง ตอนหลังก็เฉื่อย ๆ ไม่ฟัง ก็เปิดเทปฟังเรื่องการเจริญสติปัญญา สติก็มาอีก แสดงว่าการฟังของเรายังไม่พอ

ส. การฟังพระธรรมมีอุปการะมาก ไม่ควรประมาทคิดว่ารู้แล้ว และก็ไม่ได้ฟัง แต่จะเห็นได้ว่า ขณะใดที่ไม่ฟัง เพราะอะไร ขณะนั้นต้องเป็นเพราะอกุศลจิตที่เกิด แต่ขณะที่ฟัง ขณะนั้นเป็นกุศล และเมื่อฟังแล้วเข้าใจ ก็ยังเห็นประโยชน์ว่าไม่ควรขาดการฟังเลย ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง และหนทางเดียวที่จะเกื้อกูลให้โยนิโสมนสิการเจริญได้จริง ๆ ก็คือฟังพระธรรมให้เข้าใจละเอียดขึ้น

พระ อาตมาสังเกตลักษณะของโยนิโสมนสิการ เช่น ในเรื่องของเมตตา หรือให้อภัย อาตมาสังเกตในชีวิตประจำวัน เรื่องของโทสะ เป็นธรรมามากที่จะต้องเกิด ยกตัวอย่างเพื่อนสหธรรมิกที่อยู่ด้วยคลุกคลีกัน บางครั้งมีการกล่าวเพื่อจะอนุเคราะห์ ในการทำสิ่งที่ไม่สมควรบางอย่าง ในขณะนั้นรู้สึกว่ามีโทสะเกิดขึ้นเนื่องจากมีความ ถือตัวเกิดขึ้นอย่างมากว่า ทำไมต้องว่าเราด้วย เช่น การเปิดเทปวิทยุดัง ๆ ด้วยเจตนา ที่อยากจะให้ท่านร่วมฟังด้วย ซึ่งท่านกำลังอ่านตำรับตำราอยู่ หรือบางครั้งท่านอาจจะ สนใจเรื่องอื่น ก็กล่าวตักเตือนบ้าง ในขณะนั้นอาตมารู้สึกว่าโทสะเกิดขึ้นเป็นธรรมามาก เริ่มพิจารณาถึงเรื่องการมีเมตตาต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ... พิจารณาลายอย่าง ดูเหมือนโยนิโสมากเหลือเกินในขณะนั้น แต่โทสะไม่ได้คลายอย่างรวดเร็วเลย ที่ให้เห็นถึงกำลังของโยนิโสมนสิการที่ไม่ได้อบรม

สุ. ในขณะนั้นพระคุณเจ้าไม่ได้ถามตัวเองว่า จะโยนิโสอย่างไร ใช่ไหม

พระ ไม่ได้ถาม

สุ. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่ใครจะมาถามว่า เวลาโกรธแล้วจะโยนิโส อย่างไร แต่เป็นเรื่องที่เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว ขณะที่กำลังคิดถึงพระธรรม พิจารณา พระธรรมว่า ธรรมใดเป็นกุศล ธรรมใดเป็นอกุศล และเข้าใจถูก ขณะนั้นเป็น โยนิโสมนสิการ แต่ไม่ใช่แบบที่ว่า จะโยนิโสอย่างไร จะปฏิบัติอย่างไร จะทำอย่างไร ซึ่งเป็นตัวตนที่คิดว่าจะทำ ไม่ใช่เป็นการรู้ว่า ธรรมคืออะไร

พระ ได้ยินการบรรยายเรื่องของท่านราหุลสามเณร ท่านไปเยี่ยมพระภิกษุ ในอาวาสหนึ่ง พระภิกษุเห็นท่านมาก็รีบวางไม้กวาดไว้ในที่ไม่สมควรวาง รีบไป ต้อนรับท่าน พระภิกษุบางรูปกลับมาในอาวาสนั้นเห็นเข้า ยังไม่ทันรู้เลยว่าใครวาง แต่เห็นท่านราหุลสามเณรมาแล้ว กล่าวติเตียนท่านทันที ท่านราหุลสามเณรไม่ได้ กล่าวหาว่า ท่านไม่ได้ทำ หรืออะไรทั้งสิ้น ในขณะนั้นชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ท่านรู้ว่าการที่จะกล่าวอะไรในขณะนั้นไม่เกิดประโยชน์ แม้นตนเองไม่ได้ทำ เมื่ออาตมาฟังแล้ว นึกถึงธรรมเหล่านี้ ซึ่งเราได้เห็นประโยชน์ ในขณะนั้นมีการเปลี่ยนทันที ชี้ให้เห็นว่า ไม่มีการทำโยนิโสล่วงหน้าเลย รู้สึกว่าการเข้าใจธรรมในขณะนั้น เป็นอนัตตาจริง ๆ

ที่เปลี่ยนจิตในขณะนั้นจากโทสะเป็นเห็นโทษที่เราไม่พอใจ ซึ่งเราก็ผิดจริง ๆ ท่านราหุลสามเณรท่านไม่ผิดเลย แต่ท่านก็ไม่ได้กล่าวโต้ตอบหรือมีอารมณ์ที่ไม่พอใจ

สุ. นี่ก็เป็นชาติสุดท้ายของท่านพระราหุล ซึ่งจะเห็นความเจริญของโยนิโสมนสิการที่เป็นปัจจัยให้ท่านนิ่ง แม้ว่าผู้อื่นจะกล่าวโทษท่าน เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า กว่าจะมีโยนิโสมนสิการในชีวิตประจำวันอย่างละเอียด แม้ในเรื่องของกุศล และในเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ก็ต้องเป็นผู้ที่ฟังพระธรรม เข้าใจพระธรรม และเห็นประโยชน์จริง ๆ มิฉะนั้นแล้วโยนิโสมนสิการในขณะนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้

พระ ไซ้ เพราะสังเกตว่า จะท่องบ่นว่าเป็นกรรมของเขาดั่งเยาะเย้ยมากมาย ก็ไม่ได้ลดลงเลย เพราะกำลังของโยนิโสมนสิการยังไม่มีจริง ๆ แม้กระทั่งเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ใหม่ ๆ รู้สึกว่าสติเกิดขึ้นเล็กน้อย ความเข้าใจเล็กน้อย รู้สึกจะท่องว่า ทางตาเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล หรือได้ยินถ้อยคำมาก็พิจารณาอยู่นานว่า เสมอกันด้วยสิ่งที่ปรากฏทางตาก็คือ หรือทางหูเสมอกันด้วยเสียง ก็ดี ซึ่งจริง ๆ แล้วโยนิโสมนสิการยังไม่มีกำลัง แต่ขณะใดสติระลึกที่ลักษณะจริง ๆ ตามที่ได้เข้าใจแล้ว ขณะนั้นความสงสัยที่ตามมา รู้สึกว่าน้อยลง อาตมาเชื่อว่า กำลังของโยนิโสมนสิการจะเจริญได้โดยความเป็นอนัตตา ตามที่อบรมที่ละเล็กที่ละน้อยจริง ๆ

สุ. โยนิโสมนสิการเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งทุกท่านคงจะเข้าใจแล้วว่า คือ ขณะใดที่โสภณธรรมเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ซึ่งต้องเกิดจากความเข้าใจพระธรรมที่สะสมไปแต่ละชาติ ๆ ในชีวิตประจำวันจริง ๆ คือ ต้องค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป ทุก ๆ ชาติ จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ขอกล่าวถึงการสะสมโยนิโสมนสิการของพระผู้มีพระภาคและของท่านพระอานนทฺ์ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ในพระชาติที่ทรงเป็นพระเจ้าคันธวรร

ขุททกนิกาย คันธวรรคที่ ๒ อรรถกถาคันธวรรคที่ ๑ มีข้อความว่า

ที่พระนครราชคฤห์ สมัยนั้น เมื่อคนทั้งหลายพากันเลื่อมใสในท่านพระปิลินทวัจจะ ชาวพระนครราชคฤห์ได้ส่งภิกษุทั้ง ๕ ไปถวายท่านพระปิลินทวัจจะ

ท่านได้แจกจ่ายเภสัชเหล่านั้นแด่บริษัทของท่าน ซึ่งภิกษุเหล่านั้นเก็บของที่ได้มาไว้เต็มกระถางบ้าง หม้อบ้าง ถลกบาตรบ้าง เมื่อคนทั้งหลายเห็นเข้าพากันยกโทษว่า สมณะเหล่านี้มักมาก เป็นผู้รักษาคล้งภายใน (คือ เป็นผู้สะสมสิ่งของ)

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่าด้วยการสะสมเภสัช และได้ตรัสว่า ในอดีตกาลเมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติ บัณฑิตสมัยก่อนบวชเป็นนักบวชในลัทธิภายนอก แม้รักษาเพียงศีล ๕ ก็ไม่เก็บก้อนเกลือไว้เพื่อประโยชน์ในวันรุ่งขึ้น ส่วนภิกษุทั้งหลายบวชในศาสนาที่นำออกจากทุกข์เห็นปานนี้ เมื่อพากันสะสมอาหารไว้เพื่อประโยชน์แก่วันที่ ๒ วันที่ ๓ ชื่อว่าทำสิ่งที่ไม่สมควร และพระผู้มีพระภาคตรัสเล่าเรื่องในอดีต พระองค์ตรัสว่า

ในอดีตกาล พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าคันธาระในคันธารัฐ ในครั้งนั้นท่านพระอานนท์เป็นพระเจ้าวิเทหะในวิเทหรัฐ พระราชาทั้ง ๒ พระองค์นั้นทรงเป็นพระสหายที่ไม่เคยเห็นกัน แต่ทรงมีความคุ้นเคยกันอย่างมั่นคง

ในวันอุโบสถกลางเดือน พระเจ้าคันธาระทรงสมათานศีลเป็นครั้งแรก แล้วเสด็จไปประทับบนพระแท่นภายใน ตรัสถ้อยคำที่ประกอบด้วยธรรมแก่เหล่าอำมาตย์ทั้งหลาย ขณะนั้นพระเจ้าคันธาระทรงทอดพระเนตรท้องฟ้าทางพระปัญชร ทรงเห็นพระราหูบดบังดวงจันทร์เต็มดวง ทำให้แสงจันทร์หายไป พระองค์ทรงพระดำริว่า พระจันทร์นี้เศร้าหมองอับแสงไปเพราะสิ่งเศร้าหมองที่จรมมา แม้ข้าราชการบริพารนี้ก็เป็นเครื่องเศร้าหมองสำหรับเราเหมือนกัน

พระองค์ทรงพระดำริว่า เราจักละราชสมบัติออกบวช เหมือนดวงพระจันทร์สัจจรไปในท้องฟ้าที่บริสุทธิ์ฉะนั้น จะมีประโยชน์อะไรด้วยผู้อื่นที่เราตักเตือนแล้ว เราจักเป็นเสมือนผู้ไม่ข้องอยู่ด้วยตระกูลและหมู่คณะ ตักเตือนตัวเองเท่านั้นเที่ยวไป

การสะสมในครั้งที่พระโพธิสัตว์ พิจารณาถึงโยนิโสมนสิการที่เจริญขึ้น คือ มองเห็นว่า แม้การจะตักเตือนผู้อื่นก็เป็นภาระ เพราะว่าประโยชน์ก็แล้วแต่ว่าจะได้มากหรือได้น้อยสำหรับผู้ได้รับการตักเตือน แต่สำหรับประโยชน์ของตนเองก็มองเห็นว่า การมีบริวารหรือมีผู้ที่จะต้องตักเตือนนั้นยังเป็นภาระอยู่

พระองค์ทรงมอบราชสมบัติให้แก่เหล่าอำมาตย์ แล้วให้แต่งตั้งอำมาตย์ที่
อำมาตย์ทั้งหลายเห็นสมควรให้เป็นพระราชา

เมื่อพระเจ้าวิเทหะทรงทราบว่า พระเจ้าคันธาระทรงออกผนวชแล้ว ก็ทรง
สละราชสมบัติ ทรงผนวช แล้วประทับที่ดินแดนหิมพานต์เช่นเดียวกัน

ภายหลังดาบสทั้งสองได้มาพบกัน ไม่รู้จักกัน แต่กระนั้นทั้งสองต่างก็ชื่นชมกัน
ประพาศพิพาทและอาจารย์สม่ำเสมอ

ครั้งนั้น วิเทหดาบสทำการอุปัฏฐากท่านคันธารดาบส และในวันเพ็ญคืนหนึ่ง
เมื่อท่านทั้ง ๒ นั่งกล่าววกวาทที่ประกอบด้วยธรรมกัน ณ โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง พระราหู
บดบังดวงจันทร์อีก ท่านคันธารดาบสก็กล่าวว่า ราหูเป็นเครื่องเศร้าหมองอย่างหนึ่ง
ของพระจันทร์ ไม่ให้พระจันทร์ส่องแสงสว่าง เมื่อท่านเห็นดวงจันทร์ถูกราหูบังก็คิดว่า
ราชสมบัตินี้เป็นเครื่องเศร้าหมอง จึงสละราชสมบัติแล้วออกบวช

เมื่อท่านวิเทหดาบสได้ฟัง ก็ได้ถามว่า

ข้าแต่ท่านอาจารย์ ท่านเป็นพระเจ้าคันธาระหรือ

คันธารดาบสก็ตอบว่า

ถูกแล้ว ผมเป็นพระเจ้าคันธาระ

วิเทหดาบสก็กล่าวว่า ท่านเองก็เป็นพระเจ้าวิเทหะ ซึ่งเป็นสหายที่ยังไม่เคย
เห็นกัน คันธารดาบสก็ได้ถามว่า เพราะเหตุใดท่านวิเทหดาบสจึงออกบวช
วิเทหดาบสก็กล่าวว่า เมื่อได้ทราบว่าท่านคันธาระออกบวชก็บวชตาม เพราะคิดว่า
ท่านคันธารดาบสคงได้เห็นคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงของการบวชแน่นอนแล้ว

ตั้งแต่นั้นมา ดาบสทั้ง ๒ นั้นก็สนทนาร่วมในธรรมกันยิ่งขึ้น ท่านทั้งสองอยู่ใน
ดินแดนหิมพานต์นั้นเป็นเวลานาน และได้ออกจากป่าหิมพานต์เพื่อต้องการลิ้มรสเค็ม
รสเปรี้ยว ได้ไปสู่แดนต่ำบลหนึ่ง

เมื่อคนทั้งหลายเลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน ได้ถวายภิกษา แล้วพากันสร้าง
ที่พักกลางคืนให้ท่านอยู่ในป่า แม้ในระหว่างทางบิณฑบาต ก็ได้สร้างบรรณศาลาไว้
ในที่ที่มีน้ำสะอาด เพื่อต้องการให้ท่านทำภักติกในที่นั้น

เมื่อท่านเที่ยววิพากษาจารย์ที่บ้านชายแดนนั้นแล้ว นั่งฉันที่บรรณศาลาหลังนั้นแล้ว
ก็ได้ไปที่อยู่ของตน

คนที่เลื่อมใสศรัทธาเหล่านั้น เมื่อถวายอาหารท่าน บางครั้งก็ถวายเกลือ
ใส่ลงในบาตร บางคราวก็ห่อใบตองถวาย บางคราวก็ถวายอาหารที่มีรสไม่เค็มเลย

๑๘๒๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๑

วันหนึ่งพวกเขาได้ถวายเป็นกุศลจำนวนมากในห่อใบตองแก่ท่านเหล่านั้น
วิเทหดาบสถือเอาเกลือที่เขาถวายเป็นกุศลไปด้วย เวลาภักติกของพระโพธิสัตว์ก็
ถวายเป็นกุศล ฝ่ายตนเองก็หยิบเอาประมาณพอควร ที่เกินต้องการก็ห่อใบตองแล้ว
เก็บไว้ที่พุ่มหญ้าด้วยคิดว่า จักใช้ในวันที่ไม่มีเกลือ

อยู่มาวันหนึ่งเมื่อได้อาหารจีต ท่านวิเทหดาบสได้ถวายเป็นกุศลพระภิกษุแก่
ท่านคันธาระแล้ว นำเกลือออกมาจากกระหว่างพุ่มหญ้าแล้วกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านอาจารย์ นิมนต์ท่านรับเกลือ

คันธารดาบสถามว่า

วันนี้คนทั้งหลายไม่ได้ถวายเป็นกุศล ท่านได้มาจากไหน

วิเทหดาบสกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านอาจารย์ ในวันก่อนคนทั้งหลายได้ถวายเป็นกุศลมาก กระผมจึง
เก็บเกลือที่เกินความต้องการไว้ด้วยตั้งใจว่า จักใช้ในวันที่อาหารมีรสจีต

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวกับวิเทหดาบสว่า

โมฆบุรุษ ท่านละทิ้งวิเทหรัฐประมาณ ๓ ร้อยโยชน์มาแล้ว ถึงความไม่มีกังวล
อะไร บัดนี้ยังเกิดความทะยานอยากในก้อนเกลืออีกหรือ

เมื่อจะตักเตือนท่าน จึงได้กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

ท่านละทิ้งหมู่บ้านที่บริบูรณ์ ๑๖,๐๐๐ หมู่ และคลังที่เต็มด้วยทรัพย์มาแล้ว
บัดนี้ยังจะทำการสะสมอยู่อีก

ผลของการกล่าวตักเตือนจะเป็นอย่างไร โยนิโสมนสิการจะเกิดหรือยังไม่เกิด
นี่คือชีวิตตามความเป็นจริงของแต่ละท่านที่จะสะสมโยนิโสมนสิการไปจนกว่า
จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งในครั้งนั้นท่านพระอานนท์ท่านเป็นวิเทหดาบส

วิเทหดาบส ถูกตำหนิอยู่อย่างนี้ ทนคำตำหนิไม่ได้ กลายเป็นปฏิบัติไป
เมื่อจะแย้งว่า

ข้าแต่ท่านอาจารย์ ท่านไม่เห็นโทษของตัวเอง เห็นแต่โทษของผมน้อยอย่างเดียว
ท่านดำริว่า เราจะประโยชน์อะไรด้วยคนอื่นที่เราตักเตือน เราจักเตือนตัวเราเอง
ทอดทิ้งราชสมบัติออกบวชแล้ว แต่วันนี้เหตุไฉนท่านจึงตักเตือนผม

วิเทหดาบสไม่เห็นโทษของตนเองและยังคิดว่า คันธารดาบสไม่เห็นโทษของ
ตนเอง เห็นแต่โทษของวิเทหดาบส เพราะแม้คันธารดาบสก็ได้สละราชสมบัติ
เมื่อไม่ปกครองคน ยังจะตักเตือนท่านทำไม

ท่านวิเทหดาบสได้กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

ท่านละทิ้งที่อยู่คือคันธารัฐ พ้นจากการปกครองในราชธานีที่มีทรัพย์
พอเพียงแล้ว บัดนี้ยังจะปกครองในที่นี้อีก

ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการแนบนอนที่ไม่ฟังคำตักเตือน และไม่เห็นประโยชน์

พระโพธิสัตว์ได้ฟังคำนั้นแล้วกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

ท่านวิเทหะ เรากล่าวธรรม ความจริง เราไม่ชอบธรรม ความไม่จริง
เมื่อเรากล่าวคำเป็นธรรมอยู่ บาปก็ไม่ประอะเบือนเรา

เป็นการแสดงเจตนาของท่านที่กล่าวความจริง ไม่ใช่มีเจตนาที่จะปกครอง
วิเทหดาบส แต่มีเจตนาที่จะกล่าวคำที่เป็นสัจจธรรม

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ธรรมดาการให้โอวาทนี้เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า
และพระสาวกและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย

คือ เป็นปกติที่ท่านจะโอวาท เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้า พระปัจเจก-
พุทธเจ้า และพระสาวก และพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย

ถึงคนพาลจะไม่รับเอาโอวาทที่ท่านเหล่านั้นให้แล้ว แต่ผู้ให้โอวาทก็ไม่มีบาป
เลย

คือ ผู้ที่มีเจตนากล่าวธรรม มีเจตนาที่จะแสดงสัจจธรรม ใครจะรับหรือไม่รับ ผู้ที่มีเจตนาแสดงสัจจธรรมก็ไม่มีบาปเลย

และเมื่อจะแสดงธรรมอีก ท่านจึงกล่าวคาถาว่า

ผู้มีปัญญา คนใดมักชี้โทษมักพูดบารบ ควรเห็นผู้นั้นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ ควรคบบัณฑิตเช่นนั้น เพราะว่าเมื่อคบบัณฑิตเช่นนั้นจะมีแต่ความดีไม่มีความชั่ว คนควรตักเตือน ควรร่ำสอน และควรห้ามเขาจากอสัตบุรุษ เพราะเขาจะเป็นที่รักของเหล่าสัตบุรุษ ไม่เป็นที่รักของเหล่าอสัตบุรุษ

ถ้ามีคนตักเตือน และคำนั้นเป็นสิ่งที่ถูก ที่จริง เป็นธรรม แต่อสัตบุรุษจะไม่รักคนที่ตักเตือน เพราะฉะนั้น แม้ไม่เป็นที่รักของอสัตบุรุษก็ไม่เป็นไร ไม่น่าจะเดือดร้อน

วิเทหดาบสก็ยังไม่พอใจ

คือ แม้จะได้ฟังอย่างนี้ ก็ยังเป็นอโยนิโสมนสิการในขณะนั้น

และได้กล่าวว่

ท่านอาจารย์ บุคคลแม้เมื่อกล่าวถ้อยคำที่อิงประโยชน์อยู่ ก็ไม่ควรกล่าวกระทบเสียแต่ผู้ใด ท่านกล่าวคำหยาบคายมาก เหมือนโกนผมด้วยมีดโกนไม่คม

แล้วจึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

คนอื่นได้รับความแค้นเคืองเพราะคำพูดอย่างใดอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าคำนั้นจะมีประโยชน์มาก บัณฑิตก็ไม่ควรพูด

ไม่ได้พิจารณาจิตของตนเองที่แค้นเคืองเลย แต่กลับกล่าวว่า คำพูดอย่างใดอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าคำนั้นจะมีประโยชน์มาก บัณฑิตก็ไม่ควรพูด ซึ่งพระโพธิสัตว์ก็ยังยืนยันเจตนาที่หวังดีของท่านโดยกล่าวคาถาที่ ๕ กับวิเทหดาบสว่า

ผู้ถูกตักเตือน จะแค้นเคืองหรือไม่แค้นเคืองก็ตามเกิด หรือจะเขี้ยวเหมือนโปรยเกลบทิ้งก็ตาม เมื่อเรากล่าวคำเป็นธรรมอยู่ ขึ้นชื่อว่าบาปย่อมไม่เปรอะเบื้อนเรา

นี่ก็อดทนมาก พุดแล้วก็ต้องพุดอีก

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ก็การที่พระโพธิสัตว์กล่าวอย่างนี้ เป็นการดำรงอยู่ในการปฏิบัติที่สมควร แก่โอวาทของพระศาสดาที่ตรัสว่า

ดูก่อน อานนท์ เราตถาคตจักไม่ทะนุถนอมเลย เหมือนช้างหม้อไม่ทะนุถนอม ภาชนะดินเหนียวที่ยังดิบ ๆ ฉะนั้น เราตถาคตจักปราบแล้วปราบอีก ผู้ใดหนักแน่น เป็นสวาระ ผู้นั้นก็จักดำรงอยู่ได้

เมื่อจะตักเตือนวิเทหดาบสอีก เพื่อแสดงให้เห็นว่า ท่านตักเตือนแล้ว ตักเตือนอีก จึงรับบุคคลทั้งหลายผู้เช่นกับภาชนะดินที่เผาสุกแล้วไว้ เหมือนช้างหม้อ เคาะดูแล้วเคาะดูอีก ไม่รับเอาภาชนะดินที่ยังดิบไว้ รับเอาเฉพาะภาชนะดินที่เผาสุกแล้วเท่านั้นไว้ ฉะนั้น ดังนี้แล้ว คณธรรมาบาสจึงได้กล่าวคาถา ๒ คาถาว่า

ถ้าสัตว์เหล่านี้ไม่มีปัญญาของตนเอง หรือวินัยที่ศึกษาดีแล้วไซ้ร้ คนจำนวนมากก็จะเที่ยวไปเหมือนโคตาบอดเที่ยวไปในป่า ฉะนั้น

แต่เพราะเหตุที่ธีรชนบางเหล่าศึกษาดีแล้วในสำนักอาจารย์ ฉะนั้น ธีรชนผู้มีวินัยที่ได้แนะนำแล้ว จึงมีจิตตั้งมั่นเที่ยวไปอยู่

เมื่อวิเทหดาบสได้ฟังคำนั้นแล้วก็ได้ไหว้ขอมาพระมหาสัตว์

ไม่ได้คิดว่าจะโยนิโสอย่างไร หรือจะอย่างไร แต่เมื่อถึงเวลาที่จะทำอย่างนี้ ก็เป็นเพราะว่าได้สะสมมา แม้ว่าการฟังครั้งแรกจะยังแค้นเคือง ขุ่นเคือง แต่เมื่อได้ฟังอีก ๆ และได้เห็นเจตนาของผู้กล่าวว่า มุ่งแสดงธรรมที่เป็นสังฆธรรม ก็ทำให้วิเทหดาบสระลึกได้ จึงไหว้ขอมาพระโพธิสัตว์ และได้ขอให้พระโพธิสัตว์ตักเตือนพร่ำสอนท่านอีกตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไป

นี่คือโยนิโสมนสิการ ซึ่งทุกท่านที่กำลังฟังพระธรรมจะต้องเจริญต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงชาติสุดท้าย และสำหรับในชาติสุดท้ายที่พระผู้มีพระภาคทรงรู้แจ้ง อริยสังฆธรรมเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็จะได้เห็นได้ถึงการปฏิบัติของพระองค์

ปรมัตถโชติกา อรรถกถา ขุททกนิกาย สุตตันตปิฎก อังคุตตรวรรคที่ ๔
ทฎฐังกุฏฐสูตรที่ ๓ มีข้อความว่า

เมื่อพระผู้มีพระภาคและพระภิกษุสงฆ์ถูกคนที่เชื่อเรื่องที่ว่าพวกปริพาชกกล่าวร้าย
พระองค์ บริภาษติเตียนพระองค์ด้วยเรื่องของนางสุนทรีปริพาชิกา พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า มุนีไม่เข้าถึง คือ พุทธมุนีไม่เข้าถึงการติเตียน เพราะไม่ได้ทำและเพราะ
ไม่โกรธ

และเมื่อทรงทราบว่า ภิกษุทั้งหลายถูกด่าว่าเย้ยหยันก็ไม่ได้โต้ตอบอะไร
พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับท่านพระอานนทว่า

ดูกร อานนท เราเป็นผู้มีศีลมิใช่หรือ เพราะฉะนั้น ควรนิ่งในเรื่องทั้งหมด
แม้รู้อยู่ก็ไม่พูด เพราะคนพาลกับบัณฑิตเข้ากันไม่ได้

และตรัสกับท่านพระอานนทเพื่อประโยชน์ในการแสดงธรรมว่า

ดูกร อานนท ภิกษุทั้งหลายควรโต้ตอบชนเหล่านั้นอย่างนี้ว่า คนพูดไม่จริง
ย่อมตกนรก

แสดงให้เห็นการเจริญของโยนิโสมนสิการจากในพระชาติที่เป็นพระโพธิสัตว์
เป็นคันธารดาบส จนถึงเมื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
การปฏิบัติของพระองค์ คือ พุทธมุนีไม่เข้าถึงการติเตียน เพราะไม่ได้ทำและเพราะ
ไม่โกรธ

ท่านผู้ฟังก็คงจะประสบกับโลกธรรมฝ่ายเสื่อม คือ เสื่อมลาภบ้าง เสื่อมยศบ้าง
ถูกนินทาบ้าง แต่ถ้าขณะนั้นโยนิโสมนสิการเกิดเพราะว่าได้ฟังพระธรรมโดยละเอียด
ได้พิจารณาเห็นประโยชน์ และรู้ว่าการที่โยนิโสมนสิการจะเจริญต้องอบรมจาก
ชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น ถ้าท่านไม่ได้ทำ ท่านไม่ผิด ก็ไม่โกรธ เพราะว่า
ท่านไม่ได้ทำ จะโกรธทำไม

นอกจากนั้น ไม่เข้าถึงการติเตียน คือ ใครก็ย่อมติเตียนไม่ได้ ในเมื่อท่านเอง
ไม่ได้ทำ และไม่โกรธด้วย ถ้าท่านไม่ได้ทำ และโกรธ คนอื่นก็ไม่ติเตียนในข้อที่ท่าน

ไม่ทำ แต่ก็ติเตียนในข้อที่ท่านโกรธได้ แต่ถ้าถึงท่านไม่ได้ทำและได้รับโลกธรรมฝ่ายเสื่อม และไม่โกรธด้วย ก็ไม่มีใครที่จะติเตียนทั้งการไม่ทำและการไม่โกรธ

เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาจริง ๆ โดยการสะสม เวลาที่มีเหตุการณ์ที่ไม่น่าพอใจเกิดขึ้นเฉพาะหน้า เป็นเรื่องราวที่อาจจะเคยโกรธถ้าโยนิโสมนสิการไม่เจริญ แต่ถ้าโยนิโสมนสิการเจริญขึ้นและระลึกได้ว่า ควรนิ่งในเรื่องทั้งหมด แม้รู้อยู่ก็ไม่พูด ก็เป็นการตัดปัญหาอีกมากมายที่จะเกิดขึ้น แต่กระนั้นก็ตามเพื่ออนุเคราะห์เป็นประโยชน์ในการแสดงธรรม พระผู้มีพระภาคก็ยังตรัสกับท่านพระอานนทว่า

ดูกร อานนท ภิกษุทั้งหลายควรได้ตอบชนเหล่านั้นอย่างนี้ว่า คนพูดไม่จริง ย่อมตกนรก

เป็นการเตือนให้ระลึกได้ว่า ใครก็ตามที่พูดไม่จริง ควรที่จะสังวรและเห็นโทษ และมีโยนิโสมนสิการที่จะไม่กระทำอย่างนั้นอีก

เพราะฉะนั้น กว่าที่จะถึงการอบรมเจริญปัญญาที่รู้แจ้งอริยสัจจธรรม ในชีวิตประจำวันจริง ๆ แม้ในขณะนั้น ๆ สติปัญฐานก็จะต้องเกิดเพื่อระลึกศึกษา ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนใด ๆ เพราะว่า ในชีวิตประจำวันไม่มีใครเลือกได้ว่าจะได้โลกธรรมฝ่ายดี หรือโลกธรรมฝ่ายเสื่อม แต่เป็นสภาพธรรมที่เกิดแล้วเพราะเหตุปัจจัย ถ้ามีโยนิโสมนสิการที่สะสมมากจะทำให้เจริญขึ้นได้

ผู้ฟัง ถ้าเราไม่ได้ทำและไม่โกรธด้วย เป็นสิ่งที่ประเสริฐจริง ๆ แต่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อย บางทีสติระลึกไม่ได้ก็โกรธ และบางครั้งก็เปิดตำราไม่ทัน ที่อาจารย์ว่ามานี้ดี ๆ ทั้งนั้น คิดว่าถ้ามีเรื่องเกิดขึ้นเดี๋ยวนี้ก็คงจะเปิดตำราทัน ไม่ได้ทำ ก็ไม่โกรธ

ขอเล่าเรื่องจริงของผมเรื่องหนึ่ง ผมมาศึกษาธรรม ๑๒ ปีได้ แม่บ้านเขาไม่เชื่อ เขาถามว่า ไปวัดจริงหรือเปล่า ไปติดผู้หญิงหรือเปล่า บางทีเรามีสติ เราไม่ได้ทำ เราก็ไม่โกรธ แต่บางครั้งเราไม่ได้ทำมาพูดอยู่ได้ก็โกรธ แต่ไม่ได้แสดงออกไป ตอนนี้คิดว่า ผมไม่ได้ทำ ผมก็ไม่ควรโกรธ แต่ผมขาดไปอย่างหนึ่ง คือ ผมไม่ได้บอกเขาว่า พูดไม่จริง ตกนรก ต่อไปผมควรจะพูดด้วย

ถ. พระดาบสทั้งสองต่างก็มีอัธยาศัยใหญ่ สามารถสละราชสมบัติ ความสุขทั้งมวลได้ และออกบวชเป็นดาบสในป่า อัธยาศัยของท่านเป็นผู้ใฝ่ธรรม จริง ๆ แต่ที่ท่านนำเกลือกที่ซ่อนไว้มานำให้พระโพธิสัตว์และถูกว่ากล่าวนั้น แทนที่จะรับฟัง ท่านกลับโกรธ มีทิฏฐิมานะขึ้น ผมคิดว่าพระโพธิสัตว์คงคิดว่า ท่านต้องพูดตักเตือนต่อไป ๆ เพื่อให้ดาบสนี้ได้สติ ซึ่งปกติที่เราพูดแนะนำกัน ถ้าเขาไม่เชื่อฟัง เราก็เลิก แต่พระโพธิสัตว์ท่านคงจะเห็นว่าพระดาบสนี้ยังมีอุปนิสัย จะต้องมีสติระลึกได้ หรือมีโยนิโสมนสิการได้ ท่านจึงได้พูดต่อไป ๆ จนพระดาบสนั้นยอมทีหลัง

อย่างเราสอนใครก็ตาม แนะนำใครก็ตามในเรื่องที่เขาทำผิดพลาด หรือเขาบกพร่องไปแม้เล็กน้อย คนที่ถูกแนะนำจะไม่พอใจ จะไม่รับ เพราะปกติของคนย่อมมีความถือตัว มีทิฏฐิมานะ ไม่ยอมรับใครง่าย ๆ แม้ผู้นั้นจะมีอาวุโสกว่า บางทีไม่พูด แต่แสดงออกเป็นอาการไม่พอใจ ส่วนใหญ่ผู้ที่ว่ากล่าวตักเตือนแล้ว เมื่อเห็นอาการไม่พอใจก็มักจะเพิกเฉย คือ ไม่สนใจ ปล่อยไปเลย ข้อนี้ผมก็เห็นว่าเป็นการยากที่จะสงเคราะห์ใครต่อใคร คือ เราไม่ทราบว่าเขาจะยอมฟังเราหรือเปล่า บางครั้งแทนที่เขาจะยอม กลับเป็นทะเลาะกัน บาดหมางกันได้ จะมีหลักอะไรไหม ที่จะเตือนใครต่อใครอย่างไร

สุ. การกล่าวถึงพระชาติต่าง ๆ ก็เพื่อให้เป็นอุทาหรณ์ พระผู้มีพระภาค ท่านพระอานนท์ และพระสาวกต่าง ๆ กว่าที่ท่านจะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ขอให้คิดถึง ความต่างกันของชาติก่อน ๆ ของท่านเหล่านั้น กับปัจจุบันชาติของท่านในขณะนี้ เทียบกันได้ไหม เช่น เป็นพระราชามีความสมบูรณ์ มีความสะดวกสบาย ก็ยังละทิ้งราชสมบัติเพื่ออบรมเจริญปัญญา แต่สำหรับชีวิตของทุกคนในชาตินี้ เป็นห่วงกังวล แม้ในเรื่องที่ไม่น่าจะต้องห่วงกังวลอะไรมากมาย เพราะแม้ชีวิตของพระโพธิสัตว์ ท่านก็ยังอยู่ได้อย่างสำราญสะดวกสบายในป่าซึ่งไม่มีอะไรเลย ส่วนท่านผู้ฟังในขณะนี้ ก็มีปัจจัยเพียงพอในเรื่องที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า ยารักษาโรค และในเรื่องต่าง ๆ แต่ก็ยังมีความกังวล ความห่วงใย

เพราะฉะนั้น กว่าที่จะสละละคลายการติดในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อที่โยนิโสมนสิการจะเจริญขึ้นในทุกทาง ทั้งในเรื่องของการละคลายโลภะและโทสะ และความติดข้องในลาภ ยศ สรรเสริญต่าง ๆ ก็จะได้เห็นว่า ยังไกลนักกับพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์และของพระสาวก ซึ่งท่านผู้ฟังก็คงจะพิจารณาตัวเองได้ว่า โยนิโสมนสิการจะต้องเจริญอีกมากมายสักเพียงใดในทุก ๆ เรื่อง พร้อมกับการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เพราะถ้าเข้าใจผิดเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน โยนิโสมนสิการก็ไม่สามารถเจริญได้ ถ้ายังคงถามว่า จะปฏิบัติอย่างไร ๆ นั่นก็ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา ซึ่งเป็นโยนิโสมนสิการ

บางท่านถามว่า จะให้ปฏิบัติอย่างไร อยากจะให้กล่าวสั้น ๆ ซึ่งก็คือ สติระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ผู้นั้นก็บอกว่า ระลึกแล้ว เมื่อระลึกแล้ว แข็งใหม่ ก็แข็ง แข็งเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และสภาพธรรมที่กำลังรู้แข็งก็เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ท่านผู้นั้นก็บอกว่า รู้แล้ว และจะอย่างไรต่อไปอีก

คือ จะทำอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่เป็นการอบรมเจริญปัญญาซึ่งเป็นสังขารขั้นต้นที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม และรู้ว่า สติ การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมเป็นอนัตตา ข้อสำคัญที่สุด ไม่ใช่เรื่องสติ แต่เป็นเรื่องปัญญาที่เมื่อสติเกิดระลึกแล้ว ปัญญารู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏหรือไม่ ซึ่งหนทางที่จะอบรมเจริญปัญญา คือ ฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้น ละเลียดขึ้น เข้าใจขึ้น แต่ไม่ใช่จะทำ เพราะว่าทำไม่ได้ ถ้าทำได้ คือ ทันทีที่ระลึกก็ประจักษ์ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งไม่มีหนทางที่จะเป็นไปได้ที่การประจักษ์ชัดนั้น จะด้วยการบอกเล่าว่า เมื่อสติเกิดระลึกลักษณะของรูป ก็ประจักษ์ในลักษณะของรูป เมื่อสติเกิดระลึกลักษณะของนาม ก็ประจักษ์ในลักษณะของนาม

แต่การที่จะประจักษ์ได้ เพราะว่าเข้าใจ ฟัง พิจารณา ไตร่ตรอง รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมละเลียดขึ้น ทิวขึ้น จึงจะเป็นปัจจัยให้ปัญญาคมขึ้น เมื่อสติระลึกก็สามารถรู้ได้ แต่ต้องค่อย ๆ รู้ขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ไม่ใช่จะทำ หรือจะปฏิบัติอย่างไร

๑๘๒๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๑

ถ. คำหนึ่งที่ท่านอาจารย์พูดอยู่เสมอ คือ เข้าใจ ฟังธรรมให้เข้าใจ ผมขอคำอธิบายให้แจ่มแจ้งอีกทีว่า คำว่า เข้าใจ คงจะไม่ใช่ว่าหมายความว่า ฟังรู้เรื่องราวที่บรรยาย หรืออ่านรู้เรื่องราวที่อ่าน คงไม่ได้หมายความว่า

ส. เท่านั้นไม่พอ บางท่านฟังเพราะคิดว่าดีกว่าอยู่บ้าน แต่ยังไม่รู้ว่า ฟังทำไม ก็ฟังเฉยๆ ฟังเพลินๆ ฟังไปเรื่อย ๆ กลับบ้านก็ได้บุญ อาจจะคิดอย่างนั้น ซึ่งก็หมายความว่า ไม่ได้ฟังเพื่อเข้าใจ หรือคนที่ได้ยินคำว่า ปฏิบัติ มีคนชักชวน ให้ปฏิบัติก็จะปฏิบัติ แต่ไม่ได้เข้าใจอะไรเลย

ถ. คำว่า ฟังให้เข้าใจ คงจะหมายความว่า ฟังแล้วที่จะเป็นเหตุให้เกิดสติปัญญาได้นั้น คือ ฟังแล้วเข้าใจว่า สิ่งที่ฟังตรงกับสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น อย่างไร อย่างนั้นใช่ไหม

ส. ใช่ เช่น การฟังเรื่องจิตประเภทต่าง ๆ โดยชาติ โดยภูมิ เป็นต้น บางท่านอาจจะคิดว่า ยาก และมากเกินไปที่จะจำได้ เพราะว่าตอนแรกก็มีท่านผู้หนึ่งบอกว่า จิตก็มีดวงเดียว ทำไมว่ามีเยอะแยะ

จิตเกิดขึ้นทีละดวงคือทีละขณะก็จริง แต่เป็นประเภทต่าง ๆ เป็นชาติต่าง ๆ และเป็นภูมิต่าง ๆ ด้วย

การฟังเรื่องจิต เพื่อให้เข้าใจจิตที่กำลังปรากฏหรือเกิดขึ้นในขณะนั้นเพื่อรู้ชัดว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ้าคิดว่ามีจิตเพียงดวงเดียวเท่านั้น เกิดมาแล้วก็ดับ หรือเข้าใจว่า จิตเกิดขึ้นและดับไป ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย เท่านั้นยังไม่พอ ยังไม่รู้ชัดในสภาวะธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน

ว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นจิตแต่ละประเภทซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัยต่างกันจึงไม่ใช่เรา ไม่ควรยึดถือว่าเป็นตัวตน

ถ้าฟังได้อย่างนี้จริง ๆ เวลาที่สติปัฏฐานระลึกลักษณะของจิต ก็สามารถมีปัญญาที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และก่ดับ เพราะสภาพธรรมคือจิตประเภทอื่นก็เกิดสืบต่อ ทำให้เห็นว่า จิตมีต่างประเภทกันจริง ๆ และประเภทไหนก็ไม่สมควรที่จะยึดถือว่าเป็นตัวตนทั้งสิ้น เพราะว่าเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งนั้น

ถ. หมายความว่า ให้เข้าใจธรรมในตัวเรา ไม่ใช่อยู่ในตำรา หรืออยู่ในเรื่องราวที่เราฟัง

ส. ถูกต้อง นี่คือการฟังพระธรรม ต้องเข้าใจพระธรรม คือ ธรรมที่กำลังปรากฏ

พระ ขอล่าเรื่องจริงที่เกิดขึ้นแล้ว คือ มีภิกษุที่อยู่ร่วมอาวาสเดียวกับอาตมา ๒ รูป ภิกษุนี้เป็นเพื่อนกัน ภิกษุรูปหนึ่งท่านนั่งเพ่งเทียนบ่อย ๆ และมีวิธีการปฏิบัติที่แปลก ๆ เพื่อจะได้นั่งนาน ๆ ภิกษุอีกรูปหนึ่งที่ฟังเรื่องการเจริญสติปัฏฐานก็เตือนว่า ให้ระวัง เพราะท่านที่นั่งเริ่มคิดว่ามีคนมากระซิบ ท่านเห็นใจว่าได้สละบ้านช่องลูกเมีย ออกบวช ก็ควรจะศึกษาและเข้าใจให้มากกว่าที่จะมานั่ง ภิกษุที่นั่งท่านบอกว่า คิดถึงเรื่องทางบ้านแล้วกลุ้มใจ ต้องหาอย่างอื่นมาทำให้ลืม ภิกษุรูปที่เป็นห่วงท่าน ก็เตือนหลายครั้งจนท่านโมโห ภิกษุรูปที่เป็นห่วงท่านบอกว่า ที่จะไม่รู้ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาในนามและรูป รูปธรรมนามธรรมก็มีอยู่แล้วกำลังปรากฏ ซึ่งแรก ๆ ท่านก็ไม่ฟัง ท่านเถียงด้วยความโมโหและบอกว่า การนั่งเป็นการดี หรือ การปฏิบัติที่ทำให้ลืมเป็นการดี

ภิกษุรูปที่เป็นห่วงนี้มีอัธยาศัยอนุเคราะห์จริง ๆ ก็เตือนอีก จนอีกรูปหนึ่ง โกรธมาก ทั้งสองรูปได้มาเล่าให้อาตมาฟัง ซึ่งในที่สุดท่านที่นั่งเพ่งกับบอกว่า เสียใจ มีอยู่แล้วไปหาตั้งนาน สิ่งปรากฏทางตาก็มีอยู่แล้ว รูปธรรมนามธรรมมีอยู่แล้ว เรามัวแต่ไปนั่งเพ่งหาอะไรอยู่ ท่านบอกว่าต่อไปนี้จะฟังอย่างละเอียด เพราะว่า

ก่อนนั้นท่านไม่ได้ฟังละเอียดและไม่สังเกตว่า นามธรรมและรูปธรรมเป็นอย่างไร มีอยู่แล้วจริง ๆ อย่างไร และอนุโมทนาภิกษุรูปที่เตือนท่านจนเกิดความโมโหและทะเลาะกัน แต่ภายหลังท่านรู้คุณและอนุโมทนาที่พร่ำสอน เมื่ออาตมาได้ข่าวก็อนุโมทนาด้วย

ส. เรื่องความคิดของแต่ละท่านก็เป็นการที่จะระลึกรู้ว่า โยนิโสมนสิการของท่านเป็นอย่างไร คือ เจริญขึ้นบ้างไหม ถ้ายังคิดเหมือนเดิม ๆ ก็ไม่เจริญขึ้น แต่ถ้ามีความแยกกายเป็นกุศลและละอกุศล เป็นปัญญาที่รู้ขึ้น ละความไม่รู้ นั่นก็เป็นการแสดงว่า โยนิโสมนสิการเจริญขึ้น

ขอทบทวนเรื่องจิต ซึ่งบางท่านอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องที่ยาก แต่ความจริงแล้ว ถ้าค่อย ๆ ฟังไป พิจารณาไป ท่านอาจจะจำเรื่องจิต โดยไม่จำเป็นต้องท่อง แต่พิจารณาได้ทุกครั้งที่จะระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เช่น ในขณะนี้จิตทุก ๆ วัน ตามปกติเป็นกามาวจรจิต แต่นี้ก็พอที่จะรู้ลักษณะของจิตโดยชื่อว่า ขณะเห็นก็ดี ขณะได้ยิน ขณะได้กลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะคิดนึกเรื่องต่าง ๆ ชีวิตประจำวันทุกวัน เป็นจิตที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณฐัพพะ แม้คิดนึก ก็คิดนึกเรื่องราวของรูป เสียง กลิ่น รส โณฐัพพะนั่นเอง เพราะฉะนั้น จิตของทุกคน ทุกวัน เป็นจิตระดับขั้นกามาวจรจิต

นี่ก็จำได้แล้ว ไม่ต้องท่อง กาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โณฐัพพะ เพราะฉะนั้น จิตที่เป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โณฐัพพะ ก็เป็นกามาวจรจิต ภาษาบาลีเรียกว่า กามาวจร แต่ก็ยังเป็นจิตในชีวิตประจำวันนี่เอง

ขณะที่ไม่ใช่รูปฌานจิต อรูปฌานจิต โลกุตตรจิต ขณะนั้นเป็นกามาวจรจิต ทุกท่านเป็นผู้ตรงต่อตัวเอง เวลาใครถามจิตของท่านเป็นจิตประเภทใด ท่านก็ตอบได้ว่า เป็นกามาวจรจิต เพราะขณะนั้นไม่ใช่รูปฌานจิต ไม่ใช่ อรูปฌานจิต ไม่ใช่ โลกุตตรจิต

นี่เป็นความรู้จากธรรมที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน และถ้าสติเกิดท่านก็สามารถระลึกได้ว่า ขณะนั้นจิตของท่านเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น นอกจากจะรู้ว่า

จิตเป็นกามาวจรจิตแล้ว ก็ยังรู้ว่กามาวจรจิตมีหลายประเภท ที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอกุศลก็มี เช่น เวลาคิดนึกเรื่องใดก็ตามสามารถรู้ได้ พิจารณาได้ว่า ขณะนั้น เป็นโลภมูลจิต เป็นจิตที่มีความต้องการในเรื่องหรือในอารมณ์ที่กำลังปรากฏหรือเปล่านั้น หรือว่าเป็นโทสมูลจิต เป็นจิตที่ขุ่นเคือง ไม่ชอบ ไม่พอใจในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ หรือว่าเป็นโมหมูลจิต ขณะที่ยังง ๆ ใครพูดอะไรก็ไม่รู้ทั้งนั้น ขณะนั้นจิตประเภทนั้นก็มี เพราะฉะนั้น กามาวจรจิตมีทั้งที่เป็นกุศลจิตและอกุศลจิต และอกุศลจิตที่เป็น โลภมูลจิตก็มี ที่เป็นโทสมูลจิตก็มี ที่เป็นโมหมูลจิตก็มี

แสดงให้เห็นว่า สามารถเข้าใจจิตในชีวิตประจำวันได้หลายประเภทแล้ว ใช่ไหม คือ อกุศลจิตก็มีทั้ง ๑๒ ประเภท และสำหรับจิตที่เป็นกุศลก็มีขณะที่ ให้ทาน หรือวิริยอุตสาหะ หรือคิดถึงบุคคลอื่นด้วยความเป็นมิตร เกื้อกูล หรือขณะที่ สติปัฏฐานเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

และยังสามารถรู้ความต่างกันของกุศลจิตว่า กุศลจิตบางครั้งเป็น ญาณวิปัสยุตต์ คือ ไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย และบางครั้งเป็นญาณสัมปยุตต์ คือ มีปัญญาเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ก็เห็นได้ว่า แม้กุศลก็มีความต่างกันเป็น ๒ ประเภท คือ มีปัญญาเกิดร่วมด้วย และไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย

ถ้าจะกล่าวถึงเวทนา คือ ถ้าสามารถระลึกรู้ลักษณะของเวทนา ความรู้สึก ก็จะรู้ว่า บางครั้งกุศลนั้นก็เป็นโสมนัส และบางครั้งก็เป็นอุเบกขา หรือแม้แต่ โลภมูลจิต บางครั้งก็เป็นอุเบกขา บางครั้งก็เป็นโสมนัส

แสดงให้เห็นว่า วันหนึ่ง ๆ สามารถรู้จิตได้หลายประเภทที่เป็นกามาวจรจิต โดยไม่จำเป็นต้องท่องเลย ถ้าศึกษามาแล้วก็ตอบโดยนัยของการศึกษา แต่เรื่องศึกษา เป็นเรื่องหนึ่ง เรื่องที่จะรู้ลักษณะของจิตจริง ๆ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ กล่าวถึงจำนวน แต่เป็นเรื่องที่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นซึ่งเป็น นามธรรมว่าเป็นจิตประเภทใด เพราะว่าจิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้

ในคราวก่อนได้ทบทวนในเรื่องกิจของจิต เพื่อให้ทราบว่ กิจทั้งหมดของจิต ๘๙ ดวง มี ๑๔ กิจเท่านั้นเอง ๑๔ กิจจริง ๆ เกิดมาก็ภพที่ชาติในสังสารวัฏฏ์ จิตก็เกิดขึ้นทำกิจหนึ่งกิจใดใน ๑๔ กิจ

ถ้าท่านเห็นสัตว์ เช่น งู นก แมว ไก่ สุนัข จะระลึกได้ใหม่ว่า ปฏิสนธิจิตของสัตว์ดิรัจฉานต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นจิตประเภทไหน

ท่านได้ศึกษาเรื่องจิตที่ทำปฏิสนธิกิจว่า โดยกิจแล้วจิตที่ทำกิจนั้นเหมือนกันทั้งหมด คือ ทำกิจสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน แต่จิตที่ทำกิจสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อนมีหลายประเภท ทั้งหมดเป็นวิบากจิต มีทั้งหมด ๑๙ ดวง ๑๙ ประเภท ก็จริง แต่ในโลกนี้นอกจากมนุษย์แล้ว ที่สามารถเห็นได้ รู้ได้ ก็มีเพียงจิตที่เป็นอเหตุกปฏิสนธิ คือ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ทำกิจปฏิสนธิเป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือภูมิที่มองไม่เห็น คือ เกิดเป็นสัตว์ในนรก เป็นเปรต เป็นอสุรกาย

เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็ยังพอระลึกได้ว่า จิตที่ทำกิจปฏิสนธิเป็นสัตว์ดิรัจฉานนั้นต่างกับจิตที่ทำกิจปฏิสนธิเป็นมนุษย์เป็นต้น และเมื่อเห็นมนุษย์ที่ต่างกันไปก็ทำให้รู้ว่า แม้ผลของกุศลที่ทำให้ปฏิสนธิเป็นมนุษย์ก็ยังต่างกันไปตามประเภทด้วย

นี่เป็นการพิจารณาธรรมที่ได้เข้าใจ แต่ถ้าเป็นโดยนัยของพระอภิธรรมแล้ว ต้องละเอียดและเจาะจงขึ้น คือ กล่าวถึงจิตแต่ละประเภทโดยเจาะจง กล่าวถึงสภาพธรรมแต่ละอย่างโดยเจาะจง แม้แต่ปฏิสนธิจิตก็ได้แสดงไว้ว่า ที่ต่างกันนั้นมีกี่ประเภท และอะไรบ้าง จนกระทั่งถึงจิตอื่น ๆ ต่อมาจนถึงชวนจิตในวันหนึ่ง ๆ ก็สามารถที่จะทบทวนได้

จิตที่ทำปฏิสนธิกิจ โดยกิจไม่ต่าง โดยประเภทต่าง เพราะว่ามีจำนวนถึง ๑๙ ประเภทที่เป็นวิบากจิตที่ทำปฏิสนธิกิจได้

จิตที่ทำภวังคกิจ โดยกิจไม่ต่าง แต่โดยประเภทก็ต่างตามจำนวนของปฏิสนธิจิต คือ เมื่อปฏิสนธิจิตมี ๑๙ ประเภท ภวังคจิตก็ต้องมี ๑๙ ประเภทเช่นเดียวกัน

อวิชชชกิก กิจที่ ๓ โดยกิจไม่ต่างกัน เพราะว่าจิตนี้เกิดขึ้นเป็นจิตที่รู้สึกตัว เพราะว่าในขณะที่กำลังหลับสนิทเป็นภวังคกิจ ไม่รู้สึกตัวเลย แต่ในขณะที่เป็น อวิชชชกิก เป็นขณะที่เริ่มรู้สึกตัว รู้อารมณ์ที่ปรากฏ ซึ่งจิตที่ทำอวิชชชกิกมี ๒ ดวง คือ ปัญจทวารอวิชชชจิต ทำอวิชชชกิกทางทวารทั้ง ๕ และมโนทวารอวิชชชจิต ทำอวิชชชกิกทางมโนทวาร

สัตว์ดิรัจฉานก็มีปัญจทวารอวิชชชจิต มีมโนทวารอวิชชชจิต ปัญจทวารอวิชชชจิตของสัตว์ดิรัจฉานกับปัญจทวารอวิชชชจิตของมนุษย์ ต่างกัน หรือไม่ต่างกัน

เป็นเรื่องที่เมื่อคิดพิจารณาแล้วเข้าใจ โยนิโสมนสิการก็คมขึ้น ละเอียดขึ้นได้ ดีกว่าศึกษาไปและไม่คิดทบทวนเลย แต่ถ้าทบทวนก็มีนัยต่าง ๆ ที่จะทบทวนได้ ทั้งโดยความต่าง และโดยความไม่ต่าง

ถ้าโดยความไม่ต่าง ปัญจทวารอวิชชชจิต ไม่ว่าจะเกิดที่ไหนกับใคร ก็มีประเภทเดียวกันเท่านั้น เป็นกิริยาจิต ประกอบด้วยเจตสิกจำนวนเท่านั้น และเกิดก่อนวิถิจิตอื่น ๆ ทางทวารทั้ง ๕ เพราะว่าเป็นวิถิจิตขณะแรก เป็นขณะที่รู้สึกตัว มีอารมณ์กระทบให้รู้สึก ไม่ใช่เป็นภวังค์ต่อไป นั่นคือปัญจทวารอวิชชชจิต ถ้าเกิดในสวรรค์ ปัญจทวารอวิชชชจิตก็ทำกิจนี้ เป็นจิตประเภทนี้

มโนทวารอวิชชชจิตก็เช่นเดียวกัน ถ้าเกิดในนรก มโนทวารอวิชชชจิตก็เป็น มโนทวารอวิชชชจิต ทำอวิชชชกิกทางมโนทวาร หรือทำไวภวภูตพหกิจทางปัญจทวาร ไม่ต่างกัน นี่ก็ ๓ กิจแล้ว

จักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสสนกิจ คือ จิตเห็นในขณะนี้ เป็นจักขุวิญญาณ เกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ว่าจะ เป็นในภพไหนภูมิไหนทั้งสิ้น นี่คือกิจที่ ๔

กิจที่ ๕ สวณกิจ กิจได้ยิน

กิจที่ ๖ ฆายนกิจ จิตที่ได้กลิ่น

กิจที่ ๗ สายนกิจ จิตที่ทำกิจลิ้มรส

กิจที่ ๘ ผุสสนกิจ

กิจที่ ๙ สัมปฏิจฉนกิจ

กิจที่ ๑๐ สันตึรณกิจ

กิจที่ ๑๑ โวภูฏัพพณกิจ

กิจที่ ๑๒ ชวนกิจ

กิจที่ ๑๓ ตทาลัมพณกิจ

กิจที่ ๑๔ จุติกิจ

เป็นเรื่องที่ไม่ควรทบทวนสำหรับท่านผู้ฟังใหม่ ๆ ซึ่งท่านอาจจะฟังบ้าง ไม่ฟังบ้าง หรือไม่ได้ฟังมาตั้งแต่ต้นในเรื่องของจิต เวลาได้ยินคำที่เป็นภาษาบาลี ก็อาจจะทำให้ไม่เข้าใจ แต่ถ้าต้องการจะเข้าใจ ก็เริ่มตั้งแต่ต้นในเรื่องของ ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขปไป และจะค่อย ๆ เข้าใจได้

ธรรมทั้งหมดไม่ได้อยู่ในหนังสือ ไม่ได้อยู่ในตำรา แต่เป็นชีวิตประจำวัน แม้โยนิโสมนสิการก็ต้องเจริญขึ้นในชีวิตประจำวัน คือ ขณะที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้น เป็นโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่คิดว่า จะโยนิโสมนสิการอย่างไร เพราะว่าไม่มีใครสร้าง หรือทำความคิดขึ้นมาได้ฉันใด ก็ย่อมไม่มีใครทำโยนิโสมนสิการได้ฉันนั้น

แม้แต่ความคิดของทุก ๆ คน ก็ไม่มีใครสามารถเลือกได้ว่า จะให้คิดแต่ในเรื่อง ของกุศล หรือขณะที่คิดถึงบุคคลต่าง ๆ เรื่องต่าง ๆ อยากให้เป็นกุศลจิตที่คิด ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ต้องแล้วแต่เหตุปัจจัย กุศลหรืออกุศลจะเกิดขึ้นในขณะใด ไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้ ย่อมเป็นไปตามการสะสมทั้งสิ้น

๑๘๒๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑

เรื่องของโยนิโสมนสิการ ถ้าอยากเข้าใจจริง ๆ ว่า ขณะใดเป็นโยนิโสมนสิการ ขณะใดเป็นอโยนิโสมนสิการ ก็โดยพิจารณาว่า วันนี้กุศลจิตเกิดมาก หรือ อกุศลจิตเกิดมาก

ถ้ากุศลจิตเกิดมาก ขณะนั้นแสดงว่าโยนิโสมนสิการเจริญขึ้น แต่ถ้าอกุศลจิตเกิดมาก เป็นอโยนิโสมนสิการ แสดงว่าโยนิโสมนสิการยังไม่ค่อยเจริญขึ้นเท่าไร ซึ่งเป็นความจริง เพราะว่าในสังสารวัฏทุกคนก็รู้ว่า อกุศลจิตในวันหนึ่งเกิดมากกว่า กุศลจิต เพราะฉะนั้น อโยนิโสมนสิการก็ต้องเกิดมากกว่า ถ้าเป็นผู้ที่ตรงก็จะรู้ได้ ในวันนี้ใครจะบอกว่า กุศลจิตเกิดมากกว่าอกุศลจิต มีไหมวันนี้ คนที่กุศลจิตเกิดมากกว่าอกุศลจิต

ความเป็นผู้ตรงจะทำให้โยนิโสมนสิการค่อย ๆ เจริญขึ้น คือ รู้ว่าขณะใดเป็น กุศล ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ

กำลังฟังพระธรรมในขณะนี้ ทุก ๆ ขณะที่ได้ฟัง พิจารณา และเข้าใจ นั่นคือ โยนิโสมนสิการ เช่น ในขณะที่กำลังฟังเรื่องของจิตประเภทต่าง ๆ เริ่มเข้าใจขึ้น จากการที่ไม่เคยรู้เรื่องจิตโดยละเอียดคิดว่ามีแต่จิต บางคนก็บอกว่าเข้าใจว่า มีจิตดวงเดียว แต่เวลาที่เข้าใจว่ามีจิตหลายประเภท โดยชาติ โดยภูมิ โดยกิจ ขณะที่เริ่มเข้าใจ ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ให้ทราบ ว่า จิตเกิดดับมากมาย ไม่มีใครสามารถนับได้ และจิตที่ต่างกันเป็น ๘๙ ประเภทนั้น บางประเภทก็เกิดขึ้นบ่อยกว่าจิตประเภทอื่น บางประเภทก็เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว ขณะเดียว ในภพหนึ่งชาติหนึ่ง และบางประเภท

ก็เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว ขณะเดียว ในสังสารวัฏฏ์ นี่คือความต่างกันของจิต ๘๙ ประเภท

ถ้าจะทบทวนโดยกิจก็ได้ เช่น

กิจที่ ๑ ปฏิสนธิกิจ จิตที่ทำงานนี้ได้มี ๑๙ ดวง ทั้ง ๑๙ ดวงนี้ โดยชาติ เป็นชาติวิบาก โดยภูมิก็จำแนกต่างกันไป คือ เป็นกามภูมิ ๑๐ ดวง เป็น รูปาวจรภูมิ ๕ ดวง เป็นอรูปราวจรภูมิ ๔ ดวง รวมเป็น ๑๙ ดวง

สำหรับกามปฏิสนธิ ๑๐ ดวง คือ จิตที่ปฏิสนธิในกามภูมิ เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือเกิดในอบายภูมิ

ปฏิสนธิทั้งหมดที่เป็นกามปฏิสนธิ ๑๐ ดวง ได้แก่

ดวงหนึ่งเป็นผลของอกุศลกรรม คือ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ทำกิจปฏิสนธิในอบายภูมิ ๔ คือ เกิดเป็นเปรต หรือเกิดเป็นอสุรกาย หรือเกิดเป็น สัตว์เดรัจฉาน หรือเกิดในนรก

กามปฏิสนธิจิตอีก ๙ ดวง ไม่ใช่เป็นผลของอกุศล แต่เป็นผลของกามาวจร- อกุศลกรรม คือ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ๑ ดวง ทำกิจปฏิสนธิในมนุษย์และ สวรรค์ชั้นต้น สำหรับในภูมิมนุษย์ทำกิจปฏิสนธิเป็นผู้พิการตั้งแต่กำเนิด และที่เหลือ อีก ๘ ดวง คือ กามาวจรวิบาก เป็นมหาวิบาก เป็นผลของมหากุศล ทำกิจปฏิสนธิ ในมนุษย์ ๑ ภูมิ และในสวรรค์อีก ๖ ภูมิ

รวมเป็นกามปฏิสนธิ ๑๐ ดวง

สำหรับรูปาวจรปฏิสนธิ ๕ ดวง คือ รูปาวจรวิบากจิต ๕ ดวง เป็นผลของ รูปฌานกุศล ๕ ดวง ทำกิจปฏิสนธิในรูปพรหม ๑๕ ภูมิ

สำหรับอรูปราวจรปฏิสนธิ ๔ ดวง คือ อรูปราวจรวิบากจิต ๔ ดวง เป็นผลของ อรูปฌานกุศล ๔ ดวง ทำกิจปฏิสนธิในอรูปพรหม ๔ ภูมิ

รวมวิบากจิต ๑๙ ดวง ทำกิจปฏิสนธิใน ๓๐ ภูมิ

ภูมิทั้งหมดมี ๓๑ ภูมิ แต่ภูมิหนึ่งมีแต่รูปปฏิสนธิ ไม่มีนามปฏิสนธิ เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิต ๑๙ ดวง จึงทำกิจปฏิสนธิใน ๓๐ ภูมิ

ปฏิสนธิจิตไม่ว่าจะเกิดในภูมิใดชาติใดก็ตาม จะเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว ในภพนั้น ในชาตินั้น แสดงให้เห็นว่า ปฏิสนธิกิจ โดยกิจ เกิดขึ้นทำกิจครั้งเดียว ไม่ว่าจะเกิดในภูมิใดก็ตาม

สำหรับกิจที่ ๒ คือ ภาวังกิจ จิตที่ทำภาวังกิจ โดยชาติ เป็นวิบากจิต มีจำนวนเท่ากับปฏิสนธิจิต คือ ๑๙ ดวง

จิตที่ทำภาวังกิจ เป็นประเภทเดียวกับจิตที่ทำปฏิสนธิกิจ เมื่อปฏิสนธิจิตเป็นจิตประเภทใด ภาวังกิจที่เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิตนั้น ก็ต้องเป็นจิตประเภทนั้น จนกว่าจะตาย จะเปลี่ยนภาวังกิจเป็นจิตประเภทอื่นไม่ได้เลย ถึงแม้ว่าผู้ที่เป็นมนุษย์ หรือเทพจะได้อุบัติเป็นพระอรหันต์ ภาวังกิจของบุคคลนั้นก็ไม่เปลี่ยนโดยประเภท คือ ถ้าเป็นมหาวิบากเกิดในมนุษย์หรือสวรรค์ ก็ต้องเป็นมหาวิบากญาณสัมปยุตต์ และเมื่อเป็นพระโสดาบันบุคคล หรือเป็นพระสกทาคามีบุคคล หรือเป็นพระอนาคามีบุคคล หรือแม้เป็นพระอรหันต์ ภาวังกิจก็ต้องเป็นมหาวิบากญาณสัมปยุตต์ ไม่เปลี่ยน จนกว่าจะตาย

และถ้าเป็นรูปพรหมที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเป็นพระโสดาบัน ผู้ที่เป็นรูปพรหมบุคคลปฏิสนธิด้วยรูปาวจรวิบากจิต ๑ ใน ๕ ดวง แล้วแต่ว่าจะเกิดในพรหมชั้นใด ถึงแม้ว่าจะบรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี หรือพระอรหันต์ ภาวังกิจของรูปพรหมก็ยังต้องเป็นรูปาวจรวิบากจิต ๑ ใน ๕ ดวง แล้วแต่จะปฏิสนธิจิตด้วยรูปาวจรวิบากที่เป็นปฐมฌาน หรือทุติยฌาน หรือตติยฌาน หรือจตุตถฌาน หรือปัญจฌาน ภาวังกิจต้องเกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิตทุกภพ ทุกชาติ ไม่ว่าจะเกิดที่ไหนก็ตาม

ถ้าพิจารณาถึงประเภทของจิต บางประเภทเกิดครั้งเดียวในภพหนึ่งชาติหนึ่ง บางประเภทก็เกิดบ่อยหลายครั้ง และบางประเภทก็เกิดเพียงครั้งเดียวในสังสารวัฏฏ์ จะไม่เกิดเกินกว่า ๑ ครั้งเลย ไม่ว่าสังสารวัฏฏ์จะยาวนานสักเท่าไรก็ตาม

เพราะฉะนั้น ภาวังกิจที่เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิตทุกภพทุกชาติ ภาวังกิจเกิดบ่อยไหม

ต้องเกิดบ่อย คือ ขณะใดที่วิถิจิตไม่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะนั้นภวังคจิตต้องเกิดสืบทอดารมณชาติ หลังจากนั้น ก็เห็น หรือได้ยิน หรือได้กลิ่น หรือลิ้มรส หรือรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือคิดนึก

คตินี้ก็จะมีภวังคจิตที่ยาวนาน ยังไม่จบลงไปง่าย ๆ ตราบใดที่จิตยังไม่เกิด ภวังคจิตก็เพียงสืบทอดารมณชาติ ซึ่งเมื่อตื่นแล้ว ก็แล้วแต่ว่ากรรมใดจะทำให้ วิบากใดเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี่เป็นเหตุที่ทุกคนยอมรับจริง ๆ ว่า ไม่มีใครรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เพราะว่ามีกรรม มากมายที่จะต้องให้ผลเป็นวิบากเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใด ตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง

ขณะนี้มีภวังคจิตใหม่ ต้องมี ขณะใดที่ไม่ใช้วิถิจิต

สำหรับกิจที่ ๓ คือ อารัมมณกิจ เป็นวิถิจิตขณะแรกที่เกิดสืบทอดจากภวังคจิต แสดงให้เห็นว่า ก่อนจิตที่ทำอารัมมณกิจจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางทวารหนึ่งทวารใด เป็นวิถิจิตแรก ขณะก่อนนั้นต้องเป็นภวังค์

จิตที่ทำอารัมมณกิจ มี ๒ ดวง คือ ปัญจทวารารัมมณจิต ๑ ดวง เป็นวิถิจิตแรก ที่รู้อารมณ์ทางปัญจทวาร คือ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย และมโนทวารารัมมณจิต ๑ ดวง เป็นวิถิจิตแรก ที่รู้อารมณ์ทางมโนทวาร

ปัญจทวารารัมมณจิตและมโนทวารารัมมณจิตไม่ใช่วิบากจิต เพราะฉะนั้น นี่คือการเปลี่ยนแปลงแล้ว ปฏิสนธิจิตเป็นวิบาก ภวังคจิตเป็นวิบาก แต่ยังไม่เห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่คิดนึกใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เมื่อปฏิสนธิดับไป ภวังคจิตเกิดต่อ และจิตจะ เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใด ต้องเปลี่ยนจากวิบากจิตเป็นกิริยาจิต คือ ปัญจทวารารัมมณจิตเป็นวิถิจิตแรก ที่รู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดใน ๕ ทาง หรือเป็น มโนทวารารัมมณจิตที่เป็นวิถิจิตแรก ที่รู้อารมณ์ทางใจ ซึ่งทั้งปัญจทวารารัมมณจิต และมโนทวารารัมมณจิตไม่ใช่วิบาก

ในวาระหนึ่ง ๆ ที่วิถิจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทวาร ปัญจทวาราวชชนจิตก็ดี หรือมโนทวาราวชชนจิตก็ดี จะเกิดขึ้นทำอวัชชนกิจเพียง ขณะเดียว

วันนี้จะกล่าวถึงจิตที่เกิดบ่อย หรือไม่บ่อย เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่ ก่อนเห็น ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นทำอวัชชนกิจเพียงครั้งเดียว ไม่มากกว่านั้นเลย แต่วันหนึ่ง ๆ ปัญจทวาราวชชนจิตก็เกิดบ่อย มโนทวาราวชชนจิตก็เกิดบ่อย

ขณะนี้ ทางตา ตั้งแต่ลืมตาตื่นขึ้นจนกระทั่งหลับไปดูเหมือนว่า จักขุทวารวิถิไม่ได้ดับเลย แต่ตามความเป็นจริงให้ทราบว่า อารมณ์ที่ปรากฏทางตา คือ รูปารมณ์ มีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ซึ่งเร็วมาก ในวาระหนึ่ง ๆ ที่รูปารมณ์ กระแทกกับจักขุปสาท และมีวิถิจิตต่าง ๆ หลายขณะเกิดขึ้นรู้รูปารมณ์ที่ยังไม่ดับ ปัญจทวาราวชชนจิตทำกิจเป็นวิถิจิตแรกที่รู้สึกตัว รู้ว่าอารมณ์กระทบ เพียงขณะเดียว เท่านั้นและดับไป เพราะฉะนั้น ในเมื่อทางตาปรากฏเสมือนว่าไม่ดับ ก็แสดงว่า จักขุทวารวิถิจิตทางตารู้อารมณ์คือรูปารมณ์ที่ปรากฏและกัดับ แต่ก่อนที่วิถิจิตทางอื่น จะเกิด เมื่อวิถิทางปัญจทวารวาระหนึ่งวาระใดดับไปแล้ว ภาวังคจิตเกิดคันแล้ว มโนทวารวิถิต้องเกิดสืบต่อทุกครั้ง เพราะฉะนั้น พิจารณาว่า ปัญจทวาราวชชนจิต และมโนทวาราวชชนจิตนั้น วันหนึ่ง ๆ ระหว่าง ๒ จิตนี้ จิตใดจะเกิดขึ้นทำอวัชชนกิจ บ่อยกว่ากัน

ขณะที่พิจารณาอย่างนี้ ก็เป็นโยนิโสมนสิการที่เจริญขึ้น

คำตอบ คือ มโนทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นทำกิจบ่อยกว่า เพราะว่าทุกครั้ง ที่ปัญจทวารวิถิทวารหนึ่งทวารใดดับ มโนทวารวิถิจิตต้องเกิดสืบต่อ โดย มโนทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นเป็นวิถิจิตแรก ถึงแม้ว่าไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ขณะใดที่คิดนึก มโนทวาราวชชนจิตต้องเกิดขึ้น เป็นวิถิจิตแรกทางใจ คือ ทางมโนทวาร

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ มโนทวาราวชชนจิตเกิดบ่อยมาก ทุกครั้งที่นึกถึงอะไร ให้ทราบว่า เพราะฉะนั้นมโนทวาราวชชนจิตเกิด นึกถึงเรื่องนั้น นึกถึงสิ่งนั้น

ซึ่งการรู้อย่างนี้ ค่อย ๆ พิจารณาไป จะเห็นได้ว่า ความคิดของทุกคนเป็นเพราะมโนทวารารวชชนจิตเกิดขึ้นนึกถึงอารมณ์นั้น ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาจริง ๆ แล้วแต่ในทวารารวชชนจิตจะนึกถึงอารมณ์ใด และกุศลจิตหรืออกุศลจิตก็คิดถึงเรื่องที่มีมโนทวารารวชชนจิตนึกต่อไป

กุศลจิตและอกุศลจิตจะเกิดขึ้นไม่ได้ ในขณะที่ก็ต้องมีมโนทวารารวชชนจิตเกิดก่อน กุศลจิตหรืออกุศลจิตจึงเกิด และการที่มีมโนทวารารวชชนจิตจะนึกถึงเรื่องใดก็ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น แล้วแต่การสะสมของวันหนึ่ง ๆ เช่น วันนี้ใครคิดถึงเรื่องเมื่อวานนี้บ้าง หรือเรื่องวันนี้ก็ยังไม่จบ พรุ่งนี้ก็ต้องคิดถึงเรื่องนี้อีก แสดงให้เห็นถึงการสะสมของกุศลและอกุศลในวันหนึ่ง ๆ เป็นปัจจัยให้มโนทวารารวชชนจิตเกิดขึ้นนึกถึงเรื่องนั้น ๆ

สำหรับปัญจทวารารวชชนจิตและมโนทวารารวชชนจิต ในขณะใดที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวที่ทำอาวัชชนกิจ

สำหรับกิจที่ ๔ คือ ทสสนกิจ ได้แก่ กิจเห็น

จิตที่ทำทสสนกิจ คือ กิจเห็น มี ๒ ดวง เป็นกามาวจรวิปากจิต ถ้าใช้คำนี้หมายความว่า โดยชาติเป็นวิปาก โดยภูมิเป็นกามภูมิ ไม่ว่าจะเกิดที่ไหนก็ตาม ในรูปพรหมก็มีจักขุวิญญาณ และจักขุวิญญาณต้องเป็นชาติวิปาก โดยภูมิก็ต้องเป็นกามภูมิ แม้จะเกิดกับรูปพรหม แต่ขณะใดที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็ต้องเป็นกามาวจรจิต

สำหรับจิตที่ทำกิจเห็น ได้แก่ จักขุวิญญาณอกุศลวิปาก ๑ ดวง เป็นผลของอกุศลกรรม และจักขุวิญญาณกุศลวิปาก ๑ ดวง เป็นผลของกามาวจรกุศลกรรม

ถ้าใช้คำว่า อกุศลกรรม จะเป็นภูมิอื่นไปไม่ได้ นอกจากกามภูมิ คือ ภูมิต่ำสุด อกุศลกรรมเป็นชั้นกามภูมิ แต่สำหรับกุศลกรรมมีหลายชั้น เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่า จักขุวิญญาณอกุศลวิปาก เป็นผลของกามาวจรกุศลกรรม

วันนี้ทุกคนก็เห็นและไม่สามารถรู้ได้ว่า ขณะใดเห็นขณะนี้เห็นผลของกรรมใด ในชาติไหน ถ้าสามารถรู้ได้ ก็รู้ได้เพียงแต่ว่า เป็นวิปาก เป็นผลของกรรมเท่านั้น

แต่บอกไม่ได้เลยว่า เป็นผลของทาน หรือเป็นผลของศีล หรือเป็นผลของการเจริญสติปัฏฐานในชาติใด

วันหนึ่ง ๆ จักขุวิญญาณเกิดขึ้นบ่อยไหม บ่อย และวาระหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้น จักขุวิญญาณจะเกิดขึ้นทำทสสนกิจเพียงขณะเดียว แสดงให้เห็นว่า บ่อยแค่ไหน

ทางตาที่กำลังเห็นต่อกันไปเรื่อย ๆ เสมือนไม่ดับ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว จักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสสนกิจวาระหนึ่ง คือ วาระที่รูปยังไม่ดับ จักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสสนกิจเพียงครั้งเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้น นับจำนวนไม่ได้เลยว่า ขณะนี้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสสนกิจบ่อยแค่ไหน

ขอถามว่า วันหนึ่ง ๆ จักขุวิญญาณเกิดเท่ากับปัญจทวาราวชชนจิต หรือเกิดมากกว่า หรือเกิดน้อยกว่า

ผู้ฟัง น้อยกว่า

ส. ถูกต้อง เพราะเวลาที่รูปกระทบกับจักขุปสาท ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นวิถิจิตแรกก่อนจักขุวิญญาณ เวลาเสียงกระทบหู ปัญจทวาราวชชนจิตก็เกิดขึ้น เป็นวิถิจิตแรกก่อนโสตวิญญาณ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน เพราะฉะนั้น คำถามที่ว่า วันหนึ่ง ๆ จักขุวิญญาณเกิดเท่ากับปัญจทวาราวชชนจิต หรือเกิดมากกว่า หรือเกิดน้อยกว่าปัญจทวาราวชชนจิต ก็ต้องตอบว่า เกิดน้อยกว่า เพราะว่าในขณะที่กำลังได้ยินเสียง ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดแล้ว ดับแล้ว โสตวิญญาณได้ยินเสียง ขณะนั้นจักขุวิญญาณไม่ได้เกิด เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณ ในวันหนึ่ง ๆ ก็เกิดน้อยกว่าปัญจทวาราวชชนจิต

๑๘๓๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๑

คำถามต่อไป วันหนึ่ง ๆ จักขุวิญญูณเกิดเท่ากับจักขุทวาราวชชนจิต หรือเกิดมากกว่า หรือเกิดน้อยกว่าจักขุทวาราวชชนจิต

คำตอบที่ถูกต้อง คือ เท่ากัน เพราะที่ใช้คำว่า ปัญจทวาราวชชนจิต เรียกรวมทั้ง ๕ ทวาร คือ ไม่ว่าจะเกิดทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย จิตดวงนี้สามารถเกิดได้ทั้ง ๕ ทวาร และเป็นวิถีจิตแรกของทั้ง ๕ ทวาร แต่ถ้าจิตนี้เกิดทางจักขุทวาร อาศัยจักขุประสาทเป็นทางเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่กระทบ ชื่อว่าจักขุทวาราวชชนจิต ถ้าเสียงกระทบหู และจิตนี้เกิดขึ้นทำอวชชนกิจ เป็นวิถีจิตแรก จะใช้คำว่า โสตทวาราวชชนจิตก็ได้

สำหรับปัญจทวาราวชชนจิต ถ้าแยกตามทวารก็เป็นจักขุทวาราวชชนจิต โสตทวาราวชชนจิต ฆานทวาราวชชนจิต ชิวหาทวาราวชชนจิต กายทวาราวชชนจิต เพราะฉะนั้น คำถามนี้ วันหนึ่ง ๆ จักขุวิญญูณเกิดเท่ากับจักขุทวาราวชชนจิต หรือเกิดมากกว่า หรือเกิดน้อยกว่า คำตอบก็ต้องเท่ากัน เพราะทันทีที่จักขุทวาราวชชนจิตเกิดขึ้น ๑ ขณะดับไป จักขุวิญญูณเกิดขึ้น ๑ ขณะและดับไป ก็เท่ากัน ทางหูทันทีที่โสตทวาราวชชนจิตเกิดและดับไป โสตวิญญูณก็เกิดและดับไป คนละ ๑ ขณะ เท่ากัน

กิจที่ ๕ คือ สวณกิจ จิตที่ทำสวณกิจ คือ กิจได้ยิน มี ๒ ดวง โดยชาติเป็นชาติวิบาก โดยภูมิเป็นกามภูมิ สำหรับจิตที่ทำสวณกิจ ๒ ดวง ได้แก่ โสตวิญญูณกุศลวิบาก ๑ ดวง เป็นผลของกามาวจรกุศลหรือมหากุศล และ โสตวิญญูณอกุศลวิบาก ๑ ดวง เป็นผลของอกุศลกรรม

ขณะที่วิถีจิตเกิดขึ้นรู้เสียงที่ยังไม่ดับวาระหนึ่ง ๆ โสตวิญญูณเกิดขึ้นก็ขณะรู้เสียงที่ยังไม่ดับ โสตวิญญูณก็เกิดขึ้น ๑ ขณะเท่านั้น น้อยสักแค่ไหน คิดดู

เสี่ยงกระทบกับโสตปสาท โสตทวาราวชิรชนจิตเกิด ๑ ขณะและดับ ต่อกับโสตวิญญาณเกิดขึ้นได้ยืนเพียงขณะเดียวเท่านั้นและดับ เร็วมาก น้อยมาก

สำหรับกิจที่ ๖ คือ ฆายนกิจ กิจได้กลิ่น กิจที่ ๗ คือ สายนกิจ กิจลิ้มรส และกิจที่ ๘ คือ ผุสสนกิจ กิจรู้โณภูมัพพะ ก็โดยนัยเดียวกัน คือ จิตที่ทำฆายนกิจมี ๒ ดวง เป็นกามาวจรวิบาก ได้แก่ ฆานวิญญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง และ ฆานวิญญาณอกุศลวิบาก ๑ ดวง ในวาระหนึ่ง ๆ ที่กำลังรู้กลิ่นที่ยังไม่ดับ ฆานวิญญาณเกิดขึ้นทำกิจรู้กลิ่นเพียงขณะเดียว

ทางลิ้น จิตที่ทำสายนกิจมี ๒ ดวง ทุกคนบริโภคอาหารเป็นประจำจะได้ระลึกว่า ในขณะที่ลิ้มรส รสปรากฏเพราะชีวหาวิญญาณเกิดขึ้นทำสายนกิจ ลิ้มรสชีวหาวิญญาณที่ทำสายนกิจมี ๒ ดวง คือ ชิวหาวิญญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง ชิวหาวิญญาณอกุศลวิบาก ๑ ดวง ในวาระหนึ่ง ๆ ที่ลิ้มรส ชิวหาวิญญาณเกิดขึ้นทำสายนกิจเพียงขณะเดียว

สำหรับทางกายที่กระทบสัมผัสโณภูมัพพะ จิตที่ทำผุสสนกิจมี ๒ ดวง เป็นกามาวจรวิบาก ได้แก่ กายวิญญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง และกายวิญญาณอกุศลวิบาก ๑ ดวง ในวาระหนึ่ง ๆ ที่รู้โณภูมัพพะที่ยังไม่ดับ กายวิญญาณเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว แต่เวลาที่ปวดเจ็บทุกข์มากมายเหลือเกิน แสดงให้เห็นว่า กายวิญญาณต้องเกิดดับหลายวาระ เพราะว่ากายวิญญาณที่จะรู้โณภูมัพพะที่ร้อนจัดหรือเย็นจัด หรือแข็งที่ทำให้เกิดทุกข์กายวิญญาณนั้น เพียงขณะเดียวเท่านั้น

สำหรับจิต ๖ ดวง คือ ฆานวิญญาณ ๒ ดวง ชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง และกายวิญญาณ ๒ ดวง ไม่เกิดในพรหมภูมิ ๒๐ ภูมิ คือ ทั้งรูปพรหม ๑๖ ภูมิ และอรูปพรหม ๔ ภูมิ

ดี หรือไม่ดี ไม่เกิด ไม่มีฆานวิญญาณที่จะรู้กลิ่น ไม่มีชีวหาวิญญาณที่จะลิ้มรส ไม่มีกายวิญญาณที่จะรู้กระทบสัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว น่าจะสบาย เพราะว่าตัดทุกข์ทางกายออกไปได้

ในโลกมนุษย์ทุกคนจะไม่พ้นจากการเจ็บไข้ได้ป่วย กระแทกกับสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน แม้แต่ในขณะที่บริโภคอาหาร บางคนก็บังเอิญกัดลิ้น หรือกระแทกลิ้น ของตัวเอง ก็เกิดทุกข์กายแล้ว แต่ถ้าเป็นพรหมบุคคล ไม่มีเลย ไม่มีการรู้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส และไม่มีการรู้โณรสรู้พิพพะ เรื่องโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายเป็นอันว่า ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องได้กลิ่นด้วย ไม่ต้องลิ้มรสด้วย แต่ผู้ที่เป็นมนุษย์ ดีไหม

ถ้าใครเกิดจะไม่ได้กลิ่น หรือลิ้นใครเกิดจะไม่ลิ้มรส หรือกายใครเกิดจะไม่กระทบสัมผัส ชาติไปหมดทั้งตัว ก็จะต้องเดือดร้อนรับรักษา เพราะว่าไม่สามารถ เคลื่อนไหวได้ และถ้ารสไม่ปรากฏ เพราะไม่มีจิตลิ้มรส ก็จะไม่เจริญอาหาร บางคนก็อยากจะบริโภครสต่าง ๆ ไม่ใช่บริโภคโดยที่รสไม่ปรากฏเลย แสดงให้เห็นว่า การที่ขานวิญญานก็ดี ขิวหาวิญญานก็ดี กายวิญญานก็ดี จะไม่เกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าเป็นไปตามความต้องการหรือไม่ต้องการ แล้วแต่เหตุปัจจัยทั้งสิ้น

แต่สำหรับผู้ที่น่าอยู่ในกาม คือ กลิ่น เพราะบางคนติดกลิ่นมาก กลิ่นต้องหอม ไม่หอมไม่ได้ บางบ้านปลูกแต่ดอกไม้หอม ดอกไม้ไม่หอมไม่ปลูก ตอนกลางคืนก็มี กลิ่นหอมของดอกไม้ประเภทหนึ่ง ตอนกลางวันหรือตอนเช้าก็มีกลิ่นหอมของดอกไม้ อีกประเภทหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงความพอใจในกลิ่น แต่ถ้าเห็นว่า ถ้าสามารถละลาย ขานวิญญาน ขิวหาวิญญาน หรือกายวิญญาน คือ ไม่ติดกลิ่นที่หอม ก็ตัดไปได้ คลายไปบ้าง และสำหรับรส ถึงแม้จะไม่หมดทีเดียว แต่เป็นผู้ที่อร่อยก็ได้ ไม่อร่อย ก็ได้บ้าง ไม่ถึงกับเดือดร้อนมากมาย ก็เป็นการอบรมโยนิโสมนสิการที่จะไม่เดือดร้อน หรือหวนไหว ซึ่งขณะนั้นเป็นโทสมูลจิต ถ้าเป็นความขุ่นเคืองใจไม่พอใจในอารมณ์ ที่ปรากฏ เช่น ในกลิ่น หรือในรส หรือในสัมผัสที่ไม่สบาย ขณะนั้น จะเห็นได้ว่า วิบากจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว ๆ แต่โทสมูลจิต โทมนัสเวทนาเกิดขึ้น ๗ ขณะสืบต่อ และเป็นลูกศรดอกที่ ๒ ซึ่งยังซ้ำที่แผลเก่า

แสดงให้เห็นว่า ถ้ามีโยนิโสมนสิการจริง ๆ การพึงธรรมและเข้าใจ และระลึกได้ จะทำให้หลายการติดในอารมณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้เป็นทุกข์

สำหรับรูปพรหมบุคคล ไม่มีขันธ์วิญญาน ๒ ดวง ชีวหาวิญญาน ๒ ดวง กายวิญญาน ๒ ดวง เพราะการบรรลุถึงอัปปนาสมาธิที่แนบแน่นในอารมณ์ที่สงบ ระวังจากกาม ทำให้สามารถระงับความเกี่ยวข้องหมกมุ่นในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ด้วยกำลังของฌานจิตได้ แต่รูปพรหมบุคคลก็ยังมีจักขุวิญญานและโสตวิญญาน เพราะว่าเป็นประโยชน์ที่จะเห็นและที่จะได้ยิน

สำหรับอรูปพรหมบุคคล ไม่มีรูปใด ๆ ทั้งสิ้น แต่มโนทวาราวชชนจิตก็ยังคงเกิด แสดงให้เห็นว่า ระหว่างปัญจทวาราวชชนจิต กับมโนทวาราวชชนจิต มโนทวาราวชชนจิตเกิดมากกว่า เพราะแม้ในอรูปพรหมภูมิซึ่งไม่มีรูปเลย มโนทวาราวชชนจิตก็เป็นวิจิตที่เกิเกิดขึ้นเป็นวิถีแรกทางมโนทวาร

ผู้ฟัง บุคคลที่ไม่ได้เจริญกุศล ไม่อยากเห็น ไม่อยากได้กลิ่น หรือทางกาย เกิดทุกข์ก็ไม่อยากให้มีกายวิญญาน คิดว่าเป็นอัมพาตก็ดี รู้สึกว่าการคิดแบบนี้ ไม่ใช่กุศล และผลที่ได้รับก็ไม่ได้ไปเกิดในอรูปภูมิหรืออรุณภูมิ ...

ส. เป็นเรื่องของโยนิโสมนสิการที่จะต้องพิจารณาว่า ไม่อยากเห็น หรือ เห็นแล้วรู้ว่าเห็นเป็นอะไร ไม่อยากได้ยิน ถูกหรือผิด เพราะฉะนั้น ไม่ใช่อยากหรือ ไม่อยาก เพราะนอกจากมนุษย์ภูมิซึ่งเป็นกามสุขคติภูมิชั้นต่ำ สวรรค์ชั้นต่าง ๆ เรื่องของกายวิญญานที่จะเกิดขึ้นก็เป็นไปอย่างสบาย คือ ประกอบด้วยสุขเวทนา ไม่ต้องเดือดร้อนเหมือนอย่างภูมิมนุษย์ก็จริง แต่ขณะนั้นไม่ใช่เป็นเพราะอยากหรือ ไม่อยากสภาพธรรมนั้น ๆ จึงเกิด เพราะฉะนั้น ควรทราบว่ ไม่ใช่เรื่องอยากหรือ ไม่อยาก แต่เป็นเรื่องที่ว่า เมื่อสภาพธรรมใดมี ก็รู้ความจริงของสภาพธรรมนั้น ไม่ใช่ไปไม่อยากมีกายวิญญาน หรือไม่อยากมีขันธ์วิญญาน หรือไม่อยากมี ชีวหาวิญญาน แต่รู้ว่า ตราบใดที่ยังมีความยินดีพอใจในกาม คือ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต แม้ว่าจะอบรมเจริญความสงบของจิตจนกระทั่ง อัปปนาสมาธิเกิดเป็นฌานจิต ก็เพียงระงับความหมกมุ่น ความเกี่ยวข้อง กับ รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิตเพียงชั่วคราว แต่ยังไม่ดับกิเลส คือ ความติดข้อง

ความพอใจ ความต้องการในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะได้จริง ๆ เป็นสมุจเฉท

ถึงแม้ว่าจะเจริญสมถภาวนา จิตสงบมั่นคงเป็นอัปปนาสมาธิ เป็นฌานจิตขั้นต่าง ๆ ไม่เสื่อม คือ ฌานจิตเกิดก่อนจตุตถจิต เป็นปัจจัยให้รูปาวจรวิบากจิตเกิดเป็นรูปพรหมบุคคลในรูปพรหมภูมิ แต่เมื่อจตุตถจิตจากพรหมบุคคลก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก คือ พอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ หรือแม้ว่าจะอบรมเจริญความสงบของจิต เห็นโทษของรูปทั้งหมด และไม่ปรารถนาที่จะมีรูปเลย ด้วยกำลังของอรุณกุศลทำให้อรูปาวจรวิบากจิตเกิดเป็นอรุณพรหมบุคคล ไม่เห็น เพราะว่าไม่มีรูปเลย มีแต่นามธรรมเท่านั้นที่เกิดดับ ๆ ดำรงภพชาติจนกว่าจะสิ้นสุดความเป็นอรุณพรหมบุคคล ไม่มีเห็น ไม่มีได้ยิน ไม่มีได้กลิ่น ไม่มีลิ้มรส ไม่มีการรู้โผฏฐัพพะใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เมื่อจตุตถจิตก็ต้องกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก

เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่ยังมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ก็รู้ว่าเป็นอกุศล และไม่ควรจะติดข้องอย่างมาก และค่อย ๆ คลาย คือ เป็นผู้ที่มีความอดทนต่อรูปทั้งที่พอใจและไม่พอใจ เสียงทั้งที่พอใจและไม่พอใจ กลิ่นทั้งที่พอใจและไม่พอใจ รสทั้งที่พอใจและไม่พอใจ ก็จะเห็นได้ว่า ชีวิตสลายขึ้นมาหน่อยหนึ่งแล้ว ไซ้ใหม่ คือ ไม่เดือดร้อนเหมือนก่อนที่มีรูปที่ไม่พอใจก็เดือดร้อน มีเสียงที่ไม่พอใจก็เดือดร้อน มีกลิ่น มีรส มีโผฏฐัพพะที่ไม่พอใจก็เดือดร้อน ทำให้เป็นผู้ที่มีความอดทน ในขณะนั้นก็ปณิโยนิโสมนสิการ และอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน จนสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งผู้นั้นก็รู้ว่าการที่จะละคลายหรือดับกิเลสต้องเป็นไปตามขั้นจริง ๆ แต่ก็เป็นผู้ที่แม้ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็มีความอดทน และเห็นประโยชน์ของการที่ไม่ติด ไม่หมกมุ่นในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอย่างมากมาย

กิจต่อไป คือ กิจที่ ๙ สัมปฏิจฉันนกิจ จิตที่ทำสัมปฏิจฉันนกิจมี ๒ ดวง สัมปฏิจฉันนกิจ คือ จิตที่เกิดขึ้นรับรู้อารมณ์อารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณ โสทวิญญูณ ฆานวิญญูณ ชิวหาวิญญูณ กายวิญญูณ

สัมปฏิจฉันนจิต เป็นกามาวจรวิบาก ได้แก่ สัมปฏิจฉันนกุศลวิบาก ๑ ดวง และสัมปฏิจฉันนกุศลวิบาก ๑ ดวง ในวาระหนึ่ง ๆ ที่วิถิจิตเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์หนึ่ง อารมณ์ใดใน ๕ อารมณ์ ทาง ๕ ทวาร ที่ละทวาร สัมปฏิจฉันนจิตจะเกิดขึ้น ทำสัมปฏิจฉันนกิจเพียงขณะเดียว

ถามว่า ในวันหนึ่ง ๆ สัมปฏิจฉันนจิตเกิดมากกว่า หรือน้อยกว่า หรือเท่ากับ จักขุวิญญาณ

คำตอบ คือ มากกว่า เพราะว่าสัมปฏิจฉันนจิตรับอารมณ์ต่อจาก จักขุวิญญาณทางจักขุทวาร รับอารมณ์ต่อจากโสทวิญญูณทางโสททวาร รับอารมณ์ต่อจากฆานวิญญูณทางฆานทวาร รับอารมณ์ต่อจากชิวหาวิญญูณทางชิวหาทวาร รับอารมณ์ต่อจากกายวิญญูณทางกายทวาร เพราะฉะนั้น สัมปฏิจฉันนจิต เกิดบ่อยกว่าจักขุวิญญาณ เพราะถึงแม้ว่าจักขุวิญญาณไม่เกิด สัมปฏิจฉันนจิตก็ เกิดทางทวารอื่นได้ สัมปฏิจฉันนจิตจึงเกิดมากกว่าจักขุวิญญาณ

กิจที่ ๑๐ คือ สันตীরณกิจ จิตที่พิจารณาอารมณ์ต่อจากสัมปฏิจฉันนจิต จิตที่ทำสันตীরณกิจเป็นกามาวจรวิบากจิต มี ๓ ดวง นี่ต่างจากจักขุวิญญาณ โสทวิญญูณ ฆานวิญญูณ ชิวหาวิญญูณ กายวิญญูณ และสัมปฏิจฉันนจิต เพราะว่าจิตที่ทำสันตীরณกิจมี ๓ ดวง คือ อุเบกขาสันตীরณกุศลวิบาก ๑ ดวง อุเบกขาสันตীরณกุศลวิบาก ๑ ดวง และโสมนัสสันตীরณกุศลวิบากอีก ๑ ดวง

แสดงให้เห็นถึงประเภทของจิตที่ต่างกันระหว่างสัมปฏิจฉันนจิตและสันตীরณจิต เพราะว่าสันตীরณจิตมีโสมนัสกุศลวิบากอีก ๑ ดวง ในขณะที่พิจารณาอารมณ์ที่ ประณีตยิ่ง คือ อารมณ์ที่เป็นอติวิสุทธิอารมณ์

ถามว่า ในสันตীরณจิต ๓ ดวงนี้ ดวงไหนเกิดไม่บ่อยกว่าดวงอื่น

คำตอบ คือ โสมนัสสันตிரณจิตเกิดไม่บ่อยกว่าดวงอื่น เพราะว่าอารมณ์ต้องเป็นอดีตวิภูฐานอารมณ์ และผู้ที่เกิดในอบายภูมิ อูเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากทำกิจภวังค์ด้วย เพราะฉะนั้น ในอบายภูมิ อูเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากก็ย่อมเกิดบ่อย เพราะว่าทำภวังคกิจ และสำหรับในภูมิมนุษย์และภูมิเทพชั้นต้น อูเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากก็ทำภวังคกิจด้วย เพราะฉะนั้น โสมนัสสันตிரณอกุศลวิบากจึงเกิดน้อยกว่า อูเบกขาสันตிரณะ

